

Inzichten in online haatspraak en discriminatie

Kwantitatief onderzoek naar verschillende factoren die een rol kunnen spelen bij het verspreiden van online haatspraak en discriminatie en naar hoe mensen dit beoordelen.

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2	Deel 1: achtergrondkenmerken, online factoren en attitudes die een rol spelen bij de verspreiding	25
Samenvatting	3	3.1 Meetinstrumenten	25
Welke factoren kunnen een rol spelen?	4	3.2 Analyses	29
Wat vinden mensen van discriminerende berichten?	4	3.3 Resultaten	30
Hoe reageren mensen op online haatspraak en discriminatie?	4	3.4 Conclusie	34
Wat kunnen we met deze inzichten?	5	Deel 2: de beoordeling van online berichten en mogelijk gedrag	35
Inleiding	7	4.1 Onderzoeksopzet	35
Onderzoeksfocus	10	4.2 Analyses	39
Onderzoeksopzet	11	4.3 Resultaten	40
Leeswijzer	11	4.4 Conclusie deel 2	53
Wat weten we over verspreiding van online haatspraak en discriminatie?	13	Algehele discussie en conclusie	56
1.1 Achtergrondkenmerken	13	Aanknopingspunten	62
1.2 Online factoren	15	Literatuur	64
1.3 Attitudes	16	Bijlagen	71
1.4 Uitkomsten literatuurverkenning	21		
Onderzoeksmethode	22		
2.1 Vragenlijst	22		
2.2 Beschrijvende statistieken respondenten	23		

Samenvatting

Online haatspraak en discriminatie komen helaas veel voor en de gevolgen zijn groot. Mensen die ermee te maken krijgen, kunnen zich buitengesloten voelen, kampen met angst of somberheid, en soms zelfs met depressieve klachten of zelfdodinggedachten. Maar ook de samenleving als geheel lijdt eronder: het onderlinge vertrouwen neemt af en mensen trekken zich terug – zowel online als offline. In sommige gevallen kan online haat leiden tot haatmisdrijven in de fysieke wereld. Hoewel we al veel weten over de gevolgen, is er nog weinig bekend over wie dit soort berichten verspreiden en wat mensen van deze berichten vinden. In een nieuw onderzoek van Kennisplatform Inclusief Samenleven (KIS) zijn deze vragen onderzocht. Het onderzoek levert nieuwe kennis op over wat mensen vinden van deze online berichten. En over de kenmerken en opvattingen van mensen die geneigd zijn om online haatspraak en discriminatie gericht op iemands (cultureel-etnische) achtergrond, huidskleur en/of religie te verspreiden. Deze inzichten kunnen helpen bij het ontwikkelen van beleid en interventies.

Hoe iemand zich gedraagt en kijkt naar de samenleving wordt niet bepaald door één factor. Meestal spelen meerdere factoren tegelijkertijd

een rol – en die beïnvloeden elkaar ook nog eens onderling. In dit onderzoek hebben we op basis van bestaande (wetenschappelijke) literatuur verschillende factoren in kaart gebracht die een rol kunnen spelen bij het verspreiden van online haatspraak en discriminatie. Ook onderzochten we hoe deze factoren een rol spelen bij wat mensen van online haatspraak en discriminatie vinden. We hebben gekeken naar verschillende achtergrondkenmerken, online factoren en persoonlijke opvattingen (oftewel: attitudes).

Wat verstaan we onder online haatspraak en discriminatie?

(Online) haatspraak wordt door de [Raad van Europa](#) gedefinieerd als alle (online) uitingen die mensen of groepen aanzetten tot geweld of die geweld bevorderen, verspreiden of rechtvaardigen en/of om haat, discriminatie en het kleineren van een persoon of groep personen vanwege hun (daadwerkelijke of toegeschreven) persoonlijke kenmerken of status. Online haatspraak omvat online discriminatie. Daarentegen roept online discriminatie niet altijd direct op tot haat of geweld, wat kenmerkend is voor online haatspraak. Daarom spreken wij in dit onderzoek over online haatspraak én discriminatie.

Wat bedoelen we met verspreiding?

Niet iedereen die haatdragende en discriminerende berichten online verspreidt, doet dit bewust. Sommige mensen verspreiden deze berichten onbedoeld. Bijvoorbeeld door de berichten te liken of er op te reageren zonder te beseffen dat het hierbij gaat om online haatspraak en discriminatie en/of dat hiermee meer mensen deze berichten te zien krijgen. In dit onderzoek richten we ons echter op het bewust bijdragen aan de verspreiding.

Welke factoren kunnen een rol spelen?

Sommige mensen verspreiden meer online haatspraak en discriminatie dan anderen. Uit dit onderzoek blijkt dat vrouwen, mensen die theoretisch (hbo/wo bachelor en/of master) zijn opgeleid, zichzelf meer links plaatsen op het politieke spectrum en mensen met meer empathie minder vaak online haatspraak en discriminatie verspreiden. Ook iemands opvatting over diversiteit lijkt een rol te spelen: mensen die meer geloven dat kleur en achtergrond geen rol zouden moeten spelen in sociale en politieke kwesties – dit wordt de zogenoemde ‘kleurenblindheid’-opvatting genoemd – zijn minder geneigd tot het verspreiden van zulke berichten. Daarnaast verspreiden mensen die zich online minder geremd voelen vaker online haatspraak en discriminatie.

Omdat we gebruik hebben gemaakt van vragenlijstonderzoek kunnen we hier slechts verbanden aangeven. Dit is geen bewijs voor de oorzaken van het verspreiden van online haatspraak en discriminatie. Oftewel: bepaalde factoren leiden niet automatisch tot het (meer of minder) verspreiden van online haatspraak en discriminatie.

Wat vinden mensen van discriminerende berichten?

De meeste mensen vinden online berichten waarin haatspraak of discriminatie voorkomt discriminerend – en denken dat mensen uit hun omgeving dat ook vinden. Hierbij maakt het weinig uit wie het bericht plaatst. Toch zien we ook verschillen tussen mensen in de mate waarin zij berichten met online haatspraak en discriminatie discriminerend vinden: vrouwen, theoretisch opgeleiden, mensen die zichzelf meer links plaatsen op het politieke spectrum, en mensen met meer empathie vinden deze berichten meer discriminerend. Mensen met relatief meer positieve gevoelens over de meerderheidsgroep en mensen die zich online minder geremd voelen, vinden deze berichten minder discriminerend.

Hoe reageren mensen op online haatspraak en discriminatie?

Hoewel de meeste mensen bepaalde uitingen online discriminerend vinden, zijn mensen niet geneigd om actie te ondernemen. De berichten worden veelal genegeerd. Als ze wel reageren, dan doen zij dat vaker op een manier die helpt om het probleem tegen te gaan dan op een manier

die bijdraagt aan de verdere verspreiding hiervan. Bijvoorbeeld door het bericht te melden of te rapporteren of door in een reactie hun afkeuring te laten blijken.

Hoe hebben we dit onderzoek uitgevoerd?

Op basis van een literatuurverkenning zetten we een vragenlijst uit. Deze bestond uit twee delen: eerst vroegen we naar achtergrondkenmerken, online factoren, opvattingen en online gedrag. Vervolgens legden we fictieve online posts van fictieve afzenders voor om te onderzoeken wat mensen hiervan vonden en hoe ze zouden reageren.

Wie hebben we onderzocht?

In dit onderzoek hebben we ons gericht op mensen die zowel zelf als hun beide ouders in Nederland zijn geboren, ofwel Nederlanders zonder migratieachtergrond. In eerder onderzoek hebben we ons gericht op Nederlanders met een migratieachtergrond. Nu wilden we meer inzicht krijgen in de meerderheidsgroep in de samenleving om een vollediger beeld te schetsen. Daarnaast kan deze groep in de samenleving veel invloed hebben op de (online) normstelling. Hun opvattingen en gedragingen kunnen bovendien online haatspraak en discriminatie tegengaan, maar ook versterken. Door de ervaringen en opvattingen van deze groep te bestuderen, kunnen we beter begrijpen hoe online haatspraak en discriminatie zich manifesteert en levert dit aanknopingspunten voor de aanpak.

Belangrijk om te benoemen is dat we hiermee niet suggereren dat online haatspraak en discriminatie alleen voorkomt onder deze groep of dat deze groep zelf geen ervaringen heeft als slachtoffer van online haatspraak en discriminatie.

Voor wie gelden de uitkomsten?

De vragenlijst is uitgezet onder ruim 4.600 leden van het panel van KiesKompas. Bijna 1.600 mensen (respons 35%) hebben de vragenlijst ingevuld. De gewogen gegevens van de respondenten uit het panel van Kieskompas zijn representatief voor de Nederlandse bevolking – *zonder migratieachtergrond* – van 18 jaar en ouder met betrekking tot geslacht, opleiding, leeftijd, provincie en stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen. Een relevante kanttekening is dus dat het onderzoek alleen representatief is voor Nederlanders zonder migratieachtergrond.

Wat kunnen we met deze inzichten?

Door te begrijpen welke factoren verband houden met het verspreiden van online haatspraak en discriminatie en hoe mensen deze berichten beoordelen, kunnen gericht beleid en interventies worden ontwikkeld en ingezet. Ook laat het onderzoek zien dat mensen bepaalde berichten weliswaar discriminerend vinden, maar hierop veelal geen actie ondernemen. Hen activeren en handelingsperspectieven bieden om dit wel te doen, is daarom aan te bevelen.

Wat is nodig voor vervolgonderzoek?

Online haatspraak en discriminatie richt zich niet alleen op afkomst of huidskleur. Het is aan te bevelen dat aanvullend onderzoek zich richt op andere discriminatiegronden zoals seksuele oriëntatie en geslacht. Ook onderzoek dat kijkt naar specifieke groepen, zoals jongeren of ouderen, kan vernieuwende en aanvullende inzichten opleveren.

Inleiding

Online haatspraak en discriminatie is een veelvoorkomend probleem. Ook in Nederland. Van de 1,6 miljoen Nederlanders die in 2023 discriminatie hebben ervaren, gaf 22 procent aan dat dit (ook) online heeft plaatsgevonden (Andriessen et al., 2024). En in 2022 gaven ongeveer 340.000 Nederlanders van 15 jaar of ouder aan dat zij zich weleens online gediscrimineerd voelden, dit betrof 2 procent van de totale bevolking (Akkermans et al., 2023). Daarnaast steeg in de afgelopen twee jaar het aantal meldingen over (vermeende) online discriminatie bij [Meld.Online Discriminatie](#), het meldpunt ter bestrijding van online discriminatie in Nederland. Het aantal meldingen was in 2023 dubbel zo hoog als het jaar ervoor en steeg in 2024 verder door met 50 procent (Meld.Online Discriminatie, 2025).

Online haatspraak en discriminatie wordt geuit via (geschreven en gesproken) berichten, emoticons, ‘memes’, video’s en afbeeldingen. Het verspreidt zich vaak via sociale media, zoals Facebook, Instagram, Snapchat en/of TikTok. Maar ook via, voor het brede publiek minder bekende platformen, zoals Reddit, Telegram, 4chan en 8chan. Het richt zich vaak op bepaalde (bevolkings)groepen, maar soms is het ook gericht op (bekende en onbekende) individuen (Andriessen et al., 2020; Rieger et al., 2021; Verloove et al., 2022).

Definiëring

Binnen (nationaal en internationaal) onderzoek en beleid worden verschillende begrippen en definities gehanteerd die gerelateerd zijn aan het onderzoeksonderwerp. Deze begrippen en definities hebben raakvlakken en sluiten elkaar (veelal) niet uit. Denk hierbij aan begrippen als online, cyber, internet of digitaal in combinatie met discriminatie, racisme, haatspraak, haat, agressie, onbeleefdheid, giftigheid, pesten, geweld of antisociaal gedrag. Vanuit KIS spreken wij over online haatspraak en discriminatie. Wanneer er in aangehaalde onderzoeken andere termen worden gebruikt die hierop aansluiten, dan benoemen wij deze zoals gedaan in het onderzoek.

Wij hanteren voor online haatspraak en discriminatie de definitie voor online haatspraak gebaseerd op de Raad van Europa: alle soorten uitingen online die aanzetten tot geweld of die geweld bevorderen, verspreiden of rechtvaardigen en/of om haat, discriminatie en het kleineren van een persoon of groep personen vanwege hun (daadwerkelijke of toegeschreven) persoonlijke kenmerken of status, zoals: ‘ras’ (zie uitleg volgende alinea), huidskleur, taal, religie, nationaliteit, nationale/etnische afkomst, leeftijd, handicap, geslacht, genderidentiteit en seksuele oriëntatie (Council of Europe, 2022).

Binnen KIS geven wij de voorkeur aan schrijven over discriminatie op grond van afkomst, huidskleur en/of religie en vermijden we de term ‘ras’ zoveel als mogelijk. Biologisch gezien bestaan er namelijk geen menselijke rassen en bestaat het alleen als een sociaal construct dat is bedacht om mensen op arbitraire gronden (zoals huidskleur) te categoriseren volgens een bepaalde rangorde. De term ras komt echter wel voor in wet- en regelgeving, waardoor we in verwijzingen soms toch ‘ras’ schrijven. In de juridische context wordt discriminatie op grond van ‘ras’ ruim uitgelegd en kan het gaan over huidskleur, afkomst of nationale of etnische afstamming.

Daarnaast benoemen wij ook expliciet discriminatie, omdat online haatspraak online discriminatie omvat. Maar niet alle online discriminatie roept direct op tot haat of geweld, wat kenmerkend is voor online haatspraak. Bij online discriminatie gaat het voornamelijk om het ongelijk behandelen, uitsluiten of benadelen van (groepen) mensen op basis van discriminatiegronden (Verloove et al., 2022). Daarom spreken wij in dit onderzoek over online haatspraak én discriminatie.

In tegenstelling tot offline haatspraak en discriminatie, wat zich afspeelt in de fysieke wereld, kan dit zich online doorgaans sneller en op grotere schaal verspreiden. Bovendien blijven discriminerende uitingen online vaak langer zichtbaar en kan het herhaaldelijk worden ervaren, wat het moeilijker maakt om eraan te ontsnappen en de impact ervan vergroot (Akkermans et al., 2023). Het digitale karakter van online haatspraak en

discriminatie zorgt er daarnaast voor dat mensen zich minder geremd kunnen voelen dan in fysieke situaties en interacties. Dit kan leiden tot haatspraak en discriminerend gedrag. Dit komt, onder andere, doordat mensen online vaker een gevoel van anonimiteit en onzichtbaarheid ervaren, waardoor zij denken dat hun gedrag geen consequenties heeft. Daarnaast heerst bij velen de perceptie dat gebeurtenissen in de online omgeving minder ernstige gevolgen hebben dan vergelijkbare situaties in de fysieke wereld (Suler, 2004; Wachs & Wright, 2018).

Online haatspraak en discriminatie brengt echter negatieve effecten met zich mee, zowel op individueel als samenlevingsniveau. Verschillende onderzoeken laten zien dat het ontvangen of zien van online discriminatie schade kan toebrengen aan de gezondheid en het (sociale) welzijn van slachtoffers. Denk hierbij aan depressieve klachten en angst (Grapin et al., 2022; Tynes et al., 2008), neigingen tot zelfdoding (Keum, 2023), een verminderd gevoel ergens bij te horen (Nguyen et al., 2022) en een negatief zelfbeeld (Tynes et al., 2020). Daarnaast ondermijnt online haatspraak en discriminatie een inclusieve samenleving en kunnen ze de fundamenteën van de democratie onder druk zetten (FRA, 2024). Het kan bijvoorbeeld mensen het zwijgen opleggen (DeGoedeZaak, 2023), zorgen dat mensen zich terugtrekken van sociale activiteiten, zoals afspreken met vrienden, maar ook van online activiteiten, zoals de tijd die iemand spendeert op sociale media (Verloove et al., 2024). Het kan ook zorgen voor minder vertrouwen in elkaar (Akkermans et al., 2023). Ook is er bewijs dat blootstelling aan online giftigheid, zoals discriminatie, kan leiden tot haatmisdrijven in de fysieke wereld (Aridor et al., 2024).

Redenen genoeg voor het kabinet om [de aanpak van online haatspraak en discriminatie te intensiveren](#). Eerder heeft Kennisplatform Inclusief Samenleven (KIS) [onderzoek gedaan naar de huidige aanpak hiervan in Nederland](#), [aanbevelingen hiervoor gedaan](#) en [gekeken naar de impact van online discriminatie op jongeren](#). We weten echter nog weinig over wie online haatspraak en discriminatie verspreiden. Hierover is beperkt nationaal en internationaal onderzoek beschikbaar. De onderzoeken die er wel zijn, richten zich bovendien vooral op achtergrondkenmerken, zoals leeftijd, geslacht of opleidingsniveau. Sommige onderzoeken kijken ook naar de rol van attitudes, de manier waarop mensen denken over en reageren op bepaalde groepen of situaties. Echter, de meeste studies richten zich meer op slachtoffers en, in mindere mate, op getuigen van online haatspraak en discriminatie. Onderzoek naar de verspreiders zelf ontbreekt veelal (Bührer et al., 2024), met name in de Nederlandse context. Momenteel ontbreekt het dan ook aan een duidelijke theoretische onderbouwing en voldoende empirische data om verspreiding van online haatspraak en discriminatie te begrijpen (Castaño-Pulgarin et al., 2021). Dit is echter essentieel om effectieve preventie- en interventiestrategieën te ontwikkelen, zodat dit voorkomen kan worden (Scott & Barlett, 2023).

Verspreiding van online haatspraak en discriminatie

Niet iedereen die haatdragende en discriminerende berichten online verspreidt, doet dit bewust. Sommige mensen verspreiden deze berichten onbedoeld, bijvoorbeeld door de berichten te liken of erop te reageren zonder te beseffen dat het hierbij gaat om online haatspraak en discriminatie. In dit onderzoek richten we ons echter op het bewust bijdragen aan het verspreiden hiervan.

Daarom heeft KIS onderzoek gedaan naar verschillende achtergrondkenmerken, online factoren en attitudes van verspreiders van online haatspraak en discriminatie. Hierin lag de focus op online haatspraak en discriminatie gericht op iemands (culturele-etnische) achtergrond, huidskleur of religie in de Nederlandse context. Dit is nodig, omdat de reden waarom mensen online haatspraak en discriminatie verspreiden, afhangt van verschillende factoren. Deze factoren kunnen niet los van elkaar worden gezien, want ze beïnvloeden elkaar wederzijds. Daarom moeten ze in samenhang worden bekeken (Castaño-Pulgarin et al., 2021). Aanvullend hebben we onderzoek gedaan naar hoe mensen online berichten met haatspraak en discriminatie beoordelen en hoe zij hierop zouden reageren. Met deze inzichten kunnen gericht beleid en interventies worden ontwikkeld om online haatspraak en discriminatie in Nederland te voorkomen en aan te pakken. Hiermee willen we bijdragen aan een beter begrip van deze problematiek, zodat we samen kunnen werken aan een veiligere (online) omgeving.

Onderzoeksfocus

Nederlanders met een migratieachtergrond ervaren vaker discriminatie dan Nederlanders zonder migratieachtergrond (Andriessen et al., 2024). Wanneer we specifiek kijken naar online haatspraak en discriminatie, dan blijkt dat dit vooral plaatsvindt op basis van etniciteit, huidskleur, nationaliteit en/of godsdienst/levensbeschouwing (Akkermans et al., 2023). Eerder onderzoek van KIS laat een vergelijkbaar patroon zien: jongeren geven aan dat de meeste negatieve of beledigende online berichten gericht zijn op iemands afkomst of etniciteit (Verloove et al., 2024). Ook meldingen bij Meld.Online Discriminatie bevestigen dit beeld (Meld.Online Discriminatie, 2025). KIS wil vanuit kennis bijdragen aan een samenleving waar iedereen ongeacht migratie- of vluchtachtergrond, religie of huidskleur gelijke kansen krijgt en respectvol met elkaar kan samenleven. Vanuit dit perspectief, plus het feit dat een groot deel van de online haatspraak en discriminatie gaat over iemands (culturele-etnische) achtergrond, huidskleur en/of religie, richten wij ons in dit onderzoek op online haatspraak en discriminatie gericht op iemands afkomst of huidskleur. Dat wil niet zeggen dat andere vormen van online haatspraak en discriminatie niet voorkomen. Belangrijk is dat er in nieuw onderzoek hier aandacht aan wordt besteed.

In dit onderzoek hebben we ons gericht op mensen die zelf en wiens ouders in Nederland zijn geboren, ofwel Nederlanders zonder migratieachtergrond. In eerder KIS-onderzoek hebben we ons gericht op Nederlanders met een migratieachtergrond. Nu wilden we meer inzicht krijgen in de

meerderheidsgroep in de samenleving om een vollediger beeld te schetsen. Daarnaast kan deze groep in de samenleving veel invloed hebben op de (online) normstelling. Hun opvattingen en gedragingen kunnen bovendien online haatspraak en discriminatie tegengaan, maar ook versterken. Inzichten in hoe de meerderheidsgroep online haatspraak en discriminatie beoordeelt en reageert op dergelijke berichten is daarom relevant. Belangrijk om te benoemen is dat we hiermee geenszins willen suggereren dat alleen mensen binnen deze groep bijdragen aan het verspreiden van online haatspraak en discriminatie. Een breder vervolgonderzoek, onder mensen met en zonder migratieachtergrond, naar zowel het verspreiden als het ervaren van online haatspraak en discriminatie is daarom nodig. Het huidige onderzoek is een eerste stap bij het in kaart brengen van factoren die een rol spelen bij het verspreiden en beoordelen van online haatspraak en discriminatie.

De vragenlijst die is gebruikt voor dit onderzoek, is uitgezet onder ruim 4.600 leden van het panel van [Kieskompas](#). Bijna 1.600 mensen (respons 35%) hebben de vragenlijst ingevuld. De gewogen gegevens van de respondenten uit het panel van Kieskompas zijn representatief voor de Nederlandse bevolking – *zonder migratieachtergrond* – van 18 jaar en ouder met betrekking tot geslacht, opleiding, leeftijd, provincie, en stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen. Dit is dus een landelijk representatieve steekproef van Nederlanders zonder migratieachtergrond.

Onderzoeksopzet

Dit onderzoek bestaat uit twee delen. Deel 1 richt zich op verschillende achtergrondkenmerken, online factoren en attitudes van verspreiders van online haatspraak en discriminatie. Deel 2 onderzoekt hoe mensen online haatspraak en discriminatie beoordelen en hoe zij hier mogelijk op zouden reageren. Voor de verschillende delen van dit onderzoek zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

1. Welke achtergrondkenmerken, online factoren en attitudes van Nederlanders zonder migratieachtergrond hangen samen met het verspreiden van online haatspraak en discriminatie op basis van iemands (culturele-etnische) achtergrond, huidskleur of religie in Nederland?
2. Hoe beoordelen Nederlanders zonder migratieachtergrond online berichten met haatspraak en discriminatie en hoe zouden zij hier mogelijk op reageren? En welke achtergrondkenmerken, online factoren en attitudes spelen hierbij een rol?

Het onderzoek maakt gebruik van kwantitatieve onderzoeksmethoden, waarbij een cross-sectionele onderzoeksopzet wordt toegepast voor onderzoeksvraag 1 en een experimentele onderzoeksopzet voor onderzoeksvraag 2. Bij cross-sectioneel onderzoek verzamel je data op één moment in de tijd. Met deze onderzoeksmethode kun je correlaties aantonen, maar geen oorzaak-gevolgrelaties. Met experimenteel onderzoek is het mogelijk oorzaak-gevolgrelaties aan te tonen.

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen is een vragenlijst ontwikkeld op basis van een literatuurverkenning. Deze verkenning is voornamelijk uitgevoerd via Google Scholar, waarbij gezocht is naar peer-reviewed wetenschappelijke studies in het Engels en Nederlands. In de literatuur hebben we gezocht naar bepalende factoren (determinanten) die het verspreiden van (online) haatspraak en discriminatie kunnen verklaren. In hoofdstuk 2 Onderzoeksmethode beschrijven we gedetailleerder hoe we het empirische onderzoek hebben uitgevoerd.

Waarschuwing: In dit onderzoek maken we gebruik van fictieve berichten op X. Deze bevatten haatvolle, beledigende en ontheiligende berichten. Deze berichten kunnen als kwetsend of aanstootgevend ervaren worden.

Leeswijzer

In hoofdstuk 1 beschrijven we de uitkomsten uit de literatuurverkenning, waarin we hebben gezocht naar bepalende factoren van verspreiding van online haatspraak en discriminatie. In hoofdstuk 2 leggen we de gebruikte onderzoeksmethoden uit. Hoofdstuk 3 zal deel 1 van het onderzoek beschrijven, waarin we verschillende achtergrondkenmerken, online factoren en attitudes onderzoeken die een rol kunnen spelen bij het verspreiden van online haatspraak en discriminatie. In hoofdstuk 4 staat

deel 2 van het onderzoek centraal, waarin we kijken naar hoe mensen online haatspraak en discriminatie beoordelen en hoe zij hier mogelijk op reageren. Hoofdstuk 5 geeft een algehele discussie en conclusie van dit onderzoek. We sluiten af met hoofdstuk 6 waarin aanknopingspunten voor de aanpak van online haatspraak en discriminatie worden besproken.

Wat weten we over verspreiding van online haatspraak en discriminatie?

In dit hoofdstuk bespreken we inzichten uit de literatuur over **bepalende factoren die mogelijk een rol spelen bij het verspreiden van online haatspraak en discriminatie. De besproken factoren zijn niet uitputtend; ook andere factoren kunnen mogelijk van invloed zijn. Aanvullend onderzoek is nodig om deze in kaart te brengen. De inzichten die we bespreken vormen de basis voor de vragenlijst.**

1.1 Achtergrondkenmerken

In deze paragraaf bespreken we verschillende achtergrondkenmerken waarin uit de literatuur naar voren komt dat deze een rol spelen bij het verspreiden van online haatspraak en discriminatie. We bespreken: geslacht en leeftijd. In dit onderzoek kijken we naar geslacht en niet naar gender. Dit omdat in de wetenschappelijke literatuur vooral wordt gekeken naar verschillen tussen mannen en vrouwen, maar ook vanwege de benodigde gegevens om de data te kunnen wegen. In hoeverre en hoe deze achtergrondkenmerken een rol spelen hierbij is niet geheel duidelijk. Wel is duidelijk dat deze achtergrondkenmerken een rol spelen.

1.1.1 Geslacht

Een onderzoek waarin verschillende Facebook-berichten zijn geanalyseerd, laat zien dat mannen meer online haatreacties plaatsen dan vrouwen (Hilte et al., 2023). Door verschillende vragenlijstonderzoeken wordt dit beeld bevestigd. Zo laat onderzoek onder 12- tot 15-jarige scholieren in Duitsland en Zwitserland zien dat jongens zich vaker schuldig maken aan het verspreiden van online haatspraak dan meisjes (Castellanos et al., 2023). Onderzoek van Costello en Hawdon (2018) toont aan dat dit ook geldt voor Amerikaanse (jong)volwassenen. En uit onderzoek, uitgevoerd in vier verschillende landen, blijkt dat mannen een grotere kans hebben op het produceren van online haatmateriaal dan vrouwen (Kaakinen et al., 2018). Het lijkt er dus op dat mannen, in vergelijking met vrouwen, vaker betrokken zijn bij het verspreiden van online haatspraak en discriminatie.

Daarnaast laat vragenlijstonderzoek onder Duitse jongeren zien dat de link tussen het slachtoffer zijn van online haat en het verspreiden ervan sterker is bij jongens dan bij meisjes (Wachs & Wright, 2019). Dit geeft niet direct aan dat geslacht een factor is voor het verspreiden van online haatspraak en discriminatie, maar laat wel zien dat het van invloed kan zijn (zie kader ‘Slachtoffer en verspreider?’ voor meer informatie over deze relatie).

1.1.2 Leeftijd

Leeftijd lijkt ook een rol te spelen bij het verspreiden van online haatspraak en discriminatie. Hoewel er geen eenduidig beeld naar voren komt uit verschillende onderzoeken op wat voor een manier dit een rol speelt. De hierboven besproken analyse van Facebook-berichten laat ook zien dat naarmate gebruikers ouder worden, zij geleidelijk aan meer online haatreacties plaatsen. Dit verschilt wel per land dat ze hebben onderzocht en hangt samen met iemands geslacht. Zo uiten Vlaamse vrouwen tussen de 26 en 35 jaar bijvoorbeeld de meeste haat in vergelijking met de andere leeftijdscategorieën. Hierna daalt het aantal haatreacties die Vlaamse vrouwen plaatsen naarmate ze ouder worden (Hilte et al., 2023). Hiertegenover staat dat in vragenlijstonderzoek uitgevoerd in vier verschillende landen geen verband is gevonden tussen leeftijd en het produceren van online haatmateriaal (Kaakinen et al., 2018).

Onderzoek waarbij vragenlijsten zijn afgenomen onder jongeren in Arabische landen laat zien dat er een relatie is tussen het worden blootgesteld aan online haatspraak en het zelf verspreiden ervan (zie het kader ‘Getuige en verspreider?’ voor meer uitleg over dit verband). Volgens het onderzoek speelt leeftijd hierbij een versterkende rol: hoe ouder iemand wordt, hoe groter de kans is dat blootstelling aan online haatspraak leidt tot het zelf verspreiden hiervan (Aljasir, 2023). Maar onderzoek in drie Europese landen en de Verenigde Staten heeft geen eenduidige relatie gevonden tussen leeftijd en blootstelling aan online haatspraak. Hierin zijn wel verschillen per land te zien (Hawdon et al., 2017). Ook Hall (2018) heeft geen bewijs gevonden voor leeftijd als voorspeller van het bloot worden

gesteld aan online haat in de Verenigde Staten. Het lijkt erop dat iemands leeftijd van invloed kan zijn op het verspreiden van online haatspraak en discriminatie, maar hoe deze rol er precies uit ziet, is niet geheel duidelijk.

Slachtoffer en verspreider?

Vanuit het perspectief van de cycle of violence, de cyclus van geweld, wordt de kans vergroot dat iemand een dader wordt van iets, zoals geweld of verwaarlozing, wanneer deze persoon hier eerder slachtoffer van is geweest. Slachtoffer- en daderschap zijn nauw met elkaar verbonden (Dodge et al., 1990; Widom, 1989). Longitudinaal onderzoek, een onderzoeksmethode om dezelfde personen of groepen te onderzoeken op verschillende tijdstippen om te achterhalen of na verloop van tijd veranderingen zijn opgetreden, laat zien dat het slachtoffer worden van online haat een voorspeller is voor het zelf verspreiden hiervan op een later moment (Naranjo-Pou & Zych, 2025). Verschillende vragenlijstonderzoeken tonen ook een verband aan tussen het zijn van een slachtoffer van online haatspraak en discriminatie en het verspreiden hiervan (e.g., Costello & Hawdon, 2018; Wachs et al., 2022; Wachs & Wright, 2019). Dit komt mogelijk doordat het slachtoffer denkt dat dit gedrag acceptabel is, waardoor diegene zichzelf hier ook schuldig aan maakt. Een andere mogelijke verklaring is het verlangen naar wraak (Wachs et al., 2022). Het is wel belangrijk te beseffen dat niet iedereen die slachtoffer is geweest van online haat zelf een verspreider wordt (Hawdon et al., 2018).

Getuige en verspreider?

Vragenlijstonderzoek onder Duitse jongeren laat zien dat een getuige zijn van online haat samenhangt met het zelf verspreiden hiervan (Wachs & Wright, 2018). Ander vragenlijstonderzoek, uitgezet in zes verschillende landen, toont aan dat (jong)volwassenen die online haat verspreiden, geneigd zijn dit gedrag acceptabel te vinden (Celuch et al., 2022). Een mogelijke verklaring hiervoor is dat getuigen van online haatspraak en discriminatie waarnemen dat hun peers online haat als 'normaal' beschouwen, oftewel dat dit de sociale norm is. Hierdoor zullen zij eerder geneigd zijn om dit gedrag zelf ook te vertonen. Het betekent niet dat iedereen deze sociale norm (direct) overneemt en overgaat tot het verspreiden van online haatspraak en discriminatie. Een andere mogelijke verklaring is dat mensen die online haat (veelvuldig) voorbij zien komen desensitized raken. Dit wil zeggen dat ze hier ongevoeliger voor worden, waardoor zij dit als normaal gaan zien (Wachs & Wright, 2018).

1.2 Online factoren

In deze paragraaf bespreken we enkele online factoren die een mogelijke rol kunnen spelen bij de reden waarom mensen online haatspraak en discriminatie verspreiden. De factoren die we bespreken zijn: de mate van negatieve ontremming die iemand online ervaart en de frequentie van socialemediagebruik.

1.2.1 Online ontremming

Haatspraak en discriminatie komt niet uitsluitend online voor, ook in de fysieke wereld vindt dit plaats. Wel zijn er specifieke online factoren die het uiten van haatspraak en discriminatie kunnen beïnvloeden. Zo kunnen mensen zich online (meer) ongeremd voelen. Dit wordt ook wel het online disinhibition effect genoemd. Hiermee wordt gesteld dat bepaald gedrag online wel vertoond wordt, en in de fysieke wereld niet (of minder). Hierbij kan het gaan om zowel positief als negatief gedrag. Wanneer dit gaat over negatief gedrag wordt er gesproken over toxic online disinhibition (Suler, 2004). De reden dat mensen zich online minder geremd voelen, is onder andere omdat men zich anoniemer voelt, omringd voelt door gelijkgestemden, directe sociale interactie ontbreekt en er geen directe tastbare gevolgen zijn van handelingen. Het gaat zowel over het gemak waarmee bepaald gedrag online vertoond kan worden als de goedkeuring van dat gedrag. Door onderzoekers wordt gesuggereerd dat deze negatieve online ontremming ervoor zorgt dat online haatspraak en discriminatie wordt verspreid (Keum & Miller, 2018). Deze suggestie wordt bevestigd door vragenlijstonderzoek onder Duitse scholieren van Wachs en Wright (2019). Zij vonden in hun onderzoek dat slachtoffers van online haat zelf meer online haat verspreiden wanneer zij zich meer negatief online ontremd voelen. Ook Wu en anderen (2017) laten met hun onderzoek zien dat verschillende aspecten van negatieve online ontremming verklaren waarom mensen online ongewenst gedrag vertonen. Negatieve online ontremming lijkt dus een belangrijke rol te spelen bij het verspreiden van online haatspraak en discriminatie.

1.2.2 Frequentie sociale mediagebruik

Het verspreiden van online haat hangt niet alleen af van de ervaren negatieve ontremming online (Suler, 2004). Het hangt bijvoorbeeld ook af van hoe mensen sociale media gebruiken. Hoe iemand sociale media gebruikt, bijvoorbeeld qua tijd die iemand eraan besteedt of welke platforms diegene bezoekt, verschilt per persoon (Ruigrok, 2024). Uit verschillende vragenlijstonderzoeken blijkt dat er niet een directe link is tussen de tijd die iemand online spendeert en het verspreiden van online haatspraak (Kaakinen et al., 2018; Hawdon et al., 2018). Maar meerdere onderzoeken tonen wel aan dat hoe meer tijd iemand online is, hoe groter de kans is dat deze persoon online haat tegenkomt (e.g., Costello & Hawdon, 2018; Harriman et al., 2020; Oksanen et al., 2014). De frequentie van socialemediagebruik lijkt geen directe, maar een meer indirecte, rol te spelen bij het verspreiden van online haatspraak en discriminatie.

1.3 Attitudes

In deze paragraaf bespreken we verschillende attitudes die mogelijk een rol spelen bij het verspreiden van online haatspraak en discriminatie. Ook bespreken we hier factoren die bijdragen aan attitudes waarvan bekend is dat zij van invloed zijn op negatieve houdingen ten opzichte van minderheidsgroepen. Dit doen we omdat we weten dat deze van grote invloed zijn op discriminatie. Wanneer er onderzoek bestaat direct gelinkt aan het verspreiden van online haatspraak en discriminatie, benoemen we dit expliciet. De attitudes en bijbehorende factoren die we bespreken, zijn niet

alle attitudes die een mogelijke rol kunnen spelen, om dit breder in kaart te brengen is meer onderzoek nodig.

Eerst gaan we in op wat attitudes nu eigenlijk zijn: attitudes zijn de associaties die iemand heeft en maakt over iets of iemand, positief of negatief. Ze vormen de basis voor iemands gedrag of intentie tot gedrag en beïnvloeden hoe iemand denkt, voelt en handelt (Gawronski, 2007). Attitudes kunnen worden opgesplitst in drie componenten: de cognitieve, affectieve en gedragscomponent. De cognitieve component gaat over iemands opvattingen, gedachten en beelden. Hieronder vallen bijvoorbeeld stereotypen. De affectieve component gaat over iemands emoties en gevoelens, waar bijvoorbeeld vooroordelen onder vallen (zie het kader ‘Stereotype en vooroordelen?’ voor meer uitleg hierover). De laatste component, de gedragscomponent, betreft iemands daadwerkelijke gedrag of de intentie hiervan. Het gaat over de manier van handelen of reageren op iets of een persoon. Discriminatie gaat over gedrag en valt onder deze component (Glassman & Hadad, 2013). Wanneer mensen negatieve attitudes hebben ten opzichte van een bepaalde groep, is de kans groot dat dit tot uiting komt (Windisch et al., 2022).

Verschiedende attitudes lijken een bepalende factor te zijn bij het verspreiden van online haatspraak en discriminatie. Dit blijkt bijvoorbeeld uit een vragenlijstonderzoek van Dellagiacoma en anderen (2024) onder Duitse socialemediagebruikers. Dat attitudes een rol spelen bij online haatspraak en discriminatie sluit aan bij wat bekend is over haatspraak

en discriminatie in de fysieke wereld. Zo toont een vragenlijstexperiment van Carlsson en Eriksson (2017) in Zweden aan dat het hebben van negatieve attitudes ten aanzien van etnische minderheden samenhangt met discriminatie van deze groepen door mensen met negatieve attitudes. Hieronder worden verschillende attitudes en factoren beschreven die van invloed kunnen zijn op iemands attitude ten aanzien van andere groepen. Deze attitudes zijn meegenomen in de vragenlijst voor dit onderzoek.

Stereotypen en vooroordelen?

Stereotypen en vooroordelen worden vaak door elkaar gebruikt. Maar ze hebben toch een andere betekenis. Vooroordelen zijn negatieve gevoelens die iemand heeft ten opzichte van een specifieke groep, vandaar dat ze horen bij de affectieve component. Het gaat over iemands houding en betreft veelal iemands eerste ingeving wanneer die te maken heeft met iemand van een andere groep. Deze vooroordelen kunnen bestaan zonder dat iemand ooit te maken heeft gehad met de groep waarover vooroordelen heersen. Stereotypen zijn meer cognitief. Ze gaan over wat iemand denkt te weten van anderen. Stereotypen zijn alle kenmerken die mensen toeschrijven aan iemand omdat die tot een bepaalde groep behoort. Daarmee zijn het simplificaties die worden overgegeneraliseerd. Ze kunnen voortvloeien uit eerdere ontmoetingen met iemand van een bepaalde groep, maar ook door bijvoorbeeld verhalen in de media of vanuit de eigen omgeving (Gordijn & Wigboldus, 2013; Ramasubramanian, 2007).

1.3.1 Attitudes ten aanzien van andere groepen

Een belangrijke factor die invloed heeft op hoe iemand kijkt naar andere groepen is de dreiging die iemand ervaart van die groep. Deze dreiging kan voortkomen uit de perceptie, dus zoals iemand iets ervaart of beoordeelt, van competitie met andere groepen. Competitie over bijvoorbeeld schaarse middelen, waarden of sociale status. Experimenteel onderzoek laat zien dat wanneer mensen het gevoel hebben dat er druk staat op schaarse goederen, waar zij volgens henzelf meer recht op hebben dan een andere groep, zij meer negatieve reacties vertonen richting die andere groep (Esses et al., 2001). De intergroepsconflicttheorie biedt hiervoor een verklaring: conflicten en spanningen tussen groepen ontstaan wanneer mensen geloven dat hun belangen of waarden onverenigbaar zijn. Dit komt doordat mensen zichzelf zien als onderdeel van een bepaalde 'in-groep', waarmee ze zich identificeren, en zich onderscheiden van de 'out-groep'. Deze dreiging hoeft niet altijd objectief te zijn, maar kan ook gebaseerd zijn op subjectieve en vertekende waarnemingen (Böhm et al., 2020; Stephan & Stephan, 1985). Het zien van andere groepen als bedreiging, zonder objectieve gronden, bijvoorbeeld voor kansen op de arbeidsmarkt of uit angst voor het verlies van (culturele) waarden, kunnen ook vooroordelen versterken. Ook kan dit gevoel van dreiging gezien worden als legitimering voor discriminatie (Pereira et al., 2010).

De dreiging die mensen ervaren en de bijbehorende angst kan worden versterkt door de toename van een bepaalde 'out-groep' in iemands omgeving (Gorodzeisky & Semyonov, 2020).

Uit Nederlands vragenlijstonderzoek blijkt dat hoe hoger Nederlanders zonder migratieachtergrond het aantal mensen met een migratieachtergrond (van buiten Europa) in hun eigen buurt inschatten, hoe meer dreiging zij ervaren van deze buurtbewoners. Dreiging in dit onderzoek ging over de angst dat deze mensen te veel macht zouden hebben en de ‘eigen’ cultuur zouden bedreigen (Schlueter & Scheepers, 2010). Het hoeft hierbij niet te gaan om een realistische inschatting van het aantal leden van de ‘out-groep’. Het kan ook gaan om een perceptie van een toename van deze groep, dus wat mensen denken. Vragenlijstonderzoek uitgevoerd in verschillende Europese landen laat verder zien dat hoe groter de overschatting is van het aantal mensen met een migratieachtergrond in een land, hoe sterker de tegenstand is tegen deze mensen (Gorodzeisky & Semyonov, 2020). Daarnaast laat een meta-analyse van Dinesen en anderen (2020) zien dat er een negatief verband is tussen etnische diversiteit en sociaal vertrouwen. Dat wil zeggen dat wanneer er meer etnische diversiteit is in een bepaalde setting, er minder sociaal vertrouwen is. Vooral als het gaat om etnische diversiteit in de omgeving waarin iemand woont. De onderzoekers geven hierbij wel de nuance dat het algemene verband wel gematigd is (Dinesen et al., 2022). De etnische diversiteit in iemands omgeving, of de inschatting daarvan lijkt een rol te spelen op iemands attitudes ten aanzien van andere groepen en het vertrouwen dat iemand in een ander heeft. Hoe dit van invloed is op het verspreiden van online haatspraak en discriminatie weten we niet precies.

Wat ook van invloed is op iemands attitude ten aanzien van andere groepen, is de mate van empathie die iemand heeft. Hoe meer empathie iemand heeft voor een bepaalde groep, hoe positiever de attitudes ten opzichte van die groep (Batson & Ahmad, 2009; Pettigrew & Tropp, 2008; Stephan & Finlay, 1999). Meer empathie voor een andere groep zorgt ervoor dat iemand beter het perspectief van die groep kan (en wil) begrijpen over bijvoorbeeld normen en waarden, opvattingen en gebruiken van die groep. Ook kan meer empathie ervoor zorgen dat iemand zich meer zorgen maakt over het leed van die groep, zoals ervaringen van discriminatie en racisme. Dit leidt over het algemeen tot een positievere houding tegenover die groep (Stephan & Finlay, 1999). Over het algemeen is de empathie voor een ander lager online dan offline. Dit wordt veroorzaakt doordat mensen elkaar niet (direct) kunnen zien, aanvoelen of dat een directe reactie uit kan blijven (Marín-López et al., 2019). Amerikaans onderzoek toont aan dat hoe meer empathie witte Amerikanen rapporteren, hoe meer verdriet of frustratie zij voelen, omdat ze racisme niet kunnen uitbannen (Chao et al., 2024; Spanierman & Heppner, 2004). Onderzoek van Keum (2021), waarin data van een vragenlijst onder witte volwassenen is geanalyseerd, toont aan dat empathie een rol speelt bij het zien van online racisme en gedrag dat hiertegen in gaat. Echter, dit was alleen te zien bij online content over systematisch racisme in de samenleving, en niet bij racisme in online interacties. Er lijkt dus een duidelijke rol van empathie te zijn in de reacties op (online) discriminatie.

1.3.2 Attitudes ten aanzien van diversiteit

Iemands attitude ten aanzien van diversiteit kan invloed hebben op iemands attitude ten aanzien van andere groepen. Twee veelvoorkomende concepten die betrekking hebben op iemands attitude ten aanzien van diversiteit zijn de kleurenblindheid- en multiculturalisme-ideologie. De kleurenblindheid-ideologie stelt dat groeps categorieën zoals etniciteit genegeerd moeten worden, met het idee dat dit vooroordelen en discriminatie vermindert en gelijke behandeling bevordert (Rosenthal & Levy, 2010). Echter, het negeren van bepaalde groeps categorieën kan juist zorgen voor meer vooroordelen en een negatievere houding ten opzichte van een bepaalde groep. Zo blijkt dat het negeren en niet erkennen van iemands 'ras' en de rol die het speelt in iemands leven, racisme vergroot. Door dit te negeren kan de systematische onderdrukking van bepaalde groepen en de ongelijkheid die er heerst worden verbloemd (Neville et al., 2013; Plaut et al., 2018). Onderzoek van Tynes en Markoe (2010) laat zien dat Europese Amerikanen, en vooral die met een hoge overtuiging van kleurenblindheid, zich minder gehinderd voelden bij het zien van racistische content online dan Afrikaans Amerikanen. Zij waren verder eerder geneigd bij te dragen aan het verspreiden van deze racistische online content. Het lijkt er dus op dat de mate van kleurenblindheid een rol speelt bij het verspreiden van online haatspraak en discriminatie.

Naast kleurenblindheid is er de multiculturalisme-ideologie. Multiculturalisme is de opvatting dat het juist belangrijk is om aandacht te geven aan groepsverschillen en deze te erkennen en te waarderen. Dit kan een

positievere houding ten aanzien van diversiteit en richting andere groepen vergroten (Gündemir & Galinsky, 2018; Rosenthal & Levy, 2010). Onderzoek van Plaut en anderen (2018) laat bijvoorbeeld zien dat witte mensen en mensen van kleur die multiculturalisme omarmen, minder vooroordelen hebben ten aanzien van andere groepen. Ondanks dat multiculturalisme meestal positieve effecten heeft voor minderheidsgroepen, kan dit ook tegengewerkt worden wanneer de meerderheidsgroep het idee heeft dat er sprake is van een dreiging voor de 'eigen cultuur' (zie kader Cultuur) en identiteit: hoe groter deze ervaren dreiging, hoe minder steun er is voor multiculturalisme (Plaut et al., 2018). Dit kan leiden tot stereotypering en gevoelens van uitsluiting bij witte mensen, evenals het versterken van hun vooroordelen tegenover minderheidsgroepen (Gündemir & Galinsky, 2018). Dat multiculturalisme een rol speelt bij iemands attitude ten aanzien van andere groepen is duidelijk, hoe dit precies van invloed is op het verspreiden van online haatspraak en discriminatie niet.

Cultuur

Belangrijke disclaimer bij de term 'cultuur' is dat dit geen statisch begrip is. Ook wordt cultuur vaak gebruikt (of misbruikt) om bepaalde problemen te verklaren. In het onderzoek dat we aanhalen van Plaut en anderen (2018), gebruiken ze dit begrip wel, daarom benoemen we dit hier zo.

1.3.3 Politieke attitudes

Iemands politieke opvatting speelt een belangrijke rol bij hoe iemand kijkt en denkt over rechtvaardigheid in de samenleving en iemands attitudes ten aanzien van andere groepen. Zo hebben conservatieve en meer rechts georiënteerde mensen over het algemeen een minder positieve attitude ten aanzien van gemarginaliseerde of gestigmatiseerde groepen, dan meer liberaal linkse mensen (Jost et al., 2009).

Een belangrijk aspect van iemands politieke attitude is iemands mate van autoritarisme. Zo toont Nederlands vragenlijstonderzoek aan dat mensen met een sterke mate van autoritarisme minder positieve attitudes hebben richting mensen met een migratieachtergrond en minder contact hebben met minderheidsgroepen. Mensen met een hogere mate van autoritarisme hebben de voorkeur zich te houden aan heersende normen en waarden en hebben een vijandelijke houding ten aanzien van mensen die deze norm overtreden. Ook hebben zij de neiging om zich te onderwerpen aan autoriteit (Van Assche et al., 2016). Het vragenlijstonderzoek onder Duitse socialemediagebruikers van Dellagiacoma en anderen (2024), laat zien dat mensen met een hogere mate van autoritarisme meer vooroordelen hebben ten aanzien van andere groepen. Echter, zij zien verder in hun onderzoek dat dit zorgt voor een verlaagde kans op het verspreiden van online haatspraak. Zij geven hiervoor de verklaring dat het verspreiden van online haatspraak openlijk sociale normen overtreedt, en mensen met een hoge mate van autoritarisme geven de voorkeur om zich te conformeren aan deze normen, en hun negatieve attitudes in ieder geval niet open-

lijk te uiten. Vergelijkbare inzichten zijn gevonden in andere onderzoeken (e.g. Bilewich et al., 2017; Bilewicz & Soral, 2020). Kortom: de voorkeur voor meer autoritarisme zorgt voor negatievere attitudes ten opzichte van andere groepen, maar dit hoeft niet direct te leiden tot het verspreiden van meer online haatspraak en discriminatie.

Een ander aspect van iemands politieke attitude is de mate van chauvinisme van een persoon. Chauvinisme is de opvatting dat de eigen nationale groep dominant en superieur is ten opzichte van andere nationaliteiten. Deze overtuiging kan omslaan in negatieve attitudes en vijandigheid richting anderen. Vragenlijstonderzoek in verschillende Europese landen toont een verband aan tussen chauvinisme en xenofobie (vreemdelingenhaat). Het onderzoek laat verder zien dat meer chauvinisme leidt tot een sterker gevoel van bedreiging van buitenaf voor de eigen groep. Dit kan bijvoorbeeld resulteren in een voorkeur voor een strenger immigratiebeleid (Huddy et al., 2021). Het lijkt erop dat mensen die een sterkere voorkeur hebben voor de eigen nationaliteit ten opzichte van andere nationaliteiten, meer negatieve attitudes hebben ten aanzien van andere nationaliteiten. In hoeverre dit bijdraagt aan het verspreiden van online haatspraak en discriminatie weten we niet.

1.3.4 Sociale klasse

Binnen de samenleving is er sprake van een bepaalde sociale hiërarchie. Dat wil zeggen dat er verschillende (groepen) mensen in de samenleving, verschillende posities innemen. De positie die iemand inneemt, of de groep

waartoe die persoon behoort, wordt veelal gevormd door de toegang tot verschillende vormen van kapitaal, zoals sociaal of cultureel kapitaal. Meer (of minder) bezit of toegang tot kapitaal kan ertoe leiden dat iemand van sociale klasse verandert (Bourdieu, 2018; Vrooman et al., 2023).

De sociale klasse waarin iemand zich bevindt, heeft impact op iemands persoonlijke en sociale identiteit. Het heeft invloed op hoe iemand zich beweegt in en kijkt naar de wereld en samenleving (Manstead, 2018), ofwel iemands attitudes. Er is onderzoek dat laat zien dat iemands sociale klasse impact heeft op iemands vooroordelen ten aanzien van bepaalde groepen (Carvacho et al., 2013). Ook Nederlands onderzoek laat zien dat iemands sociale klasse invloed heeft op hoe diegene kijkt naar de samenleving en attitudes ten aanzien van andere groepen. Het Sociaal Cultureel Planbureau laat zien dat er verschillen zijn tussen hoe Nederlanders kijken naar Nederlanders met een migratieachtergrond, en de sociale klasse waarin zij zich bevinden. Bijvoorbeeld in de mate waarin Nederlanders vinden dat Nederlanders met een migratieachtergrond zich moeten aanpassen aan ‘de Nederlandse cultuur’ (Vrooman et al., 2023). Welke rol iemands sociale klasse in de maatschappij speelt bij het verspreiden bij online haatspraak en discriminatie is bij ons niet bekend. Maar dat het een rol speelt bij iemands attitude is wel duidelijk.

1.4 Uitkomsten literatuurverkenning

Uit de literatuurverkenning komt naar voren dat er verschillende uiteenlopende bepalende factoren een rol kunnen spelen bij de reden waarom iemand online haatspraak en discriminatie verspreidt. Zo zijn er signalen van verschillende achtergrondkenmerken die hierbij een rol kunnen spelen, zoals leeftijd en geslacht. Maar ook verschillende online factoren, zoals de negatieve ontremming die iemand online ervaart en de frequentie van socialemediagebruik. Daarnaast lijkt dit af te hangen van verschillende attitudes, of factoren die invloed hebben op deze attitudes. Van al deze factoren is er echter geen eenduidig bewijs of en hoe zij een rol spelen bij het verspreiden van online haatspraak en discriminatie. Zeker niet in de Nederlandse context.

2.

Onderzoeksmethode

In dit hoofdstuk bespreken we de onderzoeksmethode die is gebruikt voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen. We hebben een vragenlijst uitgezet om meer inzicht te krijgen in bepalende factoren van online haatspraak en discriminatie. In deel 1 van het onderzoek kijken we naar de rol die verschillende achtergrondkenmerken, online factoren en attitudes spelen bij het verspreiden van online haatspraak en discriminatie. In deel 2 van het onderzoek maken we gebruik van een experiment dat ingebed was in de vragenlijst, waarbij we kijken hoe respondenten berichten met online haatspraak en discriminatie beoordelen en hoe zij hierop zouden reageren. Daarnaast kijken we naar de rol die de verschillende achtergrondkenmerken, online factoren en attitudes hierbij spelen.

2.1 Vragenlijst

Voor dit onderzoek is een vragenlijst gebruikt, ontwikkeld op basis van de literatuurverkenning. De vragenlijst bestaat uit twee delen. In het eerste deel worden verschillende achtergrondkenmerken van de respondenten uitgevraagd. Vervolgens wordt ingegaan op hun attitudes ten aanzien van

de samenleving en verschillende groepen in Nederland. Ook komen hun gebruik van sociale media, opvattingen hierover en ervaringen met online haatspraak en discriminatie aan bod. In het tweede deel krijgen respondenten twee nieuwsberichten te lezen, aangevuld met (fictieve) online berichten. Respondenten wordt gevraagd deze online berichten te beoordelen, zowel vanuit hun eigen perspectief als dat van hun omgeving. Tot slot wordt gevraagd hoe zij op deze (fictieve) online berichten zouden reageren.

De vragenlijst is tussen 13 en 20 november 2024 uitgezet door [Kieskompas](#) onder een steekproef van Nederlanders zonder migratieachtergrond van 18 jaar en ouder. Van de benaderde 4.641 panelleden hebben 1.591 mensen de vragenlijst ingevuld (respons 34,5%) en zes mensen hebben de vragenlijst ingevuld via een anonieme link. Na weging (zie kader) bestaat de steekproef uit 1.594 gewogen respondenten. Voorafgaand is de vragenlijst uitvoerig getest onder een testpanel, uitgezet door Kieskompas. Deelname was geheel vrijwillig en respondenten werd vooraf om toestemming gevraagd voor de verwerking van hun antwoorden. Daarnaast waren er geen vragen verplicht om in te vullen en konden respondenten bij alle vragen de optie ‘zeg ik liever niet’ of ‘weet niet/geen antwoord’ kiezen.

Panel Kieskompas

Het VIP-panel van Kieskompas bestaat uit ongeveer 30.000 Nederlanders. De gewogen uitkomsten van het panel zijn representatief voor de Nederlandse bevolking van 18 jaar en ouder met betrekking tot geslacht, opleiding, leeftijd, provincie (Nielsen-regio), migratieachtergrond en stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen. Voor het huidige onderzoek werden alleen panelleden zonder migratieachtergrond benaderd. De reden daarvoor is dat we in dit onderzoek onder meer wilden kijken naar oordelen en reacties van respondenten op (fictieve) online berichten waarin haatspraak en discriminatie geuit werden. Omdat de voorgedrukte berichten zeker voor mensen met een migratieachtergrond als kwetsend konden worden ervaren, werd de vragenlijst alleen uitgezet onder panelleden zonder een migratieachtergrond.

Het VIP-panel is samengesteld op basis van een gestratificeerde (gescheiden in lagen) willekeurige steekproef uit het *opt-in non-probability* Grote Burgerpanel van Kieskompas. Dit Grote Burgerpanel bestaat uit mensen die eerder van de stembijstand van het Kieskompas gebruik hebben gemaakt en daarbij instemden om vaker benaderd te worden voor enquêteonderzoek. Omdat respondenten zich dus zelf aanmelden voor dit panel ('opt-in') kan er enige vertekening optreden ten opzichte van een dwarsdoorsnede van de bevolking. Daarom is voor dit onderzoek een gestratificeerde aselecte steekproef getrokken uit het Grote Burgerpanel, waarbij rekening gehouden werd met

Nielsen-regio, geslacht, leeftijdscategorie en opleidingsniveau. De 5 Nielsen-regio's zijn: drie grote steden (Amsterdam, Rotterdam en Den Haag met randgemeenten), Rest West (overige gemeenten en provincies Zuid-Holland, Noord-Holland en Utrecht), Noord (provincies Groningen, Friesland en Drenthe), Oost (provincies Overijssel, Gelderland en Flevoland) en Zuid (provincies Zeeland, Noord-Brabant en Limburg). Vervolgens zijn de resultaten gewogen op twee manieren. Ten eerste zijn de resultaten gewogen naar de gezamenlijke verdeling van leeftijd, geslacht en opleiding (gebaseerd op de CBS Gouden Standaard). Ten tweede zijn de resultaten gewogen op basis van de verkiezingsuitslag van de Tweede Kamerverkiezingen van november 2023, waarbij de gemeentelijke uitslagen per partij omgevoerd werden naar verkiezingsuitslagen per Nielsen-regio. Daarmee zijn de resultaten representatief voor alle stemgerechtigde inwoners van Nederland zonder migratieachtergrond.

2.2 Beschrijvende statistieken respondenten

Binnen de gewogen steekproef van 1.594 respondenten zijn er nagenoeg evenveel mannen (50,3%) als vrouwen (49,7%). De gemiddelde leeftijd van de respondenten was bijna 51 jaar. Een kwart (24,2%) van de respondenten had een praktische opleiding afgerond, 44,3 procent een middelbare opleiding en 31,5 procent een theoretische opleiding. Zoals hierboven vermeld zijn de gewogen resultaten representatief voor de Nederlandse bevolking

van 18 jaar en ouder zonder migratieachtergrond. De beschrijving van de aanpak van het onderzoek, de uitkomsten en de interpretatie hiervan is hieronder opgesplitst naar de twee onderzoeksdoelen.

3.

Deel 1: achtergrondkenmerken, online factoren en attitudes die een rol spelen bij de verspreiding

In dit hoofdstuk bespreken we de aanpak, uitkomsten en interpretatie van het eerste deel van het onderzoek waarin we ons richten op verschillende achtergrondkenmerken, online factoren en attitudes die een rol kunnen spelen bij het verspreiden van online haatspraak en discriminatie. Eerst bespreken we de meetinstrumenten voor dit deel. Vervolgens gaan we in op de resultaten. We sluiten dit hoofdstuk af met een conclusie van het eerste deel van dit onderzoek.

3.1 Meetinstrumenten

In deze paragraaf bespreken we de meetinstrumenten die we gebruiken om zicht te krijgen op verschillende achtergrondkenmerken, online factoren en attitudes die een mogelijke rol spelen bij het verspreiden van online haatspraak en discriminatie. In tabel 1 (zie bijlage) zijn de frequentieverdelingen en gemiddelde scores weergegeven.

3.1.1 Achtergrondkenmerken

Voor het uitvragen van de achtergrondkenmerken van de respondenten is gebruik gemaakt van de standaardvragen en -indelingen van Kieskompas. Leeftijd, geslacht, opleiding, inkomen en belangrijkste dagelijkse bezigheid van de respondenten werden in kaart gebracht, evenals de urbanisatiegraad van de woonplaats. Het hoogst voltooide *opleidingsniveau* werd gemeten aan de hand van drie categorieën: praktisch opgeleid (basis-onderwijs, praktijkonderwijs, mbo-niveau 1, lbo, vbo en mavo/vmbo), middelbaar opgeleid (mbo-niveau 2, 3 of 4, havo, vwo, en hbo/wo propedeuse) en theoretisch opgeleid (hbo/wo bachelor en/of master). *Inkomen* werd gemeten aan de hand van het persoonlijk bruto maandinkomen. In de analyses werden vijf inkomensgroepen onderscheiden (2.000 euro of lager, 2.001 t/m 3.000 euro, 3.001 t/m 4.500 euro, meer dan 4.500 euro en een groep van respondenten die aangaven het inkomen niet te weten of liever niet wilden zeggen). Respondenten werd gevraagd naar hun *belangrijkste dagelijkse bezigheid* of arbeidssituatie. In de analyses werden daarbij de volgende groepen onderscheiden: schoolgaand, werkend in loondienst, ondernemer, arbeidsongeschikt, gepensioneerd en anders.

De *urbanisatiegraad* van de woonplaats van respondenten werd gemeten aan de hand van de omgevingsadressendichtheid. Er werden vijf categorieën onderscheiden: niet geürbaniseerd (minder dan 500 omgevingsadressen per km²); weinig geürbaniseerd (500 tot 1.000 omgevingsadressen per km²); matig geürbaniseerd (1.000 tot 1.500 omgevingsadressen per km²); sterk geürbaniseerd (1.500 tot 2.500 omgevingsadressen per km²); en zeer sterk geürbaniseerd (2.500 of meer omgevingsadressen per km²).

3.1.2 Online factoren

In dit onderzoek kijken we naar twee online factoren: de mate van negatieve ontremming die mensen ervaren en de frequentie van socialemediagebruik.

Negatieve online ontremming

Mensen kunnen zich online minder geremd voelen om negatief gedrag te vertonen. Om deze negatieve online ontremming te meten, is gebruik gemaakt van vier items uit de Online Disinhibition Scale (ODS) van Udris (2014), die de mate indiceren waarin mensen geloven dat de online omgeving hun online gedrag ontremd. Een voorbeelditem is: 'Het is makkelijk om iets beledigends te posten op sociale media omdat er geen gevolgen aan zitten'. Respondenten konden de vier stellingen beantwoorden op een 5-punts Likertschaal van (1) 'helemaal niet mee eens' tot (5) 'helemaal mee eens'. De Cronbach's alfa (betrouwbaarheid) van een schaal op basis van alle vier de items is 0,47. De relatief lage betrouwbaarheid voor deze schaal is deels te verklaren omdat de schaal uit slechts vier items bestaat,

die bovendien theoretisch verwijzen naar twee subvormen van ontremming. Daarom construeren we ook twee subschalen, die elk bestaan uit twee items. De eerste subschaal, gemak, meet de mate waarin mensen het gemakkelijk vinden om online negatief gedrag te vertonen. De Cronbach's alfa voor deze subschaal is 0,54. De tweede subschaal, oordeel, meet de mate waarin mensen negatief online gedrag niet afkeuren. De Cronbach's alfa voor deze subschaal is 0,43. De lage Cronbach's alfa voor beide subschalen komt deels omdat deze subschalen uit slechts twee items bestaan. De correlatie tussen beide subschalen is erg laag ($r = 0,16$). Dit laat zien dat het beter is om de afzonderlijke subschalen te gebruiken in de analyse in plaats van de totale schaal, omdat het gemak en het oordeel over negatief online gedrag twee afzonderlijke aspecten vormen.

Frequentie socialemediagebruik

De vragen over het socialemediagebruik van de respondenten zijn gebaseerd op onderzoek van Blaya en Audrin (2019), waarin respondenten werd gevraagd hoeveel tijd ze in de afgelopen twee maanden sociale media hebben gebruikt. Respondenten konden hierop antwoorden door te kiezen uit acht categorieën, waarvan er één 'weet ik niet/zeg ik liever niet' was. De andere categorieën liepen uiteen van 'nooit' tot 'meerdere keren per dag'.

3.1.3 Attitudes

In dit onderzoek hebben we verschillende attitudes gemeten, of factoren die van invloed zijn op iemands attitude, over hoe mensen kijken naar

de Nederlandse samenleving en verschillende groepen die hierin leven. Elke attitude is gemeten aan de hand van verschillende vragen of stellingen, waarbij met een factoranalyse is bekeken of deze verschillende items hetzelfde meten, in dit geval een bepaalde attitude. Voor de schaal-score wordt de gemiddelde score op de bijbehorende items genomen. De betrouwbaarheid van de schaal is gemeten aan de hand van Cronbach's alfa. Een Cronbach's alfa van 0,6 en hoger kan worden beschouwd als acceptabel. Tenzij anders vermeld, zijn de attitudes gemeten aan de hand van meerdere stellingen, waarop respondenten antwoord konden geven op een 5-punts Likertschaal lopend van (1) 'helemaal niet mee eens' tot (5) 'helemaal mee eens'.

Gevoelens tegenover andere groepen

Voor het meten van de gevoelens van respondenten richting verschillende groepen in Nederland, werd gebruik gemaakt van een gevoelsthermometer. Dit is een veelgebruikte meting in sociaalpsychologisch onderzoek (zie bijvoorbeeld Martinovic & Verkuyten, 2013). Met de gevoelsthermometer werd respondenten gevraagd hoe warm (positief) of koud (negatief) hun gevoelens waren richting verschillende groepen in Nederland. Hierop konden zij antwoord geven binnen een bereik van 0 tot 100 graden, waarbij scores tussen 0 en 49 graden als koud werden beschouwd. Scores tussen 51 en 100 graden golden als warm. Een score van 50 graden betekende geen warme en geen koude gevoelens richting een groep. Respondenten is gevraagd naar hun gevoelens over de volgende groepen: Nederlanders zonder migratieachtergrond, Nederlanders met een migratieachtergrond,

moslims, joden, christenen, niet-religieuze mensen, vluchtelingen, witte mensen en mensen van kleur. Voor de analyse is een schaal gemaakt op basis van de gemiddelde gevoelens ten aanzien van meerderheidsgroepen (Nederlanders zonder migratieachtergrond, witte mensen) minus de gemiddelde gevoelens ten aanzien van minderheidsgroepen (Nederlanders met een migratieachtergrond, moslims, joden, vluchtelingen en mensen van kleur). Hoe hoger de schaal-score, des te sterker heeft men relatief positievere gevoelens ten aanzien van meerderheidsgroepen.

Inschatting etnische diversiteit omgeving

Respondenten is gevraagd naar hun inschatting van de aanwezigheid van mensen met een migratieachtergrond in Nederland en in hun eigen buurt. De inschatting van het percentage mensen met een migratieachtergrond in Nederland werd gemeten door middel van 10 categorieën, van 1 (0 tot 10%) tot 10 (91 tot 100%) (zie ook Gorodzeisky & Semyonov, 2019). Daarnaast werd respondenten gevraagd aan te geven hoeveel mensen met een migratieachtergrond in de buurt wonen, aan de hand van 6 antwoordopties, variërend van 'geen' tot 'bijna alleen mensen met een migratieachtergrond' (zie (Eisinga et al., 2012).

Sociaal vertrouwen

Sociaal vertrouwen is gemeten op basis van drie stellingen uit het onderzoek van Eisinga en anderen (2012). Samen vormen ze een schaal met een acceptabele betrouwbaarheid (Cronbach's alfa = 0,67). Een voorbeeldstelling is: 'Ik denk dat de meeste mensen eerlijk en betrouwbaar zijn.'

Empathie

Om de attitude van respondenten over racisme en ongelijke behandeling te meten, werden er zes stellingen voorgelegd, zoals: 'Ik stoer me eraan als mensen racistische dingen zeggen.' Deze stellingen komen uit het onderzoek van Spanierman en Heppner (2004) en zijn onderdeel van de *Psychosocial Cost of Racism to Whites (PCRW) Scale*. De zes stellingen vormen samen een betrouwbare schaal met een Cronbach's alfa van 0,88. Hoe hoger de schaalscore, des te sterker keuren respondenten racisme en ongelijke behandeling af en worden ze boos en verdrietig van het bestaan van racisme in de samenleving.

Politieke oriëntatie

Voor politieke oriëntatie is gebruik gemaakt van de veelvuldig gehanteerde subjectieve plaatsing op een politiek spectrum dat loopt van links naar rechts (Jost et al., 2007). Aan respondenten is gevraagd om zichzelf op dit spectrum te plaatsen (1=links, 10=rechts). 3,1 procent van de respondenten gaf aan dit niet te weten of dit niet te willen beantwoorden. Om het aantal ontbrekende scores in de analyse te beperken is voor deze respondenten het ongewogen gemiddelde op de links-rechts-schaal genomen.

Chauvinisme

Chauvinisme is gemeten door respondenten vier stellingen voor te leggen afkomstig uit onderzoek van Eisinga en anderen (2012). Een voorbeeldstelling is: 'Ik ben er trots op een Nederlander te zijn.' De vier items vormen samen een schaal met een acceptabele betrouwbaarheid (Cronbach's alfa = 0,63). Hoe hoger de score, des te sterker de mate van chauvinisme.

Autoritarisme

Voor het meten van autoritarisme zijn drie stellingen gebruikt, ook afkomstig uit het onderzoek van Eisinga en anderen (2012). De drie items vormen samen een schaal met een acceptabele betrouwbaarheid (Cronbach's alfa = 0,65) Een voorbeeldstelling is: 'Er zijn twee soorten mensen: sterken en zwakken.'

Kleurenblindheid

Voor het meten van kleurenblindheid zijn vijf stellingen gebruikt uit het onderzoek van Rosenthal en Levy (2012). Een voorbeeldstelling is: 'Diep van binnen zijn alle mensen eigenlijk hetzelfde. Huidskleur en etniciteit doen er niet toe.' Op basis van de factor- en betrouwbaarheidsanalyse is besloten om één item te verwijderen, namelijk: 'Etnische en culturele groepen in Nederland zijn niet zo belangrijk om mensen te begrijpen of om beslissingen over hen te nemen'. De overige vier items vormen samen een schaal met een acceptabele betrouwbaarheid (Cronbach's alfa = 0,69).

Multiculturalisme

Om multiculturalisme te meten waren er in de vragenlijst vijf stellingen opgenomen, eveneens afkomstig uit het onderzoek van Rosenthal en Levy (2012). Een voorbeeldstelling is: 'Elke etnische groep in Nederland heeft belangrijke kenmerken die hen onderscheiden.' Op basis van de factor- en betrouwbaarheidsanalyse is besloten om één item niet mee te nemen. Dit betrof het item 'Er bestaat een duidelijk onderscheid tussen etnische groepen in Nederland vanwege de verschillen tussen hun culturen'.

De resterende vier items vormen samen een schaal met een acceptabele betrouwbaarheid (Cronbach's alfa = 0,66).

Sociale ladder

De subjectieve positie op de sociale ladder is gemeten door aan respondenten te vragen waar zij zichzelf plaatsen op een schaal van 0 tot en met 10, waarbij 0 staat voor de onderste laag van de maatschappij en 10 voor de hoogste laag (zie Adler en anderen, 2000).

3.1.4 Verspreiden van online haatspraak en discriminatie

Om te achterhalen of en in welke mate de respondenten betrokken zijn bij het verspreiden van online haatspraak en discriminatie hebben we de volgende vraag gesteld: 'Hoe vaak heeft u in de afgelopen 12 maanden online haatspraak geuit en/of verspreid, die bepaalde (groepen) mensen vernederen, beledigen of aanvallen op basis van afkomst, religie of huidskleur?'. De antwoordopties varieerden van 1 'nooit' tot 5 'heel vaak'. Deze vraag is gebaseerd op onderzoek van Wachs & Wright (2018).

3.2 Analyses

In deze paragraaf bespreken we hoe we de analyses voor dit deel van het onderzoek hebben uitgevoerd. We zijn gestart met bivariate analyses, waarbij we voor elke afzonderlijke variabele (achtergrondkenmerk, attitude of online factor) gekeken hebben of er een significante relatie bestaat met het verspreiden van online haatspraak en discriminatie. Alle varia-

belen die significant bleken samen te hangen met het verspreiden van online haatspraak en discriminatie zijn vervolgens tegelijkertijd opgenomen in een multivariate analyse. In de multivariate analyse wordt dus gecontroleerd voor de invloed van alle andere opgenomen variabelen. Door zowel bivariate als multivariate analyses te doen, komen we tot een zo compleet mogelijk beeld van de verschillende achtergrondkenmerken, online factoren en attitudes die een rol spelen bij het verspreiden van online haatspraak en discriminatie. Het kan zijn dat een bepaald kenmerk wel een significant resultaat heeft in de bivariate analyse, maar niet in de multivariate analyse wanneer gecontroleerd wordt voor andere kenmerken. De multivariate analyse laat dus zien wat de belangrijkste aspecten en verklaringen zijn voor het verspreiden van online haatspraak en discriminatie.

Significantie?

Een uitkomst is significant wanneer de kans klein is dat deze door toeval is ontstaan. Dit betekent dat het aannemelijk is dat de gevonden resultaten een echte relatie of effect weerspiegelen en niet berusten op willekeurige variatie. Daarom wordt in onderzoek (vaak) alleen gekeken naar significante uitkomsten ($p < 0,05$). Wanneer wij uitkomsten vermelden zijn deze significant, tenzij anders vermeld.

Bivariate analyses

In de bivariate analyse hebben we voor elke variabele afzonderlijk bekeken of er een relatie bestaat met het al dan niet verspreiden van online haatspraak en discriminatie. Voor de bivariate analyse hebben we gebruik gemaakt van variantieanalyse (ANOVA) of logistische regressies. De achtergrondkenmerken die zijn meegenomen zijn: leeftijd, geslacht, opleiding, inkomen, belangrijkste bezigheid, zelfplaatsing op de sociale ladder, urbanisatiegraad, en inschatting van de aanwezigheid van mensen met een migratieachtergrond. Voor alle achtergrondkenmerken, evenals de frequentie van socialemidagebruik, is met behulp van een variantieanalyse (ANOVA) vastgesteld of er een significant verschil is tussen categorieën respondenten. Bij significante resultaten hebben we een Bonferroni test uitgevoerd om te kijken welke specifieke categorieën van elkaar afwijken.

Zoals hierboven beschreven hebben we voor alle attitudes, evenals online ontremming, schalen geconstrueerd. Om de relatie met het verspreiden van online haatspraak en discriminatie te onderzoeken hebben we voor deze kenmerken regressieanalyses of logische regressieanalyses verricht. De attitudes waar we naar hebben gekeken zijn: chauvinisme, autoritarisme, kleurenblindheid, multiculturalisme, gevoelens tegenover verschillende groepen in Nederland, empathie en sociaal vertrouwen.

Multivariate analyses

Alle kenmerken die bivariaat significant waren, bleken samen te hangen met het verspreiden van online haatspraak en discriminatie en hebben we vervolgens in een multivariaat model opgenomen. Daarmee controleren

we voor de onderlinge samenhang tussen de verschillende kenmerken. Daardoor kan het voorkomen dat kenmerken die in de bivariate analyse significant samengaan met het verspreiden van online haatspraak en discriminatie, geen significant effect meer blijken te hebben in de multivariate analyse. Dit komt doordat de verschillende achtergrondkenmerken, factoren en attitudes onderling samenhangen. Zo zijn jongere generaties bijvoorbeeld gemiddeld gezien meer theoretisch opgeleid dan oudere generaties en hebben theoretisch opgeleiden gemiddeld genomen minder negatieve gevoelens tegenover minderheden. Ook de diverse attitudes en percepties van respondenten hangen onderling samen. Zo blijkt bijvoorbeeld dat respondenten die meer sociaal vertrouwen hebben, gemiddeld genomen ook meer empathie hebben, lager scoren op autoritarisme en in mindere mate positievere gevoelens hebben over meerderheidsgroepen in vergelijking tot minderheidsgroepen. Tabel 2 in de bijlage geeft de correlaties weer tussen deze attitudes en percepties van respondenten.

3.3 Resultaten

Van de respondenten gaf 9,3 procent aan zelf in de afgelopen 12 maanden online haatspraak en discriminatie te hebben verspreid. Daarvan gaven de meeste aan dat zij dat zelden (5,5%) of soms (3,0%) doen. Er zijn maar heel weinig respondenten die aangeven dat zij dit vaak (0,4%) of heel vaak (0,4%) doen. In de analyses maken we daarom alleen het onderscheid tussen mensen die aangeven nooit (90,7%) of wel eens (9,3%) online haatspraak of discriminatie te hebben verspreid in de afgelopen 12 maanden.

Bivariate analyses: achtergrondkenmerken

Welke respondenten verspreiden online haatspraak en discriminatie? We bespreken hieronder de gevonden significante relaties. Alle resultaten zijn weergegeven in de bijlage. In tabel 3 in de bijlage is het verband tussen achtergrondkenmerken, socialemediagebruik en het verspreiden van online haatspraak en discriminatie weergegeven. In tabel 4 in de bijlage is het verband weergegeven tussen de gemeten percepties en attitudes en het verspreiden van online haatspraak en discriminatie.

Er was een significant verschil tussen mannen en vrouwen: mannen (12,4%) verspreiden significant vaker online haatspraak en discriminatie dan vrouwen (6,2%). Ook werd er een significant verband met opleidingsniveau gevonden, maar de verschillen tussen de opleidingsgroepen zijn relatief klein. Praktisch opgeleide respondenten verspreiden (marginaal) significant vaker (11,2%) online discriminatie en haatspraak dan respondenten met een theoretische opleiding (6,7%). De urbanisatiegraad van de woonplaats lijkt ook een rol te spelen: respondenten die in weinig geurbaniseerde gebieden wonen, verspreiden significant vaker (12,3%) online haatspraak en discriminatie dan respondenten die in zeer sterk verstedelijkte gebieden wonen (5,7%).

Voor de overige achtergrondkenmerken vonden we geen significante samenhang met het al dan niet verspreiden van online haatspraak en discriminatie, zoals dat door respondenten zelf gerapporteerd werd. Zo werden er geen significante verschillen gevonden tussen leeftijds-

groepen. Dit suggereert dat leeftijd geen bepalende factor is voor het al dan niet verspreiden van online haatspraak en discriminatie. De objectieve sociaaleconomische positie was ook niet van belang: we vonden geen significante verbanden met iemands inkomen of belangrijkste dagelijkse bezigheid. De subjectieve sociale positie lijkt ook niet van belang te zijn: hoewel mensen die zichzelf laag op de sociale ladder plaatsen iets vaker (12,4%) online haatspraak en discriminatie verspreiden dan degenen die zichzelf hoog op de sociale ladder plaatsen (7,5%), is dit verschil niet significant.

Bivariate analyses: sociale mediagebruik en negatieve online ontremming

Ook was er geen significante relatie tussen de frequentie van iemands socialemediagebruik en het al dan niet verspreiden van online haatspraak en discriminatie. Logischerwijs was het percentage respondenten dat aangaf online haatspraak en discriminatie te verspreiden het laagst onder degenen die aangaven nooit gebruik te maken van sociale media, maar de verschillen waren niet significant (zie tabel 3). We keken op verschillende manieren of de mate waarin mensen zich online minder geremd voelen om negatief gedrag te vertonen, een rol speelt. We keken naar twee subschalen voor negatieve online ontremming (respectievelijk het gemak om online negatief gedrag te vertonen en het oordeel daarover) en naar de totaalscore (de gecombineerde score op beide subschalen). We vonden alleen een significante relatie met de subschaal 'oordeel': hoe sterker respondenten negatief online gedrag niet afkeuren, des te vaker verspreidden ze

online haatspraak en discriminatie. We vonden geen significante relatie met de subschaal 'gemak' en ook niet met de totaalscore. De mate waarin respondenten aangaven het gemakkelijk te vinden om online iets negatiefs te posten, bleek dus niet van belang te zijn.

Bivariate analyses: attitudes en percepties

Mensen die zichzelf op het politieke spectrum meer rechts plaatsen, verspreiden significant vaker online haatspraak en discriminatie dan mensen die zich meer links plaatsen op dit spectrum (zie tabel 4). Ook iemands inschatting van het aantal mensen met een migratieachtergrond die in de eigen buurt wonen, speelt een significante rol. Hoe hoger iemand dit aandeel inschat, des te groter de kans om verspreider van online haatspraak en discriminatie te zijn. Ditzelfde was te zien voor de inschatting van het aantal mensen in Nederland die buiten Nederland geboren zijn. Ook bleek uit de analyse dat hoe meer negatieve gevoelens iemand had ten aanzien van minderheidsgroepen in vergelijking met de meerderheidsgroep, des te groter de kans was dat diegene een verspreider van online haatspraak en discriminatie was. Verder was te zien dat de kans op het verspreiden van online haatspraak en discriminatie toenam naarmate iemand chauvinistischer was. Ditzelfde gold voor autoritarisme: hoe sterker de mate van autoritarisme, des te groter was de kans op het verspreiden van online haatspraak en discriminatie.

Kleurenblindheid, empathie en sociaal vertrouwen bleken negatief samen te hangen met het verspreiden van online haatspraak en discriminatie. Hoe sterker iemand kleurenblind was, des te kleiner de kans op het verspreiden van online haatspraak en discriminatie. En hoe meer empathie of sociaal vertrouwen iemand had, des te kleiner de kans op het verspreiden van online haatspraak en discriminatie. De enige attitude die geen significante rol speelde was multiculturalisme.

Multivariate analyse

Vervolgens werden alle variabelen (achtergrondkenmerken, online factoren en percepties en attitudes) die in de bivariate analyses een significante rol speelden, tegelijkertijd opgenomen in een multivariaat model. Vanwege het grote aantal variabelen bouwden we dit multivariate model in een aantal stappen op. Allereerst werden de achtergrondkenmerken (geslacht, opleiding en urbanisatiegraad van de woonplaats) tegelijkertijd opgenomen (model 1). Vervolgens werd dit model uitgebreid met achtereenvolgens de subjectieve inschattingen voor politieke links-rechts zelfplaatsing en zelfplaatsing op de sociale ladder (in de multivariate analyses werd de zelfplaatsing op de sociale ladder als een intervalvariabele opgenomen) (model 2) en socialemidiagebruik (model 3) en negatieve online ontremming (model 4). De resultaten van deze modellen zijn weergegeven in tabel 5 in de bijlage. Daarna werden ook de percepties van het aantal migranten in de buurt en in Nederland opgenomen (model 1 in tabel 6) en tot slot ook alle relevante attitudes (model 2 in tabel 6).

Vanwege een beperkt aantal ontbrekende antwoorden op de attitude-metingen is het aantal respondenten in tabel 6 iets lager dan in tabel 5.

Ook wanneer gecontroleerd wordt voor andere achtergrondkenmerken, blijft er een significant verschil bestaan tussen mannen en vrouwen: mannen rapporteren significant vaker dan vrouwen dat zij online haatspraak en discriminatie verspreiden. Slechts in het meest uitgebreide model (model 5) is het verschil tussen mannen en vrouwen niet langer significant. Dit duidt erop dat het verschil tussen mannen en vrouwen deels verklaard kan worden door verschillen in attitudes: mannen zijn eerder geneigd om online haatspraak en discriminatie te verspreiden omdat zij lager scoren op kleurenblindheid en empathie.

Respondenten met een praktische opleiding geven significant vaker aan dat zij online haatspraak en discriminatie verspreiden dan respondenten met een theoretische opleiding (model 1). Dit verschil is echter niet meer significant zodra er gecontroleerd wordt voor links-rechts politieke zelfplaatsing en zelfplaatsing op de sociale ladder (model 2). Dat praktisch opgeleiden vaker online haatspraak en discriminatie verspreiden, kan dus deels verklaard worden doordat zij zichzelf lager op de sociale ladder plaatsen en ook iets vaker een rechtser politieke oriëntatie hebben. In zeer sterk geurbaniseerde gemeenten is er sprake van minder verspreiding van online haatspraak en discriminatie. Daarentegen wordt in weinig en sterk geurbaniseerde gemeenten significant vaker online haatspraak en discriminatie verspreid.

De politieke oriëntatie van respondenten blijkt in alle modellen een significant verband te houden met online haatspraak en discriminatie: mensen die zichzelf meer rechts op het politieke spectrum plaatsen, hebben een grotere kans om online haatspraak en discriminatie te verspreiden dan mensen die zich meer links positioneren. Ook de plek die respondenten zichzelf geven op de sociale ladder blijkt van belang te zijn: hoe lager de zelfplaatsing op de sociale ladder, des te eerder is men geneigd om online haatspraak en discriminatie te verspreiden. Pas als we in het meest uitgebreide model (model 6) controleren voor de verschillen in attitudes, is er geen significant verband meer met de zelfplaatsing op de sociale ladder: mensen die zich lager op de sociale ladder plaatsen, scoren lager op kleurenblindheid en empathie. Dit verklaart deels waarom zij eerder geneigd zijn om online haatspraak en discriminatie te verspreiden.

Gecontroleerd voor alle andere kenmerken, zien we dat respondenten die meerdere keren per dag sociale media gebruiken vaker online haatspraak en discriminatie verspreiden. Alleen het verschil tussen respondenten die nooit of meerdere keren per dag sociale media gebruiken is significant. De verschillen tussen nooit of dagelijks (of minder frequent) gebruik van sociale media zijn niet significant. Dit duidt erop dat vooral veelvuldig gebruik van sociale media een relevante factor is voor het verspreiden van online haatspraak en discriminatie. Ook het oordeel over negatief online gedrag is een relevante factor in alle multivariate modellen: hoe sterker men negatief online gedrag niet afkeurt, des te vaker verspreidt men online haatspraak en discriminatie.

De inschatting van het aantal migranten in de buurt of in Nederland bleek gecontroleerd voor andere kenmerken niet meer significant samen te hangen met het verspreiden van online haatspraak en discriminatie. Ook een aantal attitudes bleken in de multivariate analyse niet langer significant van invloed te zijn. Dat komt omdat de verschillende attitudes onderling met elkaar samenhangen (zie tabel 2 in de bijlage). Gecontroleerd voor andere attitudes en andere kenmerken van respondenten vonden we alleen voor kleurenblindheid en empathie significante relaties met het verspreiden van online haatspraak en discriminatie. Respondenten met meer kleurenblindheid en meer empathie zijn minder vaak geneigd om online haatspraak en discriminatie te verspreiden.

3.4 Conclusie

Te zien is dat verschillende achtergrondkenmerken, factoren en attitudes invloed hebben op het verspreiden van online haatspraak en discriminatie. Mannen zijn meer geneigd om online haatspraak en discriminatie te verspreiden dan vrouwen. In zeer sterk geurbaniseerde gemeenten is er sprake van minder verspreiding van online haatspraak en discriminatie. Praktisch opgeleiden zijn iets meer geneigd om online haatspraak en discriminatie te verspreiden dan theoretisch opgeleiden, en dit komt deels doordat zij zichzelf lager plaatsen op de sociale ladder. Mensen die zichzelf lager plaatsen op de sociale ladder zijn namelijk meer geneigd om online haatspraak en discriminatie te verspreiden. Datzelfde geldt voor mensen met een meer rechtse politieke oriëntatie (zoals gemeten door de zelf-

plaatsing op het politieke spectrum van links tot rechts). Wat betreft online factoren zien we dat met name mensen die veelvuldig (meermaals per dag) gebruik maken van sociale media vaker geneigd zijn om online haatspraak en discriminatie te verspreiden. Ook online ontremming speelt een rol: naarmate mensen online negatief gedrag minder afkeuren, zijn ze meer geneigd om online haatspraak en discriminatie te verspreiden. Tot slot zien we dat mensen die in sterkere mate kleurenblindheid onderschrijven en empathisch zijn, minder vaak geneigd zijn om online haatspraak en discriminatie te verspreiden.

4.

Deel 2: de beoordeling van online berichten en mogelijk gedrag

In dit hoofdstuk bespreken we de aanpak, uitkomsten en interpretatie van het tweede deel van het onderzoek. In dit deel kijken we naar hoe online berichten worden beoordeeld in de mate van discriminatie. Ook kijken we naar hoe mensen denken dat hun omgeving deze berichten beoordeelt. Daarnaast zijn we benieuwd naar hoe mensen op deze berichten zouden reageren wanneer zij deze tegenkomen. Als laatste kijken we naar de rol van de verschillende achtergrondkenmerken, online factoren en attitudes op deze beoordeling en mogelijke reacties.

4.1 Onderzoeksopzet

Om te achterhalen hoe online berichten worden beoordeeld en hoe mensen hierop zouden reageren, maken we gebruik van een experimenteel design. In de vragenlijst kregen respondenten twee (fictieve) online berichten te zien, bestaande uit een nieuwsbericht met daaronder een (fictieve) reactie in de vorm van een post op X. Door de inhoud en de afzender van de fictieve posts te variëren, keken we hoe dit van invloed was op de oordelen en reacties van respondenten.

4.1.1 Procedure

In de vragenlijst kregen de respondenten twee nieuwsberichten te zien. Het ging hier om echte nieuwsberichten gepubliceerd in het najaar van 2024 (in het kader 'Selectie nieuwsberichten' lichten we dit verder toe). De respondenten krijgen beide nieuwsberichten één voor één voorgelegd. Na elk nieuwsbericht volgt een fictief online bericht in de vorm van een post op X waarin gereageerd wordt op het nieuwsbericht. De post is afkomstig van een fictief persoon. Voor dit onderzoek hebben we deze fictieve posts gemanipuleerd qua inhoud en qua afzender. In totaal creëerden we veertig verschillende fictieve posts, twintig per nieuwsbericht. Na het lezen van het nieuwsbericht krijgt de respondent op basis van toeval één van deze fictieve posts te lezen. Op deze manier konden we achterhalen of respondenten verschillende online berichten anders beoordelen en wat hun mogelijke reacties zijn. De fictieve online berichten van fictieve afzenders zijn ontwikkeld met behulp van Canva. Canva is een online ontwerptool waarmee eenvoudig visuele content kan worden gemaakt, zoals afbeeldingen, posters of socialemediaberichten. In dit onderzoek is Canva gebruikt om de fictieve posts visueel vorm te geven, zodat ze zo echt mogelijk leken. Voor het zien van de berichten kregen de respondenten

de volgende waarschuwing te zien: ‘Deze posts kunnen door sommige mensen wellicht als aanstootgevend worden gezien, terwijl dit voor andere mensen niet het geval is.’

Wat is een ‘manipulatie’?

In dit onderzoek betekent ‘manipulatie’ dat we deelnemers bewust bepaalde informatie laten zien, om te onderzoeken wat hun oordeel of reactie is op deze berichten. De deelnemers kregen eerst een nieuwsartikel te zien. Daarna lieten we ze een aantal verzonden posts van X lezen. Deze posts waren speciaal gemaakt om een bepaald standpunt of gevoel te benadrukken. Niet alle deelnemers zagen dezelfde posts. Elke deelnemer kreeg na het nieuwsbericht willekeurig één bepaalde post te zien. Zo kunnen we onderzoeken of mensen anders reageren, afhankelijk van welke informatie ze hebben gekregen. Dit noemen we een ‘manipulatie’ in wetenschappelijk onderzoek. Het is een veelgebruikte methode om te begrijpen hoe mensen reageren op informatie.

Na het zien van deze online berichten werden de respondenten gevraagd in hoeverre zij dit online bericht discriminerend vonden. Zij hadden de mogelijkheid hierop te reageren met antwoordopties variërend van (1) ‘helemaal niet discriminerend’ tot (5) ‘heel erg discriminerend’. Daarnaast werd gevraagd in welke mate zij dachten dat hun omgeving dit bericht als discriminerend zou beoordelen. Ook hier hadden respondenten de mogelijkheid om te reageren met een antwoord variërend van (1) ‘helemaal niet discriminerend’ tot (5) ‘heel erg discriminerend’. Tot slot kregen de respondenten de vraag hoe zij zouden reageren na het zien van dit online bericht. Antwoordopties waren: niets, liken, reageren (positief), reageren (negatief), delen, rapporteren/melden bij socialemediaplatform, rapporteren/melden bij een instantie of aangifte doen bij de politie. Aanvullend hebben we gekeken naar de verschillende achtergrondkenmerken, online factoren en attitudes uit deel 1 van het onderzoek en de rol die zij spelen bij de beoordeling van en mogelijke reacties op de fictieve online berichten.

Selectie nieuwsberichten

Er zijn twee online nieuwsberichten van de NOS geselecteerd. Dit zijn authentieke nieuwsberichten die in het najaar van 2024 zijn verschenen. Nieuwsbericht 1 is gekozen omdat de opvang van asielzoekers een thema is dat al geruime tijd veel negatieve reacties oproept in Nederland, zowel offline als online. Deze negativiteit richt zich vaak op asielzoekers zelf, die worden gezien als een out-groep. Nieuwsbericht 2 is geselecteerd vanwege een incident dat veel beroering veroorzaakte in de Nederlandse samenleving. Daarbij werd gesuggereerd dat de dader handelde vanuit een (religieus) terroristisch oogmerk, wat leidde tot veel negatieve reacties richting moslims.

Nieuwsbericht 1: Den Haag vangt asielzoekers op om Ter Apel te ontlasten

Den Haag gaat vanaf maandag zo'n negentig asielzoekers opvangen om zo de situatie in Ter Apel te ontlasten. De gemeente heeft een voormalig kantoorpand ingericht als tijdelijke noodopvang. De asielzoekers kunnen minstens vier maanden in het gebouw blijven.

Het aanmeldcentrum in Ter Apel is al lange tijd overvol. In het centrum is plek voor maximaal 2000 mensen, maar dat aantal wordt dit jaar bijna dagelijks overschreden. Recent ontstond er bij het aanmeldcentrum een noodsituatie en dreigden mensen opnieuw buiten te moeten slapen.

Nieuwsbericht 2: Openbaar Ministerie: steekpartij Erasmusbrug had mogelijk terroristisch oogmerk

De man die gisteren werd opgepakt na de steekpartij bij de Erasmusbrug in Rotterdam wordt verdacht van moord en poging tot moord met een terroristisch oogmerk. De 22-jarige man uit Amersfoort was al bekend bij de politie vanwege geweldsdelicten.

4.1.2 Manipulatie inhoud van de posts op X

Na elk nieuwsbericht volgde een fictieve post op X. We creëerden per nieuwsbericht twintig verschillende fictieve posts, die variëren in inhoud en afzender. Wat betreft de inhoud maakten we vier verschillende fictieve posts: één met een groepsbelediging, één met een belediging gericht op een individu, één met een antiracistische boodschap en een neutrale post. In totaal kregen 790 respondenten een bericht te zien waar er sprake was van groepsbelediging, 784 respondenten een bericht met individuele belediging, 776 respondenten een bericht met een antiracistische boodschap en 777 respondenten een neutraal bericht. De volledige tekst van de fictieve online berichten is opgenomen in de bijlage (zie p.81). We hebben voor deze manipulaties gekozen, omdat groeps- en individuele beledigingen verschillend worden benaderd door het strafrecht (zie kader 'Strafrechtelijke benadering online haatspraak en discriminatie' voor meer toelichting), ondanks dat beide vormen van haatspraak en discriminatie negatieve effecten met zich mee kunnen brengen. De posts met een groeps- of individuele belediging richtte zich op asielzoekers in Nederland (bij

nieuwsbericht 1) of moslims (bij nieuwsbericht 2). Daarnaast hebben we posts op X met een antiracistische inhoud gecreëerd als tegenhanger van de berichten met online haatspraak en discriminatie. Tot slot creëerden we berichten met een neutrale inhoud. Deze neutrale post werd gebruikt als referentiekader om te zien of de andere manipulaties van de inhoud daadwerkelijk een andere reactie of beoordeling opleveren. De inhoud van de online berichten zijn als volgt tot stand gekomen:

- Groepsbelediging: op basis van jurisprudentie en [Artikel 137c](#) van het Wetboek van Strafrecht.
- Individuele belediging: op basis van bestaande berichten op 'X' gerelateerd aan het onderwerp van het nieuwsbericht.
- Antiracistische post: op basis van tegenstellingen in de berichten met groeps- en individuele belediging.
- Neutrale post: een neutrale inhoud gerelateerd aan het nieuwsbericht.

Strafrechtelijke benadering online haatspraak en discriminatie

Vooropgesteld moet worden dat discriminatie bij wet verboden is in [artikel 1 van de grondwet](#), die stelt dat iedereen in Nederland in gelijke gevallen gelijk behandeld dient te worden. En discriminatie is verboden via de [Algemene wet gelijke behandeling](#). Deze wet verbiedt discriminatie in verschillende maatschappelijke domeinen, zoals het onderwijs en de arbeidsmarkt.

In Nederland wordt er wel juridisch anders gekeken naar verschillende vormen van online haatspraak en discriminatie. Groepsbeledigingen worden anders behandeld door het strafrecht dan beledigingen gericht op individuen. In Nederland is het strafbaar om (opzettelijke) discriminerende uitingen te doen, wanneer deze gericht zijn op een bepaalde groep mensen ([Artikel 137c](#)). Ook het aanzetten tot haat, discriminatie of gewelddadig optreden tegen bepaalde groepen mensen, vanwege een discriminatiegrond, wordt in Nederland gestraft ([Artikel 137d](#)). Belangrijke aspecten van deze wetgeving is dat het gericht moet zijn op een groep mensen. Individuele beledigingen zijn ook strafbaar volgens de wet, maar deze 'eenvoudige belediging' is niet gebonden aan discriminatiegronden ([Artikel 266](#)).

4.1.2 Manipulatie afzender van de posts

Naast de inhoud werd ook de (fictieve) afzender van de posts op X gemanipuleerd, door bij het bericht een naam en foto van het profiel van de afzender te plaatsen. Via de naam en de foto werd het geslacht (man of vrouw) en de achtergrond (wel of geen migratieachtergrond) aangegeven. Door de combinatie van geslacht en migratieachtergrond creëerden we vier verschillende fictieve afzenders, met daarnaast een vijfde, anonieme, fictieve afzender. Samen met de vier verschillende typen inhoud zorgde dit voor ($4 \times 5 =$) twintig verschillende fictieve posts. Namen en foto's kunnen signalen geven van iemands geslacht en (migratie)achtergrond. Hoe deze signalen worden waargenomen kan leiden tot een verschillende behandeling. In veel onderzoek naar discriminatie en vooroordelen wordt er daarom gekeken naar de manipulatie van bijvoorbeeld iemands naam (Martinello & Verhaege, 2022).

4.2 Analyses

Respondenten werd gevraagd of zij de voorgelegde fictieve berichten discriminerend vonden en hoe zij daarop zouden reageren. Voor de analyse van de beoordelingen (met antwoordopties variërend van (1) 'helemaal niet discriminerend' tot (5) 'heel erg discriminerend') hebben we gebruik gemaakt van variantie- en regressieanalyses. Ten eerste onderzochten we of de beoordeling verschilt naar kenmerken (inhoud en afzender) van de posts.

Ten tweede hebben we gekeken naar de verschillen tussen respondenten in hun beoordeling van fictieve berichten met online haatspraak en discriminatie. In deze analyse hebben we dus *alleen gekeken naar de berichten met een (groeps- of individuele) belediging*. Hoe hangt de mate waarin respondenten deze berichten discriminerend vinden samen met achtergrondkenmerken, online factoren en attitudes? Omwille van de overzichtelijkheid, presenteren we in dit rapport geen resultaten voor elk nieuwsbericht afzonderlijk, maar presenteren we resultaten van een gecombineerde analyse op beide nieuwsberichten tegelijkertijd. In deze analyse maken we gebruik van multilevel regressieanalyses. Dit zijn analyses waarbij gegevens van verschillende niveaus (in ons onderzoek: respondenten en posts op X) gelijktijdig geanalyseerd kunnen worden. Ter verduidelijking geven we een kort voorbeeld van multilevel analyses. Multilevel analyses worden bijvoorbeeld vaak gebruikt in onderzoek naar prestaties van leerlingen in scholen. In dit voorbeeld is sprake van twee hiërarchische niveaus: leerlingen (niveau 1) in scholen (niveau 2). De prestaties van een leerling kunnen worden beïnvloed door individuele kenmerken van de leerling en door kenmerken van de school. In ons onderzoek hebben we ook twee niveaus: respondenten en posts op X. Hoe respondenten de verschillende posts beoordelen hangt af van kenmerken van de respondent en van de betreffende post. Zoals hierboven uitgelegd waren er in totaal veertig verschillende posts (20 per nieuwsbericht). Deze werden op basis van toeval voorgelegd aan de respondenten. Gemiddeld genomen is elk fictief bericht aan tachtig respondenten voorgelegd. Elke respondent heeft twee posts (één per nieuwsbericht) gekregen. Daarmee

is in ons onderzoek sprake van een cross-classified multilevel structuur, waarbij posts genest zijn in respondenten (d.w.z. elke respondent heeft meerdere posts bekeken) en respondenten genest zijn in posts (d.w.z. elke post is door meerdere respondenten bekeken).

Om de presentatie van de resultaten te vereenvoudigen, kijken we in deze analyse niet naar het verschil tussen posts met een groepsbelediging of een individuele belediging. Beide soorten beschouwen we immers als online haatspraak en discriminatie en we zijn in deze analyse geïnteresseerd welke groepen respondenten deze berichten eerder als discriminerend beoordelen. We analyseren hoe deze beoordelingen samenhangen met achtergrondkenmerken van respondenten (model 1) en met online factoren en attitudes van respondenten (model 2). Op eenzelfde manier analyseren we hoe respondenten denken dat mensen in hun persoonlijke omgeving deze berichten beoordelen.

Ten derde hebben we respondenten gevraagd hoe zij zouden reageren op de voorgelegde online berichten. Het gaat hier dus niet om daadwerkelijk of gerapporteerd gedrag, maar om de gedragsintenties van respondenten. We onderzoeken in welke mate mensen geneigd zijn om op de voorgelegde online berichten positief of negatief te reageren, of om niets te doen na het zien van deze online berichten. We kijken naar verschillen in reacties tussen de diverse berichten en analyseren hoe de potentiële reacties op berichten met online haatspraak en discriminatie samenhangen met achtergrondkenmerken van respondenten (model 1) en met online factoren en attitudes van respondenten (model 2).

4.3 Resultaten

In deze paragraaf bespreken we de uitkomsten van de analyse uit deel 2 van dit onderzoek. In paragraaf 4.3.1 presenteren we de resultaten voor de beoordelingen van de fictieve posts op X. We bespreken hoe de beoordelingen afhangen van de inhoud en de fictieve afzender van de posts. Ook besteden we kort aandacht aan hoe respondenten denken dat hun sociale omgeving de posts zal beoordelen. In paragraaf 4.3.2 focussen we ons vervolgens op de posts met een groeps- of individuele belediging, ofwel op de berichten met online haatspraak en discriminatie. We bespreken hoe de beoordelingen van dergelijke berichten verschilt tussen respondenten, afhankelijk van hun achtergrondkenmerken, online factoren en attitudes. Tenslotte bespreken we in paragraaf 4.3.3 de mogelijke reacties van respondenten na het zien van deze berichten met online haatspraak en discriminatie.

4.3.1 Beoordeling van fictieve online berichten

Beoordeling van fictieve online berichten naar inhoud van het bericht

Allereerst hebben we gekeken naar de beoordeling van de fictieve posts op X door de respondenten zelf. In figuur 1 zijn, zowel voor nieuwsbericht 1 als 2, de gemiddelde beoordelingen weergegeven voor de vier verschillende soorten berichten. De mate waarin een bericht als discriminerend werd gezien, verschilt significant tussen bijna alle soorten berichten (zie tabel 7 in de bijlage). Alleen bij nieuwsbericht 1 is het verschil tussen het antiracistische bericht en het neutrale bericht niet significant. Bij nieuwsbericht 1 luidt het antiracistische bericht: 'trots op de gemeente dat ze asielzoekers opvangt'. Dit bericht wordt duidelijk als minst discriminerend gezien

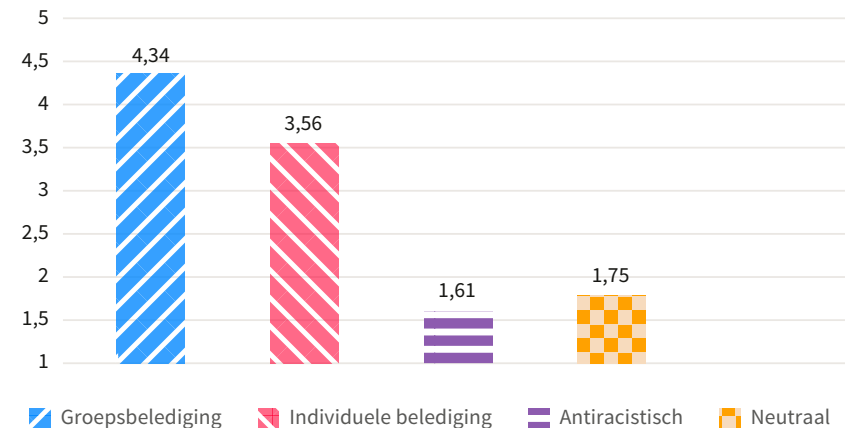
en als minder discriminerend dan het neutrale bericht ('Ik heb in Ter Apel gewoond'). Bij nieuwsbericht 2 luidt het antiracistische bericht: 'Dit is duidelijk iemand die heel erg verward is, dit heeft niets met zijn geloof te maken.' Dit bericht wordt als weinig discriminerend gezien, maar niet minder discriminerend dan het neutrale bericht ('Ik heb in Amersfoort gewoond').

Zoals verwacht, bleken respondenten een bericht met een groepsbelediging gemiddeld gezien als het meest discriminerend te beoordelen. Het bericht met de groepsbelediging werd significant als meer discriminerend beoordeeld dan de drie andere berichten. Dus ook meer discriminerend dan het bericht waarin er een individuele belediging werd geuit. Berichten met individuele belediging werden op hun beurt weer significant meer discriminerend beoordeeld in vergelijking met een antiracistisch of neutraal bericht.

Figuur 1. De mate waarin respondenten een bericht discriminerend vonden, variërend van (1) 'helemaal niet discriminerend' tot (5) 'heel erg discriminerend'.

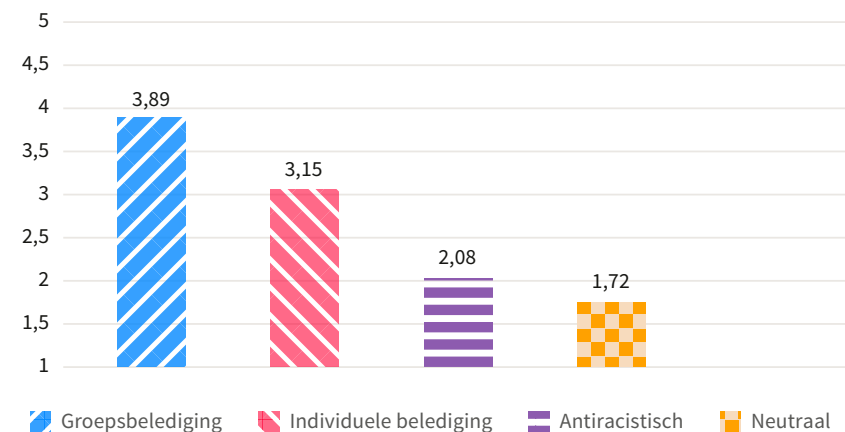
Figuur 1a: In hoeverre vindt u dit bericht discriminerend?

Nieuwsbericht 1

Figuur 1b: In hoeverre vindt u dit bericht discriminerend?

Nieuwsbericht 2

Naast de eigen beoordeling van de berichten, werd respondenten ook gevraagd in welke mate zij denken dat mensen in hun persoonlijke omgeving de inhoud van het bericht als discriminerend beoordelen. Hierbij gaat het dus om hun waarneming van de eigen omgeving. De resultaten zijn weergegeven in figuur 2 en in tabel 8 in de bijlage. Ongeveer 2 procent van de respondenten beantwoordde de vraag over de eigen beoordeling van de berichten niet. Zij gaven aan dat niet te weten of liever niet te willen zeggen. Deze respondenten zijn in de analyse buiten beschouwing gelaten. Bij de vraag over de beoordeling door mensen in de persoonlijke omgeving was het aantal respondenten dat aangaf 'weet ik niet/zeg ik liever niet' veel groter, namelijk 15 procent. De analyse van deze beoordelingen is dan ook gebaseerd op een kleiner aantal respondenten.

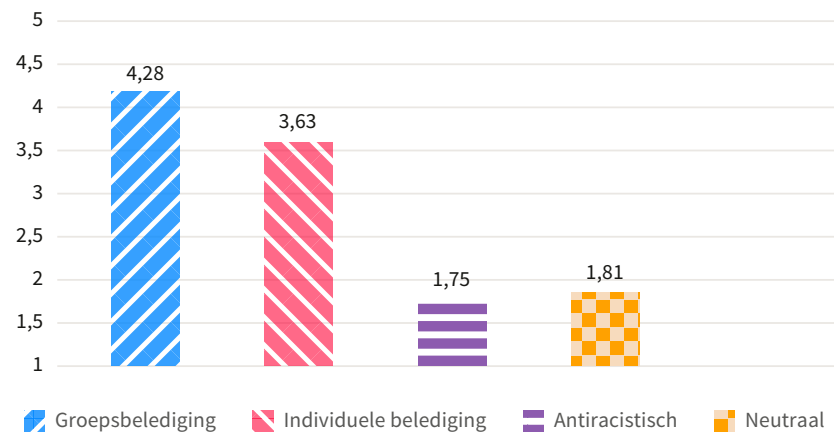
Zoals blijkt uit figuur 2 zijn de verschillen in de inschatting van de beoordeling van de sociale omgeving zeer vergelijkbaar met de zojuist besproken verschillen in de eigen beoordeling (figuur 1). We zien opnieuw dat de berichten met een groepsbelediging duidelijk als meest discriminerend

worden ingeschat. De samenhang tussen de eigen beoordeling en de inschatting van de beoordeling door de sociale omgeving is zeer hoog: de correlatie is 0,91. Deze zeer hoge correlatie werd deels veroorzaakt doordat de beoordelingen significant verschillen naar de inhoud van de post. Zo worden posts met een groepsbelediging als meer discriminerend beoordeeld, zowel als het gaat om de eigen beoordeling als de ingeschatte beoordeling door de sociale omgeving. Maar zelfs als we rekening houden met de verschillen in de inhoud van de posts, blijft de correlatie tussen eigen beoordeling en beoordeling door de sociale omgeving heel hoog. De correlatie varieert tussen 0,81 (voor posts met een groepsbelediging), 0,83 (voor posts met een individuele belediging of antiracistische inhoud) en 0,86 (voor neutrale posts). Hoe meer een respondent een bericht als zeer discriminerend beoordeelt, des te sterker zal hij of zij ervan overtuigd zijn dat diens sociale omgeving het bericht (ook) als zeer discriminerend ziet, en vice versa.

Figuur 2. De mate waarin respondenten dachten dat hun sociale omgeving een bericht discriminerend vindt, variërend van (1) 'helemaal niet discriminerend' tot (5) 'heel erg discriminerend'.

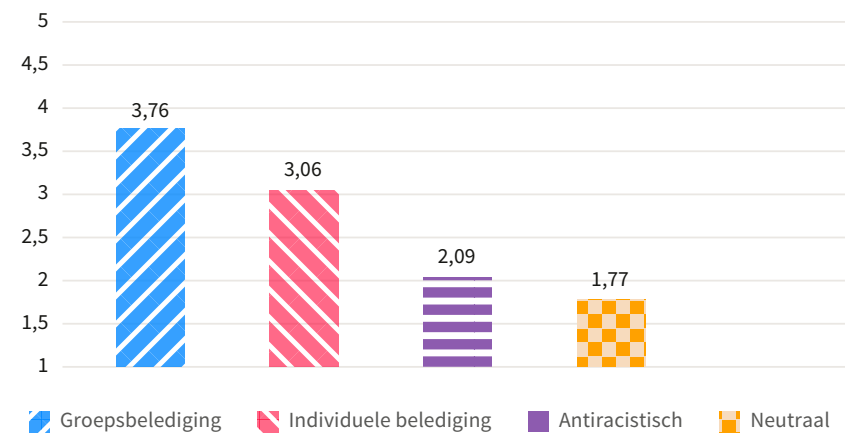
Figuur 2a: In hoeverre vinden mensen in uw persoonlijk omgeving dit bericht discriminerend?

Nieuwsbericht 1

Figuur 2b: In hoeverre vinden mensen in uw persoonlijk omgeving dit bericht discriminerend?

Nieuwsbericht 2

Beoordeling van fictieve online berichten naar kenmerken van de afzender

In hoeverre wordt de beoordeling van een (fictief) bericht bepaald door wie het bericht verzonden heeft? In het experiment hebben we de naam en foto van het profiel van de fictieve afzender willekeurig gevarieerd. Daarmee kunnen we nagaan of het geslacht en de herkomst van de afzender er toe doet. Uit de resultaten bleek dat deze kenmerken van de fictieve afzender geen significant effect hadden op de mate waarin een bericht als discriminerend werd beoordeeld. Ook bleek er nagenoeg geen significante interactie te zijn tussen de kenmerken (geslacht en herkomst) van de fictieve afzender en de inhoud van het bericht (zie kader Afzender). De mate waarin een bericht als discriminerend werd beoordeeld, hangt dus alleen af van de inhoud van het bericht en niet van kenmerken van de afzender. Zo worden berichten met een groepsbelediging altijd als het meest discriminerend beschouwd, ongeacht of de (fictieve) afzender een man of vrouw is, of iemand met of zonder migratieachtergrond is, of dat het om een anonieme afzender gaat.

Afzender

Bij alle mogelijke combinaties van de inhoud van de fictieve post, het geslacht en de herkomst van de fictieve afzender vinden we slechts eenmaal een significante interactie. Alleen bij nieuwsbericht 1 is er een significante interactie tussen de inhoud van de fictieve post en de herkomst van de fictieve afzender. Bij drie van de vier inhoudelijk verschillende berichten heeft de herkomst van de afzender geen effect. Alleen bij de inhoudelijk antiracistische post wordt dit bericht als meer discriminerend beoordeeld als deze afkomstig is van een fictief persoon met een migratieachtergrond, in vergelijking met een anonieme afzender. Het verschil tussen de beoordeling van de antiracistische post met een afzender met of zonder migratieachtergrond is daarentegen ook niet significant. Omdat dit een kleine uitzondering betreft, die ook alleen optreedt bij nieuwsbericht 1, concluderen we dat er geen robuuste effecten zijn van de herkomst en het geslacht van de fictieve afzender.

4.3.2 Verschillen tussen respondenten in hun beoordeling van fictieve berichten met online haatspraak en discriminatie

In de vorige paragraaf hebben we gezien dat fictieve online berichten met een groepsbelediging of individuele belediging van asielzoekers of moslims sterker als discriminerend worden beoordeeld dan berichten met een anti-racistische of neutrale inhoud. Voor de rest van dit hoofdstuk beperken we ons tot de fictieve berichten met een groepsbelediging of individuele belediging, oftewel tot de fictieve berichten die we als online haatspraak en discriminatie kunnen bestempelen. We onderzochten welke respondenten deze berichten in sterkere mate als discriminerend beoordelen: hoe hangt de mate waarin respondenten deze berichten als discriminerend beoordelen af van hun achtergrondkenmerken, online factoren en attitudes?

Omwille van de overzichtelijkheid, presenteren we hier de resultaten voor beide nieuwsberichten tegelijkertijd en maken we geen nader onderscheid tussen berichten met een groeps- of een individuele belediging. In de analyse is een variabele opgenomen om te controleren voor het verschil in beoordelingen van posts met een groepsbelediging versus posts met een individuele belediging (zie tabellen 9 en 10 in de bijlage). Zoals we in de vorige paragraaf al bespraken, werden de fictieve berichten met een groepsbelediging als meer discriminerend gezien dan fictieve berichten met een individuele belediging. Dit verschil was significant, zowel voor de eigen beoordeling van de respondent als voor de inschatting hoe de sociale omgeving van de respondent de posts beoordeelt.

Zoals beschreven in de paragraaf over de onderzoeksopzet, heeft elke respondent twee nieuwsberichten met de bijbehorende fictieve posts op X beoordeeld. Omdat de inhoud van deze posts willekeurig varieerden, gaat het in de helft van de posts om online haatspraak en discriminatie (groeps- of individuele belediging). De andere helft van de posts zijn berichten met een neutrale of antiracistische inhoud. Dat betekent dat elke respondent een of twee posts met uitingen van online haatspraak of discriminatie heeft beoordeeld.

Om de vraag te beantwoorden welke respondenten meer geneigd zijn om (fictieve) online haatspraak en discriminatie als discriminerend te beoordelen, werd een cross-classified multilevel regressieanalyse uitgevoerd, waarbij rekening is gehouden met variantie tussen respondenten en tussen posts. We presenteren resultaten voor twee multivariate modellen, vergelijkbaar met de analyse in deel 1. In het eerste model worden alle achtergrondkenmerken tegelijkertijd opgenomen.

Dezelfde achtergrondkenmerken zijn opgenomen als in de analyses van deel 1. Alleen het kenmerk ‘belangrijkste bezigheid’ werd buiten beschouwing gelaten, omdat dit in geen enkele analyse (ook niet bivariaat) significant samenhangt met de beoordeling van de online berichten.

Vervolgens worden in het tweede model de online factoren (socialemediagebruik en negatieve online ontremming) en percepties en attitudes toegevoegd. De analyse voor het eerste model is uitgevoerd op 1.189

respondenten die in totaal 1.576 posts hebben beoordeeld. Vanwege een beperkt aantal ontbrekende antwoorden op de extra toegevoegde variabelen in het tweede model, gaat het hier om een analyse van 1.051 respondenten die in totaal 1.396 posts hebben beoordeeld. De resultaten zijn weergegeven in tabel 9 in de bijlage.

Achtergrondkenmerken

Uit de multivariate analyse bleek dat verschillende achtergrondkenmerken van de respondenten significant samenhangen met hun beoordeling van de fictieve posts met online haatspraak en discriminatie (zie model 1 in tabel 9 in de bijlage). Omdat het om een multivariate analyse gaat, is hierbij al gecontroleerd voor de onderlinge samenhang tussen achtergrondkenmerken. Zo speelt, gecontroleerd voor alle andere achtergrondkenmerken, iemands geslacht een rol: vrouwen beoordeelden de berichten met online haatspraak en discriminatie in grotere mate als discriminerend dan mannen. Ook iemands opleidingsniveau was hierbij van invloed: respondenten met een theoretische opleiding zagen berichten vaker als discriminerend, vergeleken met respondenten met een middelbare of praktische opleiding. In zeer sterk geurbaniseerde woonplaatsen, zoals grote steden, bleken respondenten gemiddeld genomen de berichten in grotere mate als discriminerend te beschouwen. We vonden geen significante verschillen in beoordelingen tussen hogere en lagere inkomensgroepen. Ook leeftijd bleek niet van belang te zijn.

In het tweede model (zie tabel 9 in de bijlage) werden naast de objectieve achtergrondkenmerken, ook de politieke links-rechtsplaatsing en zelfplaatsing op de sociale ladder en andere variabelen (online factoren, percepties en attitudes) meegenomen. We vonden geen significante samenhang tussen de subjectieve zelfplaatsing op de sociale ladder en de beoordelingen. Wel vonden we een significante relatie met de politieke links-rechtsplaatsing: hoe meer respondenten zichzelf als rechts beschouwen, des te minder sterk beoordelen zij de fictieve berichten met online haatspraak en discriminatie als discriminerend.

Online factoren

Hoe vaak respondenten gebruik maken van sociale media is niet van invloed op de beoordeling van de fictieve online berichten. Wel zagen we dat online ontremming van belang is: hoe sterker men in het algemeen negatief online gedrag niet afkeurt, hoe minder men geneigd is om de fictieve posts met online haatspraak en discriminatie als discriminerend te beoordelen.

Percepties en attitudes

In de multivariate analyse, waarbij gecontroleerd wordt voor de onderlinge samenhang tussen verschillende percepties en attitudes, bleken slechts enkele attitudes van belang te zijn. We vonden alleen significante verbanden met de gevoelsthermometerschaal en de empathieschaal. Hoe sterker respondenten positievere gevoelens hebben voor de eigen meerderheidsgroep (in vergelijking tot minderheidsgroepen), des te minder

zijn zij geneigd om de fictieve posts met online haatspraak en discriminatie als discriminerend te beoordelen. Tenslotte zagen we dat hoe empathischer respondenten zijn, des te sterker zij deze online berichten als discriminerend beschouwen. De overige kenmerken (inschattingen van het percentage migranten in de buurt en het land, chauvinisme, autoritarisme, sociaal vertrouwen, multiculturalisme en kleurenblindheid) bleken niet significant samen te hangen met de beoordelingen van de posts met haatspraak en discriminatie.

Verschillen tussen respondenten in hoe hun sociale omgeving de fictieve berichten met online haatspraak en discriminatie beoordeelt

Tot slot hebben we eenzelfde analyse uitgevoerd met betrekking tot de mate waarin de sociale omgeving – volgens de inschatting van de respondent – deze posts als discriminerend beoordeelt. Opnieuw keken we naar de samenhang tussen het aangegeven oordeel van de sociale omgeving en achtergrondkenmerken, online factoren, percepties en attitudes van de respondent. De resultaten zijn weergegeven in tabel 10 in de bijlage. Eerder hebben we al besproken dat er een zeer sterke samenhang bestaat tussen hoe respondenten zelf de posts beoordelen en hoe zij inschatten dat hun sociale omgeving deze posts beoordeelt. Hoe meer een respondent een fictief online bericht als zeer discriminerend beoordeelt, des te sterker zal hij of zij ervan overtuigd zijn dat diens sociale omgeving het bericht (ook) als zeer discriminerend ziet, en omgekeerd. Door de zeer sterke samenhang tussen de eigen beoordeling en de beoordeling door de sociale omgeving is het niet verrassend dat we voor beide soorten beoor-

delingen nagenoeg dezelfde resultaten vonden met betrekking tot de samenhang met achtergrondkenmerken, online factoren, percepties en attitudes. Net als bij de resultaten voor de eigen beoordeling, vonden we dat vrouwen, respondenten met een theoretische opleiding, respondenten die wonen in sterk geurbaniseerde gebieden, en respondenten met meer empathie, eerder aangeven dat zij denken dat hun sociale omgeving de fictieve berichten met online haatspraak en discriminatie als discriminerend zullen beoordelen. En opnieuw vonden we dat respondenten met een meer rechtse politieke oriëntatie, en degenen die in sterkere mate negatief online gedrag niet afkeuren, evenals respondenten met positievere gevoelens voor de eigen meerderheidsgroep, eerder inschatten dat hun sociale omgeving de fictieve berichten met online haatspraak en discriminatie als relatief minder discriminerend zullen beoordelen. Er is echter één uitzondering: de plek die respondenten zichzelf geven op de sociale ladder was niet significant gerelateerd aan de eigen beoordeling van de posts, maar wel aan hoe zij denken dat hun sociale omgeving deze posts beoordeelt. Naarmate respondenten zichzelf een hogere positie op de sociale ladder geven, zijn ze sterker van mening dat hun sociale omgeving de voorgelegde posts met online haatspraak en discriminatie als discriminerend beoordeelt.

4.3.3 Reacties op fictieve online berichten

Aan de respondenten werd ook gevraagd hoe zij zouden reageren als het voorgelegde (fictieve) online bericht zou verschijnen op sociale media. Zij konden uit een lijst met verschillende mogelijke reacties kiezen, namelijk niets doen, liken, reageren (positief), reageren (negatief), delen, rapporteren

of melden bij het socialemediaplatform, rapporteren of melden bij een instantie, aangifte doen bij de politie, of iets anders (open antwoord). Respondenten konden meerdere antwoorden geven. We hebben de antwoorden opgedeeld in drie categorieën: een positieve reactie, niets doen, en een negatieve reactie. De aanvullende open antwoorden van respondenten die aangaven iets anders te kiezen, zijn waar mogelijk teruggebracht tot een positieve reactie, niets doen, of een negatieve reactie. Bij 7 procent van de voorgelegde (fictieve) online berichten was het antwoord ‘weet ik niet’, ‘dat zeg ik liever niet’ of gaf een respondent in het open antwoord zelf aan dat hij of zij geen sociale media gebruikt. Dergelijke antwoorden zijn in deze analyse buiten beschouwing gelaten.

Onder positieve reacties verstaan we reacties waaruit blijkt dat de respondent instemmend reageert op de post. Onder deze categorie vallen: het bericht liken, positief reageren op het bericht, of het bericht delen. Op deze manieren kan men bijdragen aan het in stand houden of verspreiden van online haatspraak en discriminatie. Onder negatieve reacties verstaan we reacties waaruit blijkt dat de respondent niet instemt met de post en/of aangeeft de post te zullen rapporteren. Onder de categorie vallen: negatief reageren op het bericht, rapporteren of melden bij het socialemediaplatform of bij een instantie, en aangifte doen bij de politie. Dergelijke reacties kunnen bijdragen aan het verminderen van online haatspraak en discriminatie. Naast positieve en negatieve reacties onderscheiden we de reactie ‘niets doen’. Een belangrijke kanttekening is dat we fictieve online berichten voorlegden en respondenten vroegen hoe zij daarop zouden

reageren. Het gaat dus om mogelijke reacties ofwel potentieel gedrag, en niet om daadwerkelijk gedrag. De resultaten geven inzicht in welke groepen mensen meer of minder geneigd zijn om bij te dragen aan het in stand houden of verspreiden van online haatspraak en discriminatie.

We bespreken eerst hoe de potentiële reacties van respondenten er uit zien voor de verschillende soorten fictieve online berichten. Daarna bespreken we hoe de potentiële reacties verschillen tussen respondenten: hoe hangen de reacties af van de achtergrondkenmerken, online factoren en attitudes van respondenten?

Versillen in reacties naar inhoud van de fictieve online berichten

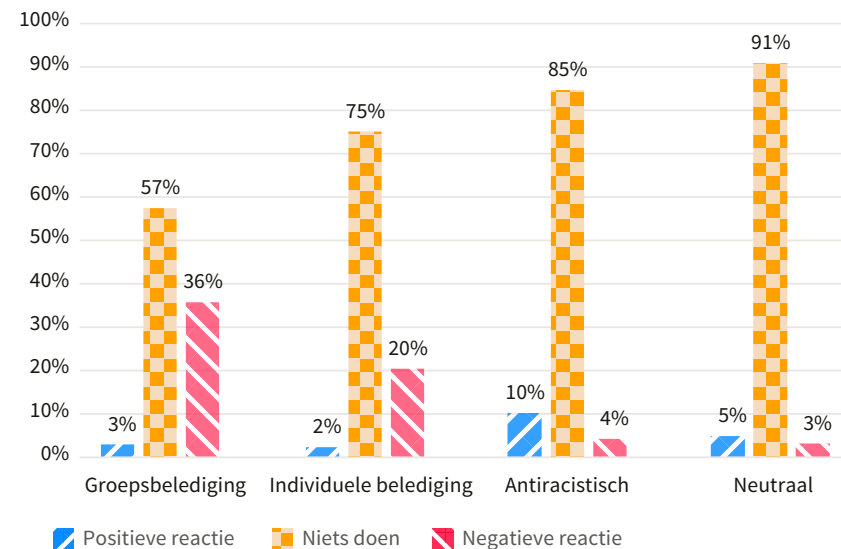
In figuur 3 is weergegeven hoe de respondenten reageerden op de vier typen inhoudelijke berichten. Te zien is dat de meeste respondenten ervoor kozen om niet te reageren op het bericht: gemiddeld genomen koos drie op de vier respondenten de antwoordoptie ‘niets doen’. Gemiddeld reageerde 16 procent van de respondenten negatief en slechts 5 procent positief (zie ook tabel 11 in de bijlage).

De reacties verschilden sterk al naar gelang de inhoud van het bericht. Het percentage negatieve reacties was het hoogst bij de berichten met een groepsbelediging (36%) en iets lager bij de berichten met een individuele belediging (20%). Er waren nauwelijks negatieve reacties op de antiracistische en neutrale berichten (respectievelijk slechts 4% en 3%). Berichten

met een groepsbelediging kregen significant meer negatieve reacties dan berichten met een individuele belediging, die op hun beurt ook significant meer negatieve reacties kregen dan antiracistische en neutrale berichten (zie ook tabel 11 in de bijlage).

In het algemeen waren er relatief weinig respondenten die positief reageerden op de voorgelegde fictieve online berichten. Een op de tien respondenten reageerde positief op de antiracistische berichten. Dat is significant hoger dan bij alle andere berichten, waar het percentage positieve reacties veel lager was. Het percentage respondenten dat aangaf niet te reageren op de berichten verschilde sterk tussen de vier soorten berichten, waarbij alle onderlinge verschillen significant waren: ‘niets doen’ werd het vaakst genoemd bij de neutrale berichten, gevolgd door de antiracistische berichten, en werd het minst vaak genoemd bij de berichten met een groepsbelediging. In figuur 3 zijn de reacties weergegeven voor beide nieuwsberichten samen. De mate waarin de reacties afhankelijk zijn van de inhoud verschilde niet wezenlijk tussen de beide nieuwsberichten. Wel riep de post met een groepsbelediging bij nieuwsbericht 1 meer negatieve reacties op dan bij nieuwsbericht 2, maar het patroon (meer negatieve reacties bij een groepsbelediging dan bij andere posts) was hetzelfde.

Figuur 3. Percentage van verschillende reacties op fictieve online berichten, naar inhoud van het bericht.

Nauwelijks verschillen in reacties naar afzender van de fictieve online berichten

We hebben ook gekeken of het geslacht en de herkomst van de afzender van de fictieve posts van invloed was op de reactie van respondenten. Dat bleek nauwelijks het geval te zijn. Er was geen significant effect van het geslacht van de afzender: respondenten reageerden gemiddeld genomen niet anders als de afzender een man, vrouw of anonieme afzender was. Ook vonden we geen significante interactie tussen de inhoud van het bericht en het geslacht van de afzender van het bericht: alleen de inhoud van het bericht deed ertoe. We vonden ook geen significant effect van de herkomst van de afzender: de reacties waren vergelijkbaar, ongeacht of de afzender wel of geen migratieachtergrond had of een anonieme afzender was. Ook bij alle mogelijke combinaties tussen de inhoud van het bericht en de herkomst van de afzender vonden we nagenoeg geen significante (interactie-)effecten. Alleen bij de neutrale post vonden we dat een bericht van een afzender met een migratieachtergrond iets meer positieve reacties kreeg dan eenzelfde bericht van een afzender zonder migratieachtergrond. Maar in beide gevallen was het percentage positieve reacties bij een neutrale post laag. We kunnen dus concluderen dat de afzender van de fictieve posts niet of nauwelijks van belang is voor de potentiële reactie op de fictieve online berichten. Net als bij de eerdere analyse naar beoordelingen van de berichten, vonden we geen relevante effecten van de afzender van de berichten: alleen de inhoud van de berichten was relevant voor de beoordelingen en reacties van respondenten.

4.3.4 Verschillen tussen respondenten in hun reactie op fictieve berichten met online haatspraak en discriminatie

Tot slot onderzochten we welke respondenten meer geneigd zijn om positief of negatief te reageren op de fictieve online berichten. Verschillen de reacties al naar gelang de achtergrondkenmerken, online factoren, percepties en attitudes van respondenten? Net als in de analyse van de beoordelingen richtten we ons hier alleen op de fictieve berichten die we als online haatspraak en discriminatie kunnen bestempelen, namelijk de berichten met een groepsbelediging of individuele belediging. Omwille van de overzichtelijkheid, presenteren we hier de resultaten voor beide nieuwsberichten tegelijkertijd en maken we geen nader onderscheid tussen berichten met een groeps- of een individuele belediging. In de analyse is een variabele opgenomen om te controleren voor het verschil in reacties op posts met een groepsbelediging versus posts met een individuele belediging (zie tabellen 12 en 13 in de bijlage).

We bespreken de resultaten op eenzelfde manier als bij de beoordelingen. Eerst bespreken we de resultaten van een multivariate analyse waarin alle achtergrondkenmerken zijn opgenomen (zie tabel 12 in de bijlage). Daarna bespreken we de resultaten van een multivariate analyse waarin ook de online factoren, percepties en attitudes van respondenten zijn toegevoegd (tabel 13 in de bijlage).

De analyse van het eerste model met alleen achtergrondvariabelen is uitgevoerd op 1.124 respondenten die op 1.454 posts hebben gereageerd. Vanwege een beperkt aantal ontbrekende antwoorden op de extra toegevoegde variabelen in het tweede model, gaat het hier om een analyse van 993 respondenten die in totaal 1.290 posts hebben beoordeeld. Omdat het om multivariate analyses gaat, is hierbij al gecontroleerd voor de onderlinge samenhang tussen kenmerken van respondenten. In de analyse is gebruik gemaakt van een multinomiale regressieanalyse. Dit is een analyse die er rekening mee houdt dat de afhankelijke variabele uit meerdere categorieën bestaat, namelijk: een positieve reactie, niets doen, of een negatieve reactie. In de analyse wordt gekeken hoe kenmerken van respondenten een effect hebben op de kans om positief of negatief te reageren (in vergelijking met de referentiecategorie niets doen).

Achtergrondkenmerken

Uit de multivariate analyse bleek dat de verschillende achtergrondkenmerken van de respondenten nauwelijks van belang zijn als het gaat om verschillen in positieve reacties op de fictieve posts met online haatspraak en discriminatie (zie tabel 12 in de bijlage). We vonden alleen één significant verschil: respondenten die in niet-stedelijke plaatsen wonen, gaven significant meer positieve reacties dan respondenten die wonen in de meest geurbaniseerde plaatsen. Verder vonden we geen verschillen tussen respondenten in de mate waarin ze positief reageerden op de posts met groeps- of individuele beledigingen. Deels komt dit omdat er zo weinig respondenten waren die hierop positief reageerden: zoals we eerder in

figuur 3 zagen, reageerde slechts 3 procent positief op de posts met een groepsbelediging en slechts 2 procent positief op de posts met een individuele belediging. We zien meer significante verschillen tussen groepen respondenten als we kijken naar de mate waarin zij negatief reageerden op deze posts. Mannen reageerden significant minder vaak negatief dan vrouwen. Ook respondenten met een praktische opleiding reageerden significant minder vaak negatief dan respondenten met een theoretische opleiding. Tot slot zagen we dat respondenten in de meest geurbaniseerde gemeenten significant vaker negatief reageerden dan respondenten in alle andere gemeenten. Zowel bij de positieve als negatieve reacties vonden we geen significante verschillen naar leeftijd en tussen hogere en lagere inkomensgroepen.

In het tweede model (zie tabel 13 in de bijlage) werden naast de objectieve achtergrondkenmerken, ook de politieke links-rechtsplaatsing en zelfplaatsing op de sociale ladder en andere variabelen (online factoren, percepties en attitudes) meegenomen. We vonden een significante relatie tussen politieke oriëntatie en negatieve reacties: hoe meer respondenten zichzelf als rechts beschouwden, des te minder vaak reageerden zij negatief op de berichten. Hoe respondenten zichzelf plaatsten op de sociale ladder, was niet van belang.

Online factoren

Hoe vaak respondenten gebruik maken van sociale media was nauwelijks van belang. We zagen, gecontroleerd voor alle andere kenmerken,

alleen dat respondenten die niet zo vaak gebruik maken van sociale media (minder dan wekelijks) significant vaker positief reageerden op de berichten met haatspraak en discriminatie. Negatieve online ontremming hing significant samen met de mate van negatieve reacties: hoe sterker respondenten in het algemeen geneigd waren om negatief online gedrag niet af te keuren, des te minder vaak gaven zij een negatieve reactie.

Percepties en attitudes

We onderzochten de rol van diverse percepties en attitudes en vonden slechts een klein aantal significante relaties met de mate waarin respondenten positief of negatief reageerden op de fictieve berichten met online haatspraak en discriminatie. De mate van empathie hing consistent en significant samen met de reacties: hoe groter de mate van empathie, des te minder vaak reageerde men positief en des te vaker reageerde men negatief op de fictieve berichten met online haatspraak en discriminatie. Daarnaast zagen we dat naarmate respondenten in sterkere mate chauvinistisch waren, ze significant vaker positief reageerden op de online berichten. Ten slotte bleek dat respondenten met meer sociaal vertrouwen significant vaker positief reageerden op de fictieve berichten met online haatspraak en discriminatie. Deze bevinding lijkt enigszins contra-intuïtief, maar uit aanvullende analyses op alle soorten posts (ook neutrale en anti-racistische posts) bleek dat respondenten met meer sociaal vertrouwen altijd eerder geneigd waren om positief te reageren, ongeacht de inhoud van de post. Dit suggereert dat sociaal vertrouwen meer samenhangt met de durf om zich online te uiten, dan dat het een indicatie is van instem-

ming met of gericht bijdragen aan de verspreiding van online haatspraak en discriminatie. Alle andere percepties en attitudes (inschattingen van het percentage migranten in de buurt en het land, gevoelens ten opzichte van de meerderheids- of minderheidsgroepen, autoritarisme, multiculturalisme en kleurenblindheid) bleken niet significant samen te hangen met de reacties op de online berichten.

De relatie tussen beoordelingen van en reacties op online berichten

In de voorgaande paragrafen hebben we achtereenvolgens besproken hoe respondenten verschillende fictieve online berichten als meer of minder discriminerend beoordelen en hoe zij reageren op deze berichten. Tot slot kijken we nog naar de samenhang tussen deze beoordelingen en reacties. Vanzelfsprekend is er een relatie: hoe sterker respondenten een bericht als discriminerend beoordelen, des te meer zijn zij geneigd om negatief te reageren op het bericht en des te minder zijn zij geneigd om positief te reageren op het bericht (zie model 1 in tabel 14 in de bijlage). Respondenten was ook gevraagd naar hun inschatting of hun persoonlijke omgeving het online bericht als discriminerend beoordeelt. Eerder zagen we al een sterke samenhang tussen het eigen oordeel en de inschatting hoe de sociale omgeving oordeelt. Het is dus ook niet verwonderlijk dat hoe sterker respondenten van mening zijn dat hun sociale omgeving een bericht als discriminerend beoordeelt, des te meer zij geneigd zijn om negatief (en minder vaak positief) te reageren op het bericht (zie model 2 in tabel 14). Interessanter is een analyse waarin zowel het eigen oordeel

als het oordeel van de sociale omgeving wordt meegenomen: wordt de wijze waarop men reageert op online berichten vooral ingegeven door hun eigen oordeel, of speelt daarnaast ook het verwachte oordeel van de sociale omgeving nog een rol? De resultaten laten zien dat het oordeel van de sociale omgeving significant samenhangt met positieve of negatieve reacties, zelfs als daarbij gecontroleerd wordt voor het eigen oordeel (zie model 3 in tabel 14). Of men negatief reageert op de berichten met online haatspraak en discriminatie wordt niet alleen bepaald door het eigen oordeel, maar ook door het ingeschatte oordeel van de sociale omgeving. Of men positief reageert, hangt zelfs alleen maar significant samen met het ingeschatte oordeel van de sociale omgeving, want er is geen significant verband meer met het eigen oordeel. Deze bevindingen impliceren dat de sociale omgeving een relevante factor kan zijn bij het voorkomen en het bestrijden van de verspreiding van online haatspraak en discriminatie.

4.4 Conclusie deel 2

In dit onderzoek legden we respondenten verschillende fictieve online berichten voor en vroegen we in welke mate zij deze als discriminerend beoordelen en hoe zij hierop zouden reageren. De inhoud van een online bericht speelt een belangrijke rol in hoeverre een bericht als discriminerend wordt beoordeeld. Online berichten waarin groepsbeledigingen worden geuit, worden door mensen als meest discriminerend beoordeeld, meer dan berichten met een individuele belediging. Zowel de berichten met een groepsbelediging als een individuele belediging werden in hogere mate als discriminerend gezien dan antiracistische of neutrale online berichten. De

voorgelegde voorbeelden van online haatspraak en discriminatie werden door de respondenten dus ook als discriminerend herkend. De berichten waren afkomstig van verschillende fictieve afzenders, aangegeven door de naam en foto van het profiel van de afzender. Het geslacht (man, vrouw, anoniem) en de herkomst (wel of geen migratieachtergrond of anoniem) van de afzender speelden geen rol van betekenis voor de beoordeling van de mate waarin de berichten als discriminerend werden beoordeeld.

Respondenten werd ook gevraagd in welke mate zij denken dat mensen in hun persoonlijke omgeving de berichten discriminerend vinden. We vonden een sterke samenhang tussen de eigen beoordeling en de inschatting van de beoordeling door de sociale omgeving. De inhoud van de berichten speelden ook hier een belangrijke rol en we vonden dezelfde verschillen als bij de eigen beoordeling.

Vervolgens richtten we ons op de fictieve online berichten met een groepsbelediging of individuele belediging. We onderzochten welke respondenten deze voorbeeldberichten van online haatspraak en discriminatie in sterkere mate als discriminerend beoordelen. We keken daarbij naar de relatie tussen de beoordeling en de achtergrondkenmerken, online factoren, en de percepties en attitudes van respondenten. We voerden twee analyses uit, een met alleen achtergrondkenmerken en een met daaraan ook de online factoren, percepties en attitudes toegevoegd. Beide zijn multivariate analyses, waarbij dus gecontroleerd is voor de andere kenmerken die in de analyse zijn opgenomen. We vonden diverse significante verschillen tussen groepen respondenten. Vrouwen vinden de fictieve berichten met online

haatspraak en discriminatie meer discriminerend dan mannen. Mensen met een theoretische opleiding vinden de berichten meer discriminerend dan mensen met een middelbare of praktische opleiding. En mensen die wonen in zeer sterk geurbaniseerde gemeenten vonden de berichten meer discriminerend dan mensen in minder sterk geurbaniseerde gemeenten. We vonden geen verschillen naar leeftijd en inkomen. Daarnaast vonden we dat de politieke oriëntatie een rol speelde: hoe meer respondenten zichzelf als rechts beschouwen, des te minder discriminerend vinden zij de fictieve berichten met online haatspraak en discriminatie. De mate van online ontremming was ook van belang: mensen die in het algemeen geneigd zijn om negatief online gedrag niet af te keuren, vinden de online berichten ook minder discriminerend. Dat geldt ook voor mensen die relatief positievere gevoelens hebben voor de eigen meerderheidsgroep: hoe sterker deze positieve gevoelens, des te minder beschouwt men de online berichten als discriminerend. Tenslotte zagen we dat respondenten met sterkere empathie de berichten juist als meer discriminerend beoordeelden. We vonden dezelfde resultaten als we keken naar de beoordeling door de sociale omgeving, zoals ingeschat door de respondenten. Ook hier vonden we dat vrouwen, theoretisch opgeleiden, mensen die wonen in sterk geurbaniseerde gebieden, en mensen met een hogere mate van empathie, eerder denken dat hun sociale omgeving de fictieve berichten met online haatspraak en discriminatie als discriminerend beoordelen. En ook hier vonden we dat mensen met een meer rechtse politieke oriëntatie, mensen met sterkere positieve gevoelens tegenover de eigen meerderheidsgroep, en mensen die negatief online gedrag niet afkeuren, eerder

van mening zijn dat hun sociale omgeving deze berichten in mindere mate als discriminatie beoordeelt. Daarnaast bleek dat mensen die denken dat zij een hogere positie in de samenleving hebben (zoals gemeten via de zelfplaatsing op de sociale ladder) eerder inschatten dat hun sociale omgeving deze berichten als discriminerend beschouwt.

We vroegen respondenten ook hoe ze zouden reageren op de voorgelegde fictieve online berichten. We maakten een onderscheid tussen niets doen, positief reageren (zoals liken, delen en andere positieve reacties) en negatief reageren (bijvoorbeeld door zelf negatief te reageren op het bericht of het bericht te rapporteren of te melden). Mensen kozen meestal voor de antwoordoptie ‘niets doen’, positieve en negatieve reacties kwamen veel minder vaak voor. De potentiële reacties hangen echter wel sterk af van de inhoud van het bericht. Mensen reageerden vaker negatief op de berichten met een individuele belediging en vooral op de berichten met een groepsbelediging. Daarentegen reageerden mensen vaker positief op de antiracistische berichten. Van wie de fictieve online berichten afkomstig waren, bleek niet relevant. Net als bij de beoordelingen werden de reacties van respondenten niet bepaald door het geslacht en de herkomst van de afzender.

Vervolgens keken we specifiek naar de reacties op de fictieve online berichten met een groepsbelediging of individuele belediging, oftewel de berichten met voorbeelden van online haatspraak en discriminatie. Welke groepen respondenten reageren hier vaker positief of negatief op?

Opnieuw keken we naar relevante verschillen in achtergrondkenmerken, online factoren, en de percepties en attitudes van respondenten. Omdat gemiddeld genomen weinig mensen positief reageren, zagen we daar ook weinig verschillen naar achtergrondkenmerken. We vonden alleen dat mensen in niet-stedelijke gebieden vaker positief reageerden dan mensen in de meest stedelijke gebieden. Omgekeerd zagen we dat mensen in de meest stedelijke gebieden vaker negatief reageerden dan in alle andere gebieden. Mannen en praktisch opgeleiden reageerden minder vaak negatief op de berichten met online haatspraak en discriminatie dan vrouwen en theoretisch opgeleiden.

Hoe sterker mensen zichzelf politiek als rechts beschouwen, des te minder vaak reageren zij negatief op de voorgelegde berichten met online haatspraak en discriminatie. Negatieve reacties op de beledigende berichten kwamen ook minder vaak voor naarmate mensen negatief online gedrag

in het algemeen niet afkeuren (en dus een sterkere mate van online ontremming hebben). Hoe hoger de mate van empathie, des te minder vaak reageerde men positief en des te vaker reageerde men negatief op de beledigende berichten. Verder reageerde men vaker positief als men meer nationaal chauvinistisch was. Tenslotte bleken mensen met meer sociaal vertrouwen vaker positief te reageren op de beledigende berichten, maar dat lijkt niet te wijzen op instemming met de inhoud van deze berichten omdat zij ook bij andere (neutrale en antiracistische) berichten vaker positief reageerden.

De potentiële reacties op de berichten met online haatspraak en discriminatie hangen niet alleen samen met de mate waarin mensen deze zelf als discriminerend beschouwen, maar ook met de mate waarin zij denken dat hun sociale omgeving deze berichten discriminerend vindt.

5.

Algehele discussie en conclusie

De impact van online haatspraak en discriminatie is diepgaand en vergaand, zowel voor slachtoffers als voor de bredere samenleving. Eerdere onderzoeken tonen aan dat het ervaren van online haatspraak en discriminatie kan leiden tot ernstige gezondheidsproblemen, zoals depressie, angst en zelfs neigingen tot zelfdoding (Grapin et al., 2022; Keum, 2023; Tynes et al., 2008). Daarnaast kan online haatspraak en discriminatie het welzijn van mensen ondermijnen door gevoelens van uitsluiting en een negatief beeld te veroorzaken (Nguyen et al., 2022; Tynes et al., 2020). De gevolgen van online haatspraak en discriminatie reiken verder dan die voor individuen en kunnen de cohesie van de samenleving zelf bedreigen, door het vertrouwen in anderen te verminderen, participatie in sociale en politieke activiteiten te ondermijnen en zelfs het debat te verstikken (Akkermans et al., 2023; DeGoedeZaak, 2023; Verloove et al., 2024). Het is bovendien mogelijk dat blootstelling aan online haat bijdraagt aan haatmisdrijven in de fysieke wereld (Aridor et al., 2024).

Met dit KIS-onderzoek geven we meer inzicht in welke verschillende achtergrondkenmerken, online factoren en attitudes een verband hebben

met het verspreiden van online haatspraak en discriminatie gericht op iemands (culturele-etnische) achtergrond, huidskleur of religie door Nederlanders zonder migratieachtergrond. Iemand die online haatspraak en discriminatie verspreidt, zien wij als iemand die, bewust, negatief bijdraagt aan het (verder) verspreiden van online haatspraak en discriminatie. Bijvoorbeeld door online haatcontent te produceren, dit te delen, te liken of hier op een versterkende of bevestigende manier op te reageren wetende dat dit gaat om haatspraak en discriminatie. Aanvullend kijken we naar hoe Nederlanders zonder migratieachtergrond online berichten beoordelen: in hoeverre vinden zijzelf online haatspraak en discriminatie discriminerend en hoe denken zij dat hun omgeving dit ziet? Ook gaan we in op mogelijke reacties op deze online berichten.

Door ons te richten op de Nederlandse context en een specifieke groep Nederlanders, namelijk Nederlanders zonder migratieachtergrond, levert dit vernieuwende kennis en inzichten op wat momenteel ontbreekt binnen de Nederlandse context. Deze kennis kan bijdragen aan de ontwikkeling van effectieve (gerichte) interventies en beleid dat zich richt op het voorkomen en verminderen van online haatspraak en discriminatie (Klivington, 2021; Scott & Barlett, 2023). We hebben ons specifiek gefocust op Nederlanders

zonder migratieachtergrond om een volledig beeld te krijgen van hoe online haatspraak en discriminatie zich manifesteert in Nederland. Eerder KIS-onderzoek richtte zich voornamelijk op Nederlanders met een migratieachtergrond. Omdat Nederlanders zonder migratieachtergrond bovendien de grootste groep in Nederland zijn, kan deze groep in de samenleving grote invloed hebben op de (online) normstelling. Door de ervaringen en opvattingen van deze groep te bestuderen, kunnen we beter begrijpen hoe dit zich manifesteert in Nederland en levert het aanknopingspunten op voor de aanpak van online discriminatie. Belangrijk om te benoemen is dat we hiermee niet suggereren dat online haatspraak en discriminatie alleen voorkomt onder deze groep of dat deze groep zelf geen ervaringen heeft als slachtoffer van online haatspraak en discriminatie.

Dit onderzoek bestaat uit twee delen, waarbij we gebruik hebben gemaakt van een vragenlijst. In deel 1 kijken we met cross-sectioneel onderzoek naar de rol van verschillende achtergrondkenmerken, online factoren en attitudes die een rol spelen bij het verspreiden van online haatspraak en discriminatie. Bij cross-sectioneel onderzoek verzamel je data op één moment in de tijd. Met deze onderzoeksmethode kun je correlaties aantonen, maar geen oorzaak-gevolg relaties.

Voor deel 2 hebben we een experimenteel onderzoek uitgevoerd om te achterhalen hoe online berichten worden beoordeeld en hoe mensen hierop reageren. Met experimenteel onderzoek is het mogelijk oorzaak-gevolg relaties aan te tonen. De vragenlijst is uitgezet door Kieskompas

en representatief voor Nederlanders van 18 jaar en ouder zonder migratieachtergrond.

Bepalende factoren die een rol kunnen spelen bij het verspreiden van online haatspraak en discriminatie (deel 1)

Deel 1 van dit onderzoek richtte zich op de vraag welke achtergrondkenmerken, online factoren en attitudes samenhangen met het verspreiden van online haatspraak en discriminatie op basis van iemands (culturele-etnische) achtergrond, huidskleur en/of religie in Nederland. Uit de resultaten van de vragenlijst blijkt dat bepaalde sociale categorieën aangeven vaker online haatspraak en discriminatie te verspreiden. In lijn met eerder onderzoek geven mannen vaker dan vrouwen aan dat zij online haatspraak en discriminatie verspreiden. Leeftijd daarentegen bleek niet van belang te zijn. Ook in eerder onderzoek werd geen eenduidige relatie gevonden tussen leeftijd en het verspreiden van online haatspraak en discriminatie. Een opvallende bevinding is dat opleidingsniveau samenhangt met het verspreiden van online haatspraak en discriminatie. Mensen met een theoretische opleiding (hbo/wo bachelor en/of master) doen dit minder vaak dan mensen met een praktische opleiding (basisonderwijs, praktijkonderwijs, mbo/lbo/vbo en mavo/vmbo). Dit is een nieuw inzicht binnen de Nederlandse context, aangezien eerdere studies deze directe relatie niet hebben onderzocht. Daarnaast bleken mensen die wonen in zeer sterk geurbaniseerde gebieden (grote steden) relatief iets minder vaak online haatspraak en discriminatie te verspreiden.

Als we kijken naar online factoren, dan zien we dat de frequentie van socialemediagebruik op zichzelf geen rol speelt. Alleen als we rekening houden met allerlei andere achtergrondkenmerken zien we een klein significant effect: de meest frequente gebruikers verspreiden iets vaker online haatspraak en discriminatie. Belangrijker is de rol van negatieve online ontremming, oftewel de mate waarin men zich online minder geremd voelt om negatief gedrag te vertonen. We onderzochten twee aspecten van ontremming: het gemak waarmee men online negatief gedrag kan vertonen en het oordeel over negatief online gedrag. Alleen het oordeel bleek van belang te zijn: hoe sterker mensen in het algemeen negatief online gedrag niet afkeuren, des te vaker verspreiden zij online haatspraak en discriminatie.

We keken ook naar de rol van diverse attitudes en percepties van mensen. Het verspreiden van online haatspraak en discriminatie bleek samen te hangen met politieke opvattingen en de subjectieve sociale klasse waartoe mensen denken te behoren. Hoe sterker mensen zichzelf rechts op het politieke spectrum plaatsen, des te vaker verspreiden ze online haatspraak en discriminatie. Dit sluit aan bij eerder onderzoek dat aantoonde dat rechtsgeoriënteerde personen over het algemeen minder positieve attitudes hebben ten opzichte van minderheidsgroepen (Jost et al., 2009). En hoe lager mensen zichzelf op de sociale ladder plaatsen, des te vaker geven zij aan online haatspraak en discriminatie te verspreiden. Dit sluit aan bij onder meer onderzoek van het Sociaal Cultureel Planbureau dat aantoonde dat sociale klasse gerelateerd is aan allerlei politieke en maatschappelijke opvattingen en wereldbeelden (Vrooman et al., 2023).

Een andere opvallende bevinding is de rol van ‘kleurenblindheid’. Mensen die meer geloven dat iemands (culturele-etnische) achtergrond of huidskleur geen rol zou moeten spelen in sociale en politieke kwesties, verspreiden minder online haatspraak en discriminatie. Dit is conflicterend met eerder onderzoek, waaruit juist blijkt dat het negeren van iemands (culturele-etnische) achtergrond en huidskleur racisme kan versterken (Neville et al., 2019; Plaut et al., 2018), ook online (Tynes & Markoe, 2010). Binnen dit onderzoek is hier geen verklaring voor gevonden. Verder blijkt dat empathie een beschermende factor is. Hoe meer empathie iemand voelt voor ongelijkheid op basis van (culturele-etnische) achtergrond, huidskleur of religie, des te minder geneigd diegene is om online haatspraak en discriminatie te verspreiden. Dit is in lijn met eerdere studies die aantonen dat empathie kan bijdragen aan een positievere houding tegenover andere groepen (e.g., Batson & Ahmad, 2009; Pettigrew & Tropp, 2008; Stephan & Finlay, 1999) en bij het herkennen van online racisme en hier iets tegen willen doen (Keum, 2021).

Belangrijk om te vermelden is dat we hier gekeken hebben naar de relatie tussen kenmerken van respondenten en de mate waarin zij rapporteerden dat zij online haatspraak en discriminatie verspreiden. Het gaat dus om zelf gerapporteerd gedrag. Ook zijn de relaties niet zo sterk dat er een een-op-een verband is. De uitkomsten suggereren dus geenszins dat het verspreiden van online haatspraak of discriminatie alleen of vooral zou gebeuren door praktisch opgeleiden of mensen met sterkere rechtse politieke opvattingen. Dit geldt andersom ook voor mensen die meer ‘kleurenblind’ kijken naar de samenleving en meer empathisch zijn. Ook

zij kunnen zich schuldig maken aan het verspreiden van online haatspraak en discriminatie.

De beoordeling van online haatspraak en discriminatie en mogelijke reacties (deel 2)

Deel 2 van het onderzoek gaf antwoord op de vraag hoe online berichten worden beoordeeld en hoe mensen zouden reageren op deze berichten. We legden respondenten diverse (fictieve) online berichten voor die varieerden in inhoud: de berichten bevatten een groeps- of individuele belediging of hadden een antiracistische of neutrale inhoud. Uit het onderzoek komt duidelijk naar voren dat Nederlanders zonder migratieachtergrond online berichten met haatspraak en discriminatie (de berichten met een groeps- en individuele belediging) discriminerend vinden. Ook denken zij dat hun eigen omgeving online berichten met online haatspraak en discriminatie als discriminerend zouden beschouwen. Wel is er een verschil te zien in online berichten met groeps- en individuele belediging, waar groepsbelediging als meer discriminerend wordt beschouwd dan individuele belediging. Opvallend is dat de afzender van een online bericht geen rol lijkt te spelen in hoe mensen zelf het bericht beschouwen en hoe zij denken dat hun omgeving kijkt naar het bericht.

De mate waarin mensen online berichten met haatspraak en discriminatie als discriminerend beoordelen, hangt samen met verschillende achtergrondkenmerken, online factoren en attitudes. We zien grotendeels dezelfde verschillen terug die we ook zagen bij het verspreiden van

online haatspraak en discriminatie. Mannen beoordelen deze berichten in mindere mate als discriminerend dan vrouwen. Mensen met een theoretische opleiding vinden deze berichten meer discriminerend dan mensen met een praktische of middelbare opleiding. Ook mensen die wonen in de sterkst geurbaniseerde gebieden vinden deze berichten meer discriminerend. Daarnaast blijkt dat mensen met een meer rechtse politieke oriëntatie de online berichten met haatspraak en discriminatie in mindere mate als discriminatie beoordelen. Ook online ontremming speelt opnieuw een rol: naarmate mensen negatief gedrag online minder afkeuren, des te minder beoordelen zij deze berichten als discriminatie. Eveneens vinden we hier een verband met empathie: hoe sterker de mate van empathie, des te meer worden berichten met online haatspraak en discriminatie als discriminerend beschouwd. Tot slot blijkt dat mensen met relatief positievere gevoelens ten aanzien van de eigen meerderheidsgroep de berichten in mindere mate als discriminerend beschouwen. Als respondenten wordt gevraagd hoe zij denken dat hun eigen persoonlijke omgeving deze berichten beoordeelt, dan zien we dezelfde verschillen naar achtergrondkenmerken, online factoren en attitudes. Daarnaast bleek dat mensen die zichzelf hoger op de sociale ladder plaatsen meer geneigd zijn te denken dat hun sociale omgeving deze berichten als discriminerend beschouwt.

Kortom: Nederlanders zonder migratieachtergrond vinden online berichten met haatspraak en discriminatie over het algemeen discriminerend. Ook denken zij dat mensen uit hun omgeving dit als discriminatie beschouwen. Waarbij vooral online berichten met groepsbelediging als erg discrimine-

rend worden gezien. Er bestaan daarnaast ook aanzienlijke verschillen tussen mensen in de mate waarin zij online berichten met haatspraak en discriminatie discriminerend vinden. Globaal genomen zijn vrouwen, theoretisch opgeleiden, mensen die wonen in sterk geürbaniseerde gebieden en mensen met een hogere mate van empathie, relatief sterker van mening dat deze berichten discriminerend zijn. Daarentegen vinden mensen deze berichten relatief minder discriminerend naarmate zij een meer rechtse politieke oriëntatie hebben, of sterkere positieve gevoelens tegenover de meerderheidsgroep hebben, en negatief online gedrag minder afkeuren.

We vroegen respondenten ook hoe zij zouden reageren op de voorgelegde fictieve online berichten. We maakten een onderscheid tussen niets doen, positieve reacties (zoals liken of zelf een positieve reactie plaatsen) en negatieve reacties (zoals een negatieve reactie plaatsen of het bericht rapporteren). De reacties verschillen sterk naar de inhoud van de berichten. Bij antiracistische berichten zijn er relatief meer positieve reacties, en bij berichten met een individuele belediging en vooral berichten met een groepsbelediging zijn er relatief meer negatieve reacties. De optie om niets te doen wordt het vaakst genoemd bij neutrale en antiracistische berichten en het minst vaak bij berichten met een groepsbelediging. Maar bij alle soorten berichten is 'niets doen' de meest genoemde reactie. Nederlanders zonder migratieachtergrond zijn dus over het algemeen geneigd niets te doen wanneer zij een online bericht tegenkomen, ongeacht de inhoud van het bericht. Positieve reacties op de voorgelegde berichten met haatspraak en discriminatie, die bijdragen aan de (verdere)

verspreiding daarvan, komen zeer weinig voor. Eerder is men geneigd om acties uit te voeren die ervoor zorgen dat online haatspraak en discriminatie niet verder wordt verspreid. Bijvoorbeeld door dit te melden bij het platform of een andere instantie, hiervan aangifte te doen bij de politie en/of hier op een manier op te reageren die online haatspraak en discriminatie afkeurt. Dit geldt vooral voor online haatspraak en discriminatie waarbij een groep als geheel wordt beledigd.

Mannen en praktisch opgeleiden reageerden minder vaak negatief op de berichten met online haatspraak en discriminatie dan vrouwen en theoretisch opgeleiden. In de sterkst geürbaniseerde gebieden werd relatief minder vaak positief en relatief vaker negatief gereageerd op de berichten met online haatspraak en discriminatie. Hoe sterker de mate waarin mensen chauvinistisch zijn, des te eerder is men geneigd om positief te reageren op berichten met online haatspraak en discriminatie. En naarmate mensen zichzelf meer als rechts beschouwen of negatief online gedrag minder afkeuren, des te minder zijn zij geneigd om negatief te reageren op online haatspraak en discriminatie. Tenslotte zijn mensen met meer empathie vaker geneigd om negatief te reageren en minder vaak geneigd om positief te reageren op berichten met online haatspraak en discriminatie.

Kortom: de bevindingen van dit onderzoek waarin we (fictieve) online berichten voorlegden, suggereren dat Nederlanders zonder migratieachtergrond over het algemeen niets doen wanneer zij een online bericht

tegenkomen. Zelfs al bevat dit bericht online haatspraak en discriminatie. Positieve reacties die kunnen bijdragen aan het (verder) verspreiden van online haatspraak en discriminatie worden weinig genoemd. Men is vaker geneigd om gedrag te vertonen dat bij kan dragen aan het verminderen van online haatspraak en discriminatie. Zeker wanneer het om groepsbeledigingen gaat. Tot slot blijken verschillende achtergrondkenmerken, online factoren en attitudes van invloed te zijn op mogelijk online gedrag.

Beperkingen onderzoek

Een belangrijke beperking van dit onderzoek is dat de gegevens zijn verzameld via zelfrapportage. Dit kan leiden tot vertekeningen in de antwoorden, omdat respondenten mogelijk sociaal wenselijke antwoorden hebben gegeven in plaats van hun daadwerkelijke gedrag of opvattingen te rapporteren. Vooral op de onderzochte thematiek kunnen mensen terughoudend zijn in het toegeven van daadwerkelijk vertoond gedrag en opvattingen. We hebben het risico op sociaal wenselijk gedrag proberen te beperken door de vragenlijst anoniem te laten invullen, maar ondanks dit blijft er het risico op een vertekening met de realiteit. In het tweede deel van het onderzoek hebben we respondenten (fictieve) online berichten voorgelegd ter beoordeling en gevraagd hoe zij daarop zouden reageren. Ook hier gaat het niet om feitelijke reacties, maar om de mogelijke reacties zoals respondenten die zelf aangeven. Het is mogelijk dat dit afwijkt van het feitelijke (online) gedrag van mensen wanneer zij online deze berichten tegenkomen.

Verder hebben we in deel 1 van het onderzoek gekeken naar correlaties en hebben we geen causale verbanden kunnen vaststellen. We kunnen dus alleen spreken van een samenhang tussen verschillende achtergrondkenmerken, online factoren en attitudes en het verspreiden van online haatspraak en discriminatie, maar niet van oorzaak en gevolg. Toekomstig onderzoek zou hier op in kunnen spelen om causale verbanden vast te stellen en/of te kijken naar manieren waarbij het risico op sociaal wenselijke antwoorden verder wordt beperkt. Daarnaast is het interessant om verder onderzoek te doen naar waarom bepaalde achtergrondkenmerken, online factoren en attitudes een rol spelen bij het verspreiden van online haatspraak en discriminatie, hoe mensen kijken naar deze berichten en hoe zij hierop mogelijk zouden reageren. Tenslotte heeft dit onderzoek zich beperkt tot factoren op individueel niveau: welke individuen zijn eerder geneigd om online haatspraak en discriminatie te verspreiden, en hoe beoordelen en reageren zij op dergelijke berichten? Vervolgonderzoek zou zich kunnen richten op kenmerken van online platforms en de condities (zoals bijvoorbeeld vormen van moderatie) waaronder de invloed van de gevonden individuele factoren versterkt of verzwakt worden.

6.

Aanknopingspunten

Op basis van dit onderzoek geven we enkele aanknopingspunten voor beleid en interventies. Deze aanknopingspunten kunnen mogelijk bijdragen aan het verminderen van het verspreiden van online haatspraak en discriminatie door Nederlanders zonder migratieachtergrond van 18 jaar en ouder.

Ten eerste biedt het onderzoek zicht op welke verschillende achtergrondkenmerken, online factoren en attitudes bijdragen aan het verspreiden van online haatspraak en discriminatie. Iemands opleidingsniveau en zelfplaatsing op het politieke spectrum lijken hierbij een belangrijke rol te spelen. Beleid en interventies kunnen deze inzichten gebruiken om gericht te werk te gaan.

Daarnaast zien wij aanknopingspunten om in te zetten op het vergroten van empathie ter bestrijding van online haatspraak en discriminatie gericht op (culturele-etnische) achtergrond, huidskleur en religie. Uit onze bevindingen blijkt dat empathie een consistente factor is: mensen met meer empathie verspreiden minder vaak online haatspraak en discriminatie. Ook vinden zij berichten met online haatspraak en discriminatie vaker discriminerend en zijn ze eerder geneigd daarop negatief (en minder vaak positief) te reageren. De kans op het verspreiden van online haat-

spraak en discriminatie is dus lager naarmate mensen meer empathie voor slachtoffers van discriminatie op deze gronden hebben en meer frustratie ervaren over het gevoel van onvermogen om hiertegen te handelen. Het vergroten van empathie voor mensen die discriminatie of racisme ervaren, kan bijvoorbeeld door het delen van negatieve ervaringen en te laten zien wat voor impact het op iemand heeft. In [deze video wordt uitgelegd hoe dat werkt](#).

Ten tweede komt uit het onderzoek naar voren dat mensen geneigd zijn niets te doen wanneer zij berichten tegenkomen online, ook al vinden ze deze discriminerend. Dat online haatspraak en discriminatie verspreidt wordt, lijkt niet te liggen aan het herkennen en erkennen ervan, maar aan de passieve rol die veel mensen innemen. Een aanknopingspunt is dan ook om in te zetten op het aanmoedigen van acties die bij kunnen dragen aan het verminderen van online haatspraak en discriminatie. Dit kan bijvoorbeeld door interventies zoals [The Digital Us](#). In deze interventie worden jongeren getraind om effectief op te staan tegen online haat en samen de online sociale norm tegen discriminatie te versterken. Ook biedt de [e-learning van #DatMeenJeNiet](#) een concreet instrument om acties te ondernemen tegen online haatspraak en discriminatie. Daarnaast kan er actief worden ingezet op het aanmoedigen van counterspeech en kunnen

tips worden gegeven over hoe dit te doen. Counterspeech is het direct ingrijpen door je uit te spreken bij online haatspraak en discriminatie. In [dit artikel van KIS zijn tips op een rij gezet](#) hoe je als omstander kan ingrijpen bij discriminatie door middel van counterspeech. Het wijzen van mensen op waar ze een melding kunnen maken van online haatspraak en discriminatie, en hen aanmoedigen dit te doen wanneer zij dit tegenkomen online, biedt mensen ook een handelingsperspectief om hiermee om te gaan. Bijvoorbeeld bij [Meld.Online Discriminatie](#) of het desbetreffende socialemediaplatform waar iemand online haatspraak en discriminatie tegenkomt.

Ten derde is te zien in het onderzoek dat er verschillende achtergrondkenmerken en attitudes zijn die ervoor zorgen dat bepaalde mensen berichten als minder discriminerend zien dan andere mensen. Zo blijkt dat mannen, middelbaar en praktisch opgeleiden, en mensen die zichzelf meer rechts plaatsen op het politieke spectrum berichten met online haatspraak en discriminatie als minder discriminerend beschouwen. Er kan specifiek worden ingezet op deze groepen om hun te leren over de negatieve gevolgen van (online) haatspraak en discriminatie. Mogelijk draagt dit bij aan het beoordelen van online haatspraak en discriminatie als zodanig.

Belangrijk punt hierbij is dat er ook handelingsperspectieven worden meegegeven hoe te kunnen handelen na het herkennen en erkennen van online haatspraak en discriminatie.

Ten vierde kan de sociale omgeving een aanknopingspunt bieden om de sociale norm tegen discriminatie te versterken en online haatspraak en discriminatie tegen te gaan. Onze bevindingen lieten zien dat de potentiële reacties van mensen op online berichten niet alleen bepaald werden door hun eigen beoordelingen, maar ook door het (ingeschatte) oordeel van hun persoonlijke omgeving. Interventies kunnen zich dus niet alleen richten op het individu zelf, maar ook op diens sociale omgeving.

Ten vijfde is aan te bevelen vervolgonderzoek uit te laten voeren om tot een nog completer beeld te komen van hoe online haatspraak en discriminatie zich in Nederland manifesteert. Interessante onderzoeksrichtingen zijn vergelijkbaar onderzoek uit te voeren dat zich richt op jongeren en/of andere discriminatiegronden, zoals antisemitisme of seksuele oriëntatie.

Literatuur

Adler, N. E., Epel, E. S., Castellazzo, G., & Ickovics, J. R. (2000). Relationship of subjective and objective social status with psychological and physiological functioning: Preliminary data in healthy, White women. *Health Psychology, 19*(6), 586-592.

Akkermans, M., Arends, J., Derksen, E., & Reep, C. (2023). *Online Veiligheid en Criminaliteit 2022*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).

Aljasir, S. (2023). Effect of online civic intervention and online disinhibition on online hate speech among digital media users. *Online Journal of Communication and Media Technologies, 13*(4), e202344.

Andriessen, I., Hoegen Dijkhof, J., Van der Torre, A., Van den Berg, E., Pulles, I., Iedema, J., & De Voogd-Hamelink, M. (2020). *Ervaren discriminatie in Nederland II*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Andriessen, I., Wittebrood, K., Doosje, B., Cong, Y., & Zandvliet, R. (2024). *Ruimte voor iedereen? Onderzoek naar ervaren discriminatie in het (semi) publieke domein*. Tilburg: Fontys Pedagogiek Hogeschool.

Aridor, G. Jiménez-Durán, R., Levy, R., & Song, L. (2024, juni). *The economic of social media*. (CESifo Working Paper No. 10934), van https://www.cesifo.org/DocDL/cesifo1_wp10934.pdf

Batson, C. D., & Ahmad, N. Y. (2009). Using empathy to improve intergroup attitudes and relations. *Social issues and policy review, 3*(1), 141-177.

Blaya, C., & Audrin, C. (2019, June). Toward an understanding of the characteristics of secondary school cyberhate perpetrators. In *Frontiers in Education* (Vol. 4, p. 46). Frontiers Media SA.

Bilewicz, M., & Soral, W. (2020). Hate speech epidemic. The dynamic effects of derogatory language on intergroup relations and political radicalization. *Political Psychology, 41*, 3-33.

Bilewicz, M., Soral, W., Marchlewska, M., & Winiewski, M. (2017). When authoritarians confront prejudice. Differential effects of SDO and RWA on support for hate-speech prohibition. *Political Psychology, 38*(1), 87-99.

Böhm, R., Rusch, H., & Baron, J. (2020). The psychology of intergroup conflict: A review of theories and measures. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 178, 947-962.

Bourdieu, P. (2018). The forms of capital. In *The sociology of economic life* (pp. 78-92). Routledge.

Bührer, S., Koban, K., & Matthes, J. (2024). The WWW of Digital Hate Perpetration: What, Who, and Why? A Scoping Review. *Computers in Human Behavior*, 159, 1-12.

Carlsson, M., & Eriksson, S. (2017). Do attitudes expressed in surveys predict ethnic discrimination? *Ethnic and Racial Studies*, 40(10), 1739-17.

Carvacho, H., Zick, A., Haye, A., González, R., Manzi, J., Kocik, C., & Bertl, M. (2013). On the relation between social class and prejudice: The roles of education, income, and ideological attitudes. *European Journal of Social Psychology*, 43(4), 272-285.

Castaño-Pulgarín, S. A., Suárez-Betancur, N., Vega, L. M. T., & López, H. M. H. (2021). Internet, social media and online hate speech. Systematic review. *Aggression and Violent Behavior*, 58, 101608.

Castellanos, M., Wettstein, A., Wachs, S., Kansok-Dusche, J., Ballaschk, C., Krause, N., & Bilz, L. (2023). Hate speech in adolescents: A binational study on prevalence and demographic differences. *Frontiers in Education*, 8, 1-14.

Celuch, M., Oksanen, A., Räsänen, P., Costello, M., Blaya, C., Zych, I., ... & Hawdon, J. (2022). Factors associated with online hate acceptance: a cross-national six-country study among young adults. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(1), 534.

Chao, R. C. L., Wei, M., Du, Y., Carrera, S. G., Lannin, D., Tittler, M. V., Wang, C., Liu, S., & Frickey, E. A. (2024). Effects of a video intervention and ethno-cultural empathy on racial color-blindness, White empathy, and willingness to confront White privilege. *Cultural Diversity & Ethnic Minority Psychology*.

Costello, M., & Hawdon, J. (2018). Who are the online extremists among us? Sociodemographic characteristics, social networking, and online experiences of those who produce online hate materials. *Violence and gender*, 5(1), 55-60.

Council of Europe. (2022). *Combating hate speech*. Council of Europe.

DeGoedeZaak. (2023). *Naar online veiligheid van politieke ambtsdragers. Kwalitatief onderzoek naar de impact van online haat op politieke ambtsdragers bij het invullen van hun ambt*. Amsterdam: DeGoedeZaak.

Dellagiacoma, L., Geschke, D., & Rothmund, T. (2024). Ideological attitudes predicting online hate speech: the differential effects of right-wing authoritarianism and social dominance orientation. *Frontiers in Social Psychology*, 2, 1-10.

Dinesen, P. T., Schaeffer, M., & Sønderskov, K. M. (2020). Ethnic diversity and social trust: A narrative and meta-analytical review. *Annual Review of Political Science*, 23(1), 441-465.

Dodge, K. A., Bates, J. E., & Pettit, G. S. (1990). Mechanisms in the cycle of violence. *Science*, 250(4988), 1678-1683.

Esses, V. M., Dovidio, J. F., Jackson, L. M., & Armstrong, T. L. (2001). The immigration dilemma: The role of perceived group competition, ethnic prejudice, and national identity. *Journal of Social issues*, 57(3), 389-412.

Gawronski, B. (2007). Attitudes can be measured! But what is an attitude?. *Social Cognition*, 25(5), 573-581.

Glassman, W. E., Hadad, M. (2013). *Approaches to Psychology*. Berkshire: McGraw Hill/Open University Press.

FRA. (2024). *Fundamental rights report 2024*. Wenen: FRA.

Gordijn, E. & Wigboldus, D. (2013) Stereotypen. In: *Sociale psychologie*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers.

Gorodzeisky, A., & Semyonov, M. (2019). Unwelcome immigrants: sources of opposition to different immigrant groups among Europeans. *Frontiers in Sociology*, 4, 24.

Gorodzeisky, A., & Semyonov, M. (2020). Perceptions and misperceptions: actual size, perceived size and opposition to immigration in European societies. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 46(3), 612-630.

Grapin, S. L., Warner, C. M., Bixter, M. T., Cunningham, D. J., Bonumwezi, J., Mahmud, F., Kline, E. A., Portillo, N. L., & Nisenson, D. (2022). Online racial discrimination and mental health among Black undergraduates: The moderating role of gender. *Journal Of American College Health*, 72(1), 310–318.

Gündemir, S., & Galinsky, A. D. (2018). Multicolored Blindfolds: How Organizational Multiculturalism Can Conceal Racial Discrimination and Delegitimize Racial Discrimination Claims. *Social Psychological and Personality Science*, 9(7), 825-834.

Hall, L. L. (2018). *Race and Online Hate: Exploring the Relationship between Race and the Likelihood of Exposure to Hate Material Online* [Doctoraal proefschrift]. Virginia Polytechnic Institute and State University.

Harriman, N., Shortland, N., Su, M., Cote, T., Testa, M. A., & Savoia, E. (2020). Youth exposure to hate in the online space: An exploratory analysis. *International journal of environmental research and public health*, 17(22), 8531.

Hawdon, J., Costello, M., Barrett-Fox, R., & Bernatzky, C. (2018). The Perpetuation of Online Hate: A Criminological Analysis of Factors Associated with Participating in a Online Attack. *J. Hate Stud.*, 15, 157-181.

Hawdon, J., Oksanen, A., & Räsänen, P. (2017). Exposure to online hate in four nations: A cross-national consideration. *Deviant behavior*, 38(3), 254-266.

Hilte, L., Markov, I., Ljubešić, N., Fišer, D., & Daelemans, W. (2023). Who are the haters? A corpus-based demographic analysis of authors of hate speech. *Frontiers in Artificial Intelligence*, 6, 1-12.

Huddy, L., Del Ponte, A., & Davies, C. (2021). Nationalism, patriotism, and support for the European Union. *Political Psychology*, 42(6), 995-1017.

Jost, J. T., Federico, C. M., & Napier, J. L. (2009). Political ideology: Its structure, functions, and elective affinities. *Annual review of psychology*, 60(1), 307-337.

Kaakinen, M., Räsänen, P., Näsi, M., Minkkinen, J., Keipi, T., & Oksanen, A. (2018). Social capital and online hate production: A four country survey. *Crime, Law and Social Change*, 69, 25-39.

Keum, B. T. (2021). Does witnessing racism online promote individual and institutional anti-racism advocacy among White individuals? The role of

White empathy, white guilt, and White fear of other races. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 24(11), 756-761.

Keum, B. T. (2023). Impacts of online racism on suicide ideation through interpersonal factors among racial minority emerging adults: the role of perceived burdensomeness and thwarted belongingness. *Journal of Interpersonal Violence*, 38(5-6), 4537-4561.

Keum, B. T., & Miller, M. J. (2018). Racism on the Internet: Conceptualization and recommendations for research. *Psychology of violence*, 8(6), 782.

Manstead, A. S. (2018). The psychology of social class: How socioeconomic status impacts thought, feelings, and behaviour. *British Journal of Social Psychology*, 57(2), 267-291.

Marín-López, I., Zych, I., Monks, C. P., & Ortega-Ruiz, R. (2019). Empathy, morality and social and emotional competencies in interpersonal interactions online. *Thriving in Digital Workspaces: Emerging Issues for Research and Practice*, 217-233.

Martinello, B., & Verhaeghe, P. P. (2022). Signaling ethnic-national origin through names? The perception of names from an intersectional perspective. *PloS one*, 17(8), 1-20.

Martinovic, B., & Verkuyten, M. (2013). 'We were here first, so we determine the rules of the game': Autochthony and prejudice towards out-groups. *European Journal of Social Psychology*, 43(7), 637-647.

Meld.Online Discriminatie (2025). *Houd het net voor iedereen! Jaarcijfers 2024*. Meld.Online Discriminatie.

Naranjo-Pou, S., & Zych, I. (2025). Association between victimization and perpetration of cyberhate: The moderating role of social dominance orientation. *Journal of Adolescence*, 97(2), 479-488.

Neville, H. A., Awad, G. H., Brooks, J. E., Flores, M. P., & Bluemel, J. (2013). Color-blind racial ideology: theory, training, and measurement implications in psychology. *American Psychologist*, 68(6), 455.

Nguyen, S. H., Qiusi, S., & Williams, D. (2022). How do we make the virtual world a better place? Social discrimination in online gaming, sense of community and well-being. *Telematics and Informatics*, 66, 101747.

Oksanen, A., Hawdon, J., Holkeri, E., Näsi, M., & Räsänen, P. (2014). Exposure to online hate among young social media users. In *Soul of society: A focus on the lives of children & youth* (pp. 253-273). Emerald Group Publishing Limited.

Pereira, C., Vala, J., & Costa-Lopes, R. (2010). From prejudice to discrimination: The legitimizing role of perceived threat in discrimination against immigrants. *European Journal of Social Psychology*, 40(7), 1231-1250.

Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90(5), 751-783.

Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2008). How does intergroup contact reduce prejudice? Meta-analytic tests of three mediators. *European journal of social psychology*, 38(6), 922-934.

Plaut, V. C., Thomas, K. M., Hurd, K., & Romano, C. A. (2018). Do color blindness and multiculturalism remedy or foster discrimination and racism?. *Current Directions in Psychological Science*, 27(3), 200-206.

Ramasubramanian, S. (2007). Media-based strategies to reduce racial stereotypes activated by news stories. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 84(2), 249-264.

Rieger, D., Kümpel, A. S., Wich, M., Kiening, T., & Groh, G. (2021). Assessing the extent and types of hate speech in fringe communities: A case study of alt-right communities on 8chan, 4chan, and Reddit. *Social Media+ Society*, 7(4), 1-14.

Rosenthal, L., & Levy, S. R. (2010). The colorblind, multicultural, and polycultural ideological approaches to improving intergroup attitudes and relations. *Social Issues and Policy Review*, 4(1), 215-246.

Ruigrok. (2024). *What's Happening Online*. Amsterdam: Ruigrok.

Schlueter, E., & Scheepers, P. (2010). The relationship between outgroup size and anti-outgroup attitudes: A theoretical synthesis and empirical test of group threat-and intergroup contact theory. *Social Science Research*, 39(2), 285-295.

Scott, J. E., & Barlett, C. P. (2023). Understanding Cyber-Racism Perpetration within the Broader Context of Cyberbullying Theory: A Theoretical Integration. *Children*, 10(7), 1156.

Spanierman, L. B., & Heppner, M. J. (2004). Psychosocial Costs of Racism to Whites scale (PCRW): Construction and initial validation. *Journal of counseling psychology*, 51(2), 249.

Stephan, W. G., & Finlay, K. (1999). The role of empathy in improving intergroup relations. *Journal of Social issues*, 55(4), 729-743.

Stephan, W. G., & Stephan, C. W. (1985). Intergroup anxiety. *Journal of social issues*, 41(3), 157-175.

Suler, J. (2004). The online disinhibition effect. *Cyberpsychology & behavior*, 7(3), 321-326.

Tynes, B. M., English, D., Del Toro, J., Smith, N. A., Lozada, F. T., & Williams, D. R. (2020). Trajectories of Online Racial Discrimination and Psychological Functioning Among African American and Latino Adolescents. *Child Development*, 91(5), 1577-1593.

Tynes, B. M., Giang, M. T., Williams, D. R., & Thompson, G. N. (2008). Online Racial Discrimination and Psychological Adjustment Among Adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 43(6), 565-569.

Tynes, B. M., & Markoe, S. L. (2010). The role of color-blind racial attitudes in reactions to racial discrimination on social network sites. *Journal of Diversity in Higher Education*, 3(1), 1-13.

Udris, R. (2014). Cyberbullying among high school students in Japan: Development and validation of the Online Disinhibition Scale. *Computers in Human Behavior*, 41, 253-261.

Van Assche, J., Roets, A., Dhont, K., & Van Hiel, A. (2016). The association between actual and perceived ethnic diversity: The moderating role of authoritarianism and implications for outgroup threat, anxiety, and mistrust. *European Journal of Social Psychology*, 46(7), 807-817.

Verloove, J., Kros, K., Hoogenbosch, A., & Does, S. (2022). *Online discriminatie tegengaan: hoe ziet de huidige aanpak eruit en wie is aan zet? Een rapport voor organisaties die een rol (kunnen) spelen bij het tegengaan van online discriminatie*. Utrecht: Kennisplatform Inclusief Samenleven.

Verloove, J., Kros, K., Yenga, M., & Does, S. (2024). *Ervaren online haatspraak en discriminatie door jongeren. Een kwalitatieve en kwantitatieve verkenning*. Utrecht: Kennisplatform Inclusief Samenleven.

Vrooman, C., Boelhouwer, J., Iedema, J., & Van der Torre, A. (2023). *Eigentijdse ongelijkheid. De postindustriële klassencultuur op basis van vier typen kapitaal. Verschil in Nederland 2023*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Wachs, S., Bilz, L., Wettstein, A., Wright, M. F., Krause, N., Ballaschk, C., & Kansok-Dusche, J. (2022). The online hate speech cycle of violence: Moderating effects of moral disengagement and empathy in the victim-to-perpetrator relationship. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 25(4), 223-229.

Wachs, S., & Wright, M. F. (2018). Associations between bystanders and perpetrators of online hate: The moderating role of toxic online disinhibition. *International journal of environmental research and public health*, 15(9), 2030.

Wachs, S., & Wright, M. F. (2019). The moderation of online disinhibition and sex on the relationship between online hate victimization and perpetration. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 22(5), 300-306.

Widom, C. S. (1989). The cycle of violence. *Science*, 244(4901), 160-166.

Windisch, S., Wiedlitzka, S., Olaghere, A., & Jenaway, E. (2022). Online interventions for reducing hate speech and cyberhate: A systematic review. *Campbell systematic reviews*, 18(2), 1-25.

Wu, S., Lin, T. C., & Shih, J. F. (2017). Examining the antecedents of online disinhibition. *Information Technology & People*, 30(1), 189-209.

Bijlagen

Tabel 1. Kenmerken van de respondenten

Gewogen $N = 1.594$

Variabele	Percentage	Bereik	Gemiddelde (st.dev.)
Leeftijd		18-93	50,9 (18,2)
18-24 jaar	8,3%		
25-34 jaar	16,8%		
35-44 jaar	13,0%		
45-54 jaar	17,7%		
55-64 jaar	16,9%		
65 jaar en ouder	27,4%		
Geslacht			
Man	50,3%		
Vrouw	49,7%		
Opleiding			
Praktisch opgeleid	24,2%		
Middelbaar opgeleid	44,3%		
Theoretisch opgeleid	31,5%		
Inkomen			
≤ € 2.000	22,4%		
€ 2.001 - 3.000	17,0%		
€ 3.001 - 4.500	24,7%		
> € 4.500	22,2%		
Weet niet/geen antwoord	13,8%		
Belangrijkste bezigheid			
Schoolgaand of studerend	10,4%		
Werkend in loondienst	48,2%		
Ondernemer	6,8%		
Arbeidsongeschikt	6,5%		
Gepensioneerd	23,6%		
Anders	4,5%		

Tabel 1 — vervolg

Variabele	Percentage	Bereik	Gemiddelde (st.dev.)
Urbanisatiegraad woonplaats			
Niet	7,8%		
Weinig	18,7%		
Matig	15,6%		
Sterk	34,7%		
Zeer sterk	23,0%		
Sociale media gebruik			
Nooit	7,1%		
Minder dan wekelijks	7,3%		
Enkele keren per week	18,1%		
Dagelijks	29,8%		
Meerdere keren per dag	37,8%		
Zelfplaatsing op sociale ladder		0-10	6,64 (1,56)
Laag (5 of lager)	20,2%		
Midden (6 of 7)	49,9%		
Hoog (8 of hoger)	29,9%		
Negatieve online ontremming		1-5	2,54 (0,75)
Negatieve online ontremming (gemak)		1-5	3,34 (1,11)
Negatieve online ontremming (oordeel)		1-5	1,76 (0,87)
Links-rechts politieke zelfplaatsing		0-10	5,55 (2,43)
Inschatting aantal migranten in de buurt			
Geen	10,6%		
Nauwelijks	43,5%		
Ongeveer een kwart	29,6%		
Ongeveer de helft	8,4%		
Meer dan de helft	6,7%		
Bijna alleen mensen met een migratieachtergrond	1,2%		
Inschatting percentage migranten in Nederland, op schaal van 1 (0-10%) tot en met 10 (91-100%)		1 - 10	2,73 (1,66)
Chauvinisme		1-5	3,55 (0,72)
Verschilscore positieve gevoelens ten aanzien van meerderheidsgroepen minus positieve gevoelens ten aanzien van minderheidsgroepen		-100 – 100	11,69 (19,00)
Sociaal vertrouwen		1-5	3,69 (0,70)
Autoritarisme		1-5	2,81 (0,92)
Multiculturalisme		1-5	3,72 (0,59)
Kleurenblindheid		1-5	3,25 (0,81)
Empathie		1-5	3,89 (0,80)

Tabel 2. Correlaties tussen attitudes en percepties

alle variabelen opgenomen als intervalvariabelen

	1)	2)	3)	4)	5)	6)	7)	8)
1) Inschatting aantal migranten in de buurt	-							
2) Inschatting percentage migranten in Nederland	0,14**	-						
3) Chauvinisme	-0,12**		-					
4) Positievare gevoelens ten aanzien van meerderheid dan minderheden	-0,02	0,25**	0,29**	-				
5) Sociaal vertrouwen	-0,11**	-0,28**	-0,02	-0,26**	-			
6) Autoritarisme	-0,06*	0,24**	0,31**	0,39**	-0,39**	-		
7) Multiculturalisme	-0,04	-0,05	0,12**	-0,05*	0,09**	0,09**	-	
8) Kleurenblindheid	-0,02	0,06*	-0,01	-0,23**	0,10**	-0,04	-0,08**	-
9) Empathie	-0,05*	-0,16**	-0,18**	-0,49**	0,30**	-0,30**	0,19**	0,33**

Tabel 3. Het percentage respondenten dat aangeeft in de afgelopen 12 maanden online haatspraak en discriminatie te hebben verspreid, naar diverse achtergrondkenmerken en naar socialemediagebruik

1 De F-toets geeft aan of er significante verschillen bestaan tussen de groepen respondenten. P-waarden kleiner dan 0,05 zijn significant.

2 Hoewel de F-waarde significant is, zijn de onderlinge verschillen tussen specifieke opleidingscategorieën niet significant. Het verschil tussen praktisch en theoretisch opgeleiden is slechts marginaal significant ($p = 0,07$).

3 Alleen het verschil tussen weinig verstedelijkte gebieden en zeer sterk verstedelijkte gebieden is significant ($p = 0,04$).

	%	F (p-waarde) ¹
Gemiddeld	9,3%	
Leeftijd		0,33 ($p=0,89$)
18-24 jaar	10,1%	
25-34 jaar	10,1%	
35-44 jaar	9,8%	
45-54 jaar	10,3%	
55-64 jaar	9,3%	
65 jaar en ouder	7,9%	
Geslacht		18,44 ($p<0,001$)
Man	12,4%	
Vrouw	6,2%	
Opleiding		3,11 ($p=0,04$) ²
Praktisch opgeleid	11,2%	
Middelbaar opgeleid	10,2%	
Theoretisch opgeleid	6,7%	
Inkomen		1,32 ($p=0,26$)
≤ € 2.000	7,0%	
€ 2.001 - 3.000	11,9%	
€ 3.001 - 4.500	10,2%	
> € 4.500	9,6%	
Weet niet/geen antwoord	8,0%	
Belangrijkste bezigheid		0,46 ($p=0,81$)
Schoolgaand of studerend	9,0%	
Werkend in loondienst	10,2%	
Ondernemer	6,7%	
Arbeidsongeschikt	10,1%	
Gepensioneerd	8,7%	
anders	6,9%	

Tabel 3 — vervolg

	%	F (p-waarde) ¹
Urbanisatiegraad woonplaats		2,76 (p=0,03) ³
Niet	6,9%	
Weinig	12,3%	
Matig	9,3%	
Sterk	10,8%	
Zeer sterk	5,7%	
Socialemediagebruik		1,91 (p=0,11)
Nooit	4,3%	
Minder dan wekelijks	9,8%	
Enkele keren per week	9,8%	
Dagelijks	7,7%	
Meerdere keren per dag	11,3%	
Zelfplaatsing op sociale ladder		2,46 (p=0,09)
Laag (5 of lager)	12,4%	
Midden (6 of 7)	9,7%	
Hoog (8 of hoger)	7,5%	

Tabel 4. Relatie tussen diverse kenmerken en het verspreiden van online haatspraak en discriminatie in de afgelopen 12 maanden

Bivariate logistische regressieanalyses. b = logistische regressiecoëfficiënt, s.e. = standard error, p = p-waarde.

*Significantieniveaus: *** $p < 0,001$; ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$.*

	b	s.e.	p	Nagel-kerke R²
Negatieve online ontremming (totaal)	0,440***	0,114	<0,001	0,020
Negatieve online ontremming (gemak)	-0,050	0,077	0,518	0,001
Negatieve online ontremming (oordeel)	0,598***	0,086	<0,001	0,062
Links-rechts politieke zelfplaatsing	0,306***	0,044	< 0,001	0,077
Inschatting aantal migranten in de buurt	0,170*	0,076	0,025	0,007
Inschatting percentage migranten in Nederland	0,144**	0,046	0,002	0,013
Chauvinisme	0,409**	0,129	0,002	0,014
Verschilscore positievere gevoelens ten aanzien van meerderheidsgroepen minus positieve gevoelens ten aanzien van minderheidsgroepen	0,028***	0,004	< 0,001	0,064
Sociaal vertrouwen	-0,751***	0,119	<0,001	0,054
Autoritarisme	0,558***	0,098	<0,001	0,046
Multiculturalisme	-0,123	0,144	0,391	0,001
Kleurenblindheid	-0,602***	0,108	<0,001	0,043
Empathie	-0,842***	0,102	<0,001	0,092

Tabel 5. Multivariate logistische regressie-analyse van het verspreiden van online haatspraak en discriminatie naar achtergrondkenmerken en online factoren

N = 1.555, Ref. = referentiecategorie. *b* = logistische regressiecoëfficiënt, *s.e.* = standard error, *p* = *p*-waarde. Significantieniveaus: *** *p* < 0,001; ** *p* < 0,01, * *p* < 0,05.

	Model 1			Model 2			Model 3			Model 4		
	<i>b</i>	<i>s.e.</i>	<i>p</i>	<i>b</i>	<i>s.e.</i>	<i>p</i>	<i>b</i>	<i>s.e.</i>	<i>p</i>	<i>b</i>	<i>s.e.</i>	<i>p</i>
Intercept	-3,477***	0,288	<0,001	-3,809***	0,535	<0,001	-4,626***	0,745	<0,001	-5,447***	0,775	<0,001
Geslacht												
Man	0,770***	0,184	<0,001	0,629***	0,189	<0,001	0,677***	0,191	<0,001	0,491*	0,196	0,012
Vrouw (ref.)												
Opleiding												
Praktisch opgeleid	0,545*	0,246	0,026	0,047	0,267	0,860	0,126	0,270	0,892	-0,042	0,274	0,877
Middelbaar opgeleid	0,370	0,221	0,094	0,097	0,232	0,675	0,085	0,233	0,640	0,023	0,236	0,923
Theoretisch opgeleid (ref.)	-			-			-			-		
Urbanisatiegraad woonplaats												
Niet	0,056	0,424	0,896	-0,223	0,432	0,606	-0,222	0,433	0,608	-0,178	0,437	0,684
Weinig	0,727*	0,292	0,013	0,491	0,300	0,102	0,469	0,302	0,120	0,575	0,307	0,061
Matig	0,440	0,318	0,167	0,261	0,326	0,422	0,257	0,327	0,431	0,301	0,330	0,362
Sterk	0,611*	0,268	0,022	0,541*	0,273	0,048	0,506	0,274	0,065	0,514	0,277	0,064
Zeer sterk (ref.)	-	-		-	-		-	-		-	-	
Links-rechts zelfplaatsing				0,318***	0,047	<0,001	0,320***	0,048	<0,001	0,281***	0,048	<0,001
Zelfplaatsing op sociale ladder				-0,180**	0,058	0,002	-0,182**	0,059	0,002	-0,186**	0,060	0,002

Tabel 5 — vervolg

	Model 1			Model 2			Model 3			Model 4		
	b	s.e.	p	b	s.e.	p	b	s.e.	p	b	s.e.	p
Socialemediagebruik												
Nooit (ref.)							-	-	-	-	-	-
Minder dan wekelijks							0,761	0,576	0,186	0,957	0,585	0,102
Enkele keren per week							0,780	0,520	0,133	0,948	0,529	0,073
Dagelijks							0,488	0,510	0,339	0,659	0,520	0,205
Meerdere keren per dag							1,101*	0,497	0,027	1,390**	0,510	0,006
Negatieve online ontremming (oordeel)										0,519***	0,099	<0,001
Nagelkerke R2	0,048			0,120			0,134			0,168		<0,001

Tabel 6. Multivariate logistische regressie-analyse van het verspreiden van online haatspraak en discriminatie naar achtergrondkenmerken, online factoren en percepties en attitudes

N = 1.432, Ref. = referentiecategorie. *b* = logistische regressiecoëfficiënt, *s.e.* = standard error, *p* = *p*-waarde.

Significantieniveaus: *** *p*<0,001; ** *p*< 0,01, * *p*< 0,05.

	Model 1			Model 2		
	<i>b</i>	<i>s.e.</i>	<i>p</i>	<i>b</i>	<i>s.e.</i>	<i>p</i>
Intercept	-5,938***	0,940	<0,001	-2,877*	1,369	0,036
Geslacht						
Man	0,492*	0,204	0,016	0,304	0,214	0,156
Vrouw (ref.)						
Opleiding						
Praktisch opgeleid	0,021	0,280	0,941	0,063	0,292	0,830
Middelbaar opgeleid	0,054	0,243	0,825	0,040	0,251	0,872
Theoretisch opgeleid (ref.)	-			-		
Urbanisatiegraad woonplaats						
Niet	-0,062	0,481	0,898	-0,105	0,488	0,829
Weinig	0,760*	0,332	0,022	0,710*	0,338	0,036
Matig	0,540	0,349	0,122	0,579	0,355	0,103
Sterk	0,594*	0,289	0,040	0,604*	0,292	0,039
Zeer sterk (ref.)	-	-		-	-	
Links-rechts zelfplaatsing	0,271***	0,050	<0,001	0,144*	0,058	0,013
Zelfplaatsing op sociale ladder	-0,163*	0,065	0,012	-0,126	0,067	0,059
Socialemediagebruik						
Nooit (ref.)	-	-	-	-	-	-
Minder dan wekelijks	0,837	0,602	0,165	1,013	0,626	0,106
Enkele keren per week	0,726	0,552	0,188	0,795	0,574	0,166
Dagelijks	0,388	0,541	0,473	0,461	0,562	0,412
Meerdere keren per dag	1,132*	0,530	0,033	1,172*	0,552	0,034
Negatieve online ontremming (oordeel)	0,518***	0,102	<0,001	0,424***	0,109	<0,001
Inschatting aantal migranten in de buurt	0,179	0,096	0,062	0,171	0,099	0,083
Inschatting percentage migranten in Nederland	0,034	0,057	0,551	0,005	0,062	0,937
Chauvinisme				0,129	0,158	0,414
Verschilscore positievere gevoelens meerderheid				0,004	0,005	0,500

Tabel 6 — vervolg

	Model 1			Model 2		
	b	s.e.	p	b	s.e.	p
Sociaal vertrouwen				-0,228	0,156	0,144
Autoritarisme				0,076	0,134	0,568
Kleurenblindheid				-0,325**	0,124	0,009
Empathie				-0,305*	0,138	0,028
Nagelkerke R2	0,181			0,215		

Fictieve online berichten

Nieuwsbericht 1: Den Haag vangt asielzoekers op om Ter Apel te ontlasten

Den Haag gaat vanaf maandag zo'n negentig asielzoekers opvangen om zo de situatie in Ter Apel te ontlasten. De gemeente heeft een voormalig kantoorpand ingericht als tijdelijke noodopvang. De asielzoekers kunnen minstens vier maanden in het gebouw blijven.

Het aanmeldcentrum in Ter Apel is al lange tijd overvol. In het centrum is plek voor maximaal 2000 mensen, maar dat aantal wordt dit jaar bijna dagelijks overschreden. Recent ontstond er bij het aanmeldcentrum een noodsituatie en dreigden mensen opnieuw buiten te moeten slapen.

[hierna volgde een van de onderstaande posts]

'Plaats vrijmaken voor vluchtelingen? Auschwitz staat momenteel leeg!' [groepsbelediging]

'Ik zat laatst naast zo'n asielzoeker in de bus, wat stonk die.' [individuele belediging]

'Trots dat onze gemeente zich wil inzetten voor de noodzakelijke opvang van asielzoekers.'

[antiracistisch]

'Ik heb in Ter Apel gewoond.' [neutraal]

Nieuwsbericht 2: Openbaar Ministerie: steekpartij Erasmusbrug had mogelijk terroristisch oogmerk

De man die gisteren werd opgepakt na de steekpartij bij de Erasmusbrug in Rotterdam wordt verdacht van moord en poging tot moord met een terroristisch oogmerk. De 22-jarige man uit Amersfoort was al bekend bij de politie vanwege geweldsdelicten.

[hierna volgde een van de onderstaande posts]

'Zie je wel, weer een moslim. Achterlijk geloof.' [groepsbelediging]

'Deze moslim is een gevaar voor de samenleving!' [individuele belediging]

'Dit is duidelijk iemand die heel erg verward is, dit heeft niets met zijn geloof te maken.' [antiracistisch]

'Ik heb in Amersfoort gewoond' [neutraal]

Tabel 7. De mate waarin respondenten een bericht discriminerend vinden, naar soort bericht

Gemiddelde score op een schaal van (1) 'helemaal niet discriminerend' tot en met (5) 'heel erg discriminerend'. Verschillende superscripten binnen een kolom wijzen naar significante verschillen ($p < 0,05$). N respondenten = 1.559, N berichten = 3.127.

Soort bericht	Nieuwsbericht 1	Nieuwsbericht 2
groepsbelediging	4,34 ^a	3,89 ^a
individuele belediging	3,56 ^b	3,15 ^b
antiracistisch	1,61 ^c	2,08 ^c
neutraal	1,75 ^c	1,72 ^d

Tabel 8. De mate waarin respondenten denken dat mensen in hun persoonlijke omgeving een bericht discriminerend vinden, naar soort bericht

Gemiddelde score op een schaal van (1) 'helemaal niet discriminerend' tot en met (5) 'heel erg discriminerend'. Verschillende superscripten binnen een kolom wijzen naar significante verschillen ($p < 0,05$). N respondenten = 1.362, N berichten = 2.716.

Soort bericht	Nieuwsbericht 1	Nieuwsbericht 2
groepsbelediging	4,28 ^a	3,76 ^a
individuele belediging	3,63 ^b	3,06 ^b
antiracistisch	1,75 ^c	2,09 ^c
neutraal	1,81 ^c	1,77 ^d

Tabel 9. Multivariate regressie-analyse van de mate waarin een fictief bericht met online haatspraak en discriminatie door respondenten als discriminerend wordt beoordeeld, naar achtergrondkenmerken, online factoren en percepties en attitudes

De afhankelijke variabele is de beoordeling van een fictieve online post (met een groepsbelediging of individuele belediging), variërend van (1) 'helemaal niet discriminerend' tot (5) 'heel erg discriminerend'. Cross-classified multilevel regressiemodellen. Ref. = referentiecategorie. b = regressiecoëfficiënt, s.e. = standard error, p = p-waarde. Significantieniveaus: *** $p < 0,001$; ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$.

	Model 1			Model 2		
	b	s.e.	p	b	s.e.	p
Intercept	4,03***	0,18	<0,001	3,40***	0,48	<0,001
Type post: Groepsbelediging (versus individuele belediging)	0,70***	0,13	<0,001	0,65***	0,14	<0,001
Leeftijd	0,00	0,00	0,16	0,00	0,00	0,67
Geslacht						
Man	-0,53***	0,08	<0,001	-0,15	0,08	0,05
Vrouw (ref.)						
Opleiding						
Praktisch opgeleid	-0,78***	0,11	<0,001	-0,45***	0,11	<0,001
Middelbaar opgeleid	-0,31***	0,09	<0,001	-0,20*	0,08	0,02
Theoretisch opgeleid (ref.)	-					
Inkomen						
≤ € 2.000	0,21	0,12	0,08	-0,05	0,12	0,70
€ 2.001 - 3.000	0,16	0,12	0,17	0,12	0,12	0,29
€ 3.001 - 4.500	-0,02	0,11	0,82	-0,06	0,10	0,57
> € 4.500 (ref.)	-			-		
Weet niet/geen antwoord	-0,24	0,13	0,07	-0,25*	0,13	<0,05
Urbanisatiegraad woonplaats						
Niet	-0,35*	0,15	0,02	-0,16	0,15	0,27
Weinig	-0,44***	0,11	<0,001	-0,22*	0,11	<0,05
Matig	-0,22	0,12	0,08	-0,07	0,12	0,58
Sterk	-0,28*	0,10	0,01	-0,12	0,10	0,21
Zeer sterk (ref.)	-					
Links-rechts zelfplaatsing				-0,08***	0,02	<0,001
Zelfplaatsing op sociale ladder				0,05	0,06	0,42
Socialemediagebruik						
Nooit				-0,16	0,15	0,28
Minder dan wekelijks				-0,13	0,15	0,39
Enkele keren per week				0,08	0,10	0,42
Dagelijks				0,03	0,08	0,70
Meerdere keren per dag (ref.)				-		

Tabel 9 — vervolg

	Model 1			Model 2		
	b	s.e.	p	b	s.e.	p
Negatieve online ontremming (oordeel)				-0,10*	0,04	0,02
Inschatting aantal migranten in de buurt				-0,04	0,04	0,29
Inschatting percentage migranten in Nederland				-0,03	0,02	0,24
Chauvinisme				-0,04	0,05	0,44
Verschilscore positievere gevoelens meerderheid				-0,01***	<0,01	<0,001
Sociaal vertrouwen				-0,03	0,06	0,66
Autoritarisme				-0,08	0,05	0,08
Multiculturalisme				0,06	0,06	0,36
Kleurenblindheid				0,07	0,05	0,13
Empathie				0,32***	0,06	<0,001
Marginal R2	0,20			0,37		
Conditional R2	0,76			0,76		
N respondenten	1.189			1.051		
N fictieve online posts	1.576			1.396		

Tabel 10. Multivariate regressie-analyse van de mate waarin respondenten denken dat hun sociale omgeving een fictief bericht met online haatspraak en discriminatie als discriminerend beoordeelt, naar achtergrondkenmerken, online factoren en percepties en attitudes

De afhankelijke variabele is de inschatting van de respondent dat diens sociale omgeving een fictieve online post (met een groepsbelediging of individuele belediging) als discriminerend beoordeelt, variërend van (1) 'helemaal niet discriminerend' tot (5) 'heel erg discriminerend'. Cross-classified multilevel regressiemodellen. Ref. = referentiecategorie. b = regressiecoëfficiënt, s.e. = standard error, p = p-waarde. Significantieniveaus: *** $p < 0,001$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$.

	Model 1			Model 2		
	b	s.e.	p	b	s.e.	p
Intercept	3,93***	0,19	<0,001	3,11***	0,50	<0,001
Type post: Groepsbelediging (versus individuele belediging)	0,62***	0,15	<0,001	0,60***	0,15	<0,001
Leeftijd	0,00	0,00	0,42	0,00	0,00	0,28
Geslacht						
Man	-0,28***	0,07	<0,001	-0,00	0,08	0,97
Vrouw (ref.)						
Opleiding						
Praktisch opgeleid	-0,76***	0,11	<0,001	-0,46***	0,12	<0,001
Middelbaar opgeleid	-0,30***	0,08	<0,001	-0,17*	0,08	<0,05
Theoretisch opgeleid (ref.)	-					
Inkomen						
≤ € 2.000	0,20	0,12	0,09	0,04	0,12	0,73
€ 2.001 - 3.000	0,10	0,12	0,37	0,14	0,12	0,24
€ 3.001 - 4.500	0,08	0,11	0,46	0,06	0,10	0,55
> € 4.500 (ref.)	-			-		
Weet niet/geen antwoord	-0,15	0,13	0,25	-0,09	0,13	0,50
Urbanisatiegraad woonplaats						
Niet	-0,55***	0,15	<0,001	-0,36*	0,15	0,02
Weinig	-0,45***	0,11	<0,001	-0,21	0,11	0,06
Matig	-0,29*	0,12	0,02	-0,14	0,12	0,25
Sterk	-0,33***	0,10	<0,001	-0,19	0,10	0,05
Zeer sterk (ref.)	-					
Links-rechts zelfplaatsing				-0,06**	0,02	<0,01
Zelfplaatsing op sociale ladder				0,13*	0,06	0,03

Tabel 10 — vervolg

	Model 1			Model 2		
	b	s.e.	p	b	s.e.	p
Socialemediagebruik						
Nooit				-0,31	0,16	0,05
Minder dan wekelijks				-0,14	0,16	0,37
Enkele keren per week				0,04	0,10	0,72
Dagelijks				0,01	0,08	0,89
Meerdere keren per dag (ref.)				-		
Negatieve online ontremming (oordeel)				-0,10*	0,05	0,03
Inschatting aantal migranten in de buurt				0,02	0,04	0,65
Inschatting percentage migranten in Nederland				-0,04	0,02	0,13
Chauvinisme				-0,01	0,06	0,80
Verschilscore positievere gevoelens meerderheid				-0,01***	<0,01	<0,01
Sociaal vertrouwen				-0,02	0,06	0,69
Autoritarisme				-0,08	0,05	0,11
Multiculturalisme				0,07	0,06	0,23
Kleurenblindheid				0,07	0,05	0,15
Empathie				0,18***	0,06	<0,01
Marginal R2	0,18			0,29		
Conditional R2	0,77			0,75		
N respondenten	1.052			946		
N fictieve online posts	1.437			1.289		

Tabel 11. Reacties op fictieve online berichten, naar soort bericht

Verschillende superscripten binnen een kolom wijzen naar significante verschillen tussen berichten ($p < 0,05$). N respondenten = 1.534, N berichten = 2.972.

	Positieve reactie	Niets doen	Negatieve reactie
groepsbelediging	2,9% ^b	57,4% ^d	35,7% ^a
individuele belediging	2,3% ^b	75,1% ^c	20,4% ^b
antiracistisch	10,2% ^a	84,5% ^b	4,1% ^c
neutraal	4,9% ^b	90,7% ^a	3,1% ^c
gemiddeld	5,0%	77,0%	15,8%

Tabel 12. Multivariate multinomiale regressie-analyse van reacties op fictieve berichten met online haatspraak en discriminatie, naar achtergrondkenmerken

*De afhankelijke variabele is de reactie van een respondent op het voorgelegde fictieve online bericht, onderverdeeld naar positieve reacties, negatieve reacties en niets doen. De categorie 'niets doen' is de referentiecategorie. Aantal respondenten is 1.124. Aantal posts waarop zij gereageerd hebben is 1.454. Nagelkerke R² = 0,134. b = regressiecoëfficiënt, s.e. = standard error, p = p-waarde. Significantieniveaus: *** p<0,001; ** p< 0,01, * p< 0,05.*

	Positieve reactie (versus niets doen)			Negatieve reactie (versus niets doen)		
	b	s.e.	p	b	s.e.	p
Intercept	-3,47***	0,87	<0,001	-0,25	0,27	0,36
Type post: Groepsbelediging (versus individuele belediging)	0,56	0,33	0,09	0,83***	0,12	<0,001
Leeftijd	-0,02	0,01	0,08	0,00	0,00	0,87
Geslacht						
Man	0,11	0,36	0,75	-0,43***	0,13	<0,001
Vrouw (ref.)						
Opleiding						
Praktisch opgeleid	0,69	0,52	0,19	-0,77***	0,19	<0,001
Middelbaar opgeleid	0,38	0,47	0,42	-0,28	0,14	0,05
Theoretisch opgeleid (ref.)	-			-		
Inkomen						
≤ € 2.000	0,27	0,49	0,58	0,14	0,19	0,47
€ 2.001 - 3.000	-0,04	0,55	0,94	0,15	0,20	0,45
€ 3.001 - 4.500	-0,48	0,54	0,38	-0,13	0,18	0,48
> € 4.500 (ref.)	-			-		
Weet niet/geen antwoord	-0,67	0,74	0,36	-0,66**	0,24	<0,01
Urbanisatiegraad woonplaats						
Niet	1,31*	0,65	0,04	-0,92***	0,27	<0,001
Weinig	1,10	0,58	0,06	-0,64***	0,19	<0,001
Matig	-0,22	0,79	0,78	-0,63**	0,20	<0,01
Sterk	0,03	0,60	0,96	-0,72***	0,16	<0,001
Zeer sterk (ref.)	-					

Tabel 13. Multivariate multinomiale regressie-analyse van reacties op fictieve berichten met online haatspraak en discriminatie, naar achtergrondkenmerken, online factoren en percepties en attitudes

*De afhankelijke variabele is de reactie van een respondent op het voorgelegde fictieve online bericht, onderverdeeld naar positieve reacties, negatieve reacties en niets doen. De categorie 'niets doen' is de referentiecategorie. Aantal respondenten is 993. Aantal posts waarop zij gereageerd hebben is 1.290. Nagelkerke $R^2 = 0,297$. b = regressiecoëfficiënt, s.e. = standard error, p = p -waarde. Significantieniveaus: *** $p < 0,001$; ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$.*

	Positieve reactie (versus niets doen)			Negatieve reactie (versus niets doen)		
	b	s.e.	p	b	s.e.	p
Intercept	-8,92**	3,21	<0,01	5,89	1,04	0,57
Type post: Groepsbelediging (versus individuele belediging)	0,58	0,40	0,15	0,87***	0,14	<0,001
Leeftijd	-0,01	0,02	0,65	0,00	0,01	0,72
Geslacht						
Man	-0,81	0,51	0,11	-0,07	0,15	0,63
Vrouw (ref.)						
Opleiding						
Praktisch opgeleid	0,08	0,69	0,91	-0,42	0,24	0,08
Middelbaar opgeleid	0,09	0,57	0,87	-0,22	0,17	0,19
Theoretisch opgeleid (ref.)	-					
Inkomen						
≤ € 2.000	0,57	0,65	0,38	-0,27	0,24	0,25
€ 2.001 - 3.000	0,09	0,66	0,89	0,26	0,24	0,28
€ 3.001 - 4.500	-0,85	0,69	0,22	-0,15	0,21	0,49
> € 4.500 (ref.)	-			-		
Weet niet/geen antwoord	-0,40	0,86	0,65	-0,29	0,27	0,28
Urbanisatiegraad woonplaats						
Niet	1,10	0,84	0,19	-0,86**	0,31	<0,01
Weinig	0,91	0,75	0,23	-0,48*	0,23	0,04
Matig	-0,25	0,90	0,78	-0,47*	0,23	0,05
Sterk	0,25	0,70	0,72	-0,62**	0,19	<0,01
Zeer sterk (ref.)	-					
Links-rechts zelfplaatsing	0,14	0,13	0,29	-0,13**	0,04	<0,01
Zelfplaatsing op sociale ladder	-0,06	0,36	0,88	0,00	0,12	0,99

Tabel 13 — vervolg

	Positieve reactie (versus niets doen)			Negatieve reactie (versus niets doen)		
	b	s.e.	p	b	s.e.	p
Socialemediagebruik						
Nooit	0,33	0,85	0,70	-0,39	0,37	0,30
Minder dan wekelijks	1,50*	0,68	0,03	-0,04	0,35	0,90
Enkele keren per week	-0,42	0,64	0,51	-0,01	0,20	0,95
Dagelijks	-0,71	0,53	0,17	-0,20	0,17	0,24
Meerdere keren per dag (ref.)	-			-		
Negatieve online ontremming (oordeel)	0,33	0,23	0,16	-0,27**	0,10	<0,01
Inschatting aantal migranten in de buurt	0,06	0,24	0,80	-0,06	0,08	0,46
Inschatting percentage migranten in Nederland	0,06	0,13	0,67	0,01	0,05	0,85
Chauvinisme	0,97**	0,36	<0,01	-0,15	0,11	0,18
Verschilscore positievere gevoelens meerderheid	0,02	0,01	0,19	-0,00	0,01	0,43
Sociaal vertrouwen	1,18**	0,39	<0,01	-0,24	0,13	0,06
Autoritarisme	0,46	0,31	0,13	-0,16	0,10	0,10
Multiculturalisme	-0,52	0,28	0,06	0,08	0,14	0,58
Kleurenblindheid	-0,40	0,25	0,11	0,02	0,10	0,82
Empathie	-0,82**	0,30	<0,01	0,41**	0,13	<0,01

Tabel 14. Multivariate multinomiale regressie-analyse van reacties op fictieve berichten met online haatspraak en discriminatie, naar de eigen beoordeling en de ingeschatte beoordeling door de sociale omgeving

*De afhankelijke variabele is de reactie van een respondent op het voorgelegde fictieve online bericht, onderverdeeld naar positieve reacties, negatieve reacties en niets doen. De categorie 'niets doen' is de referentiecategorie. In de analyse is gecontroleerd voor de inhoud van de post (groepsbelediging of individuele belediging) en welk nieuwsbericht (1 of 2) is voorgelegd. Aantal respondenten is 1.134. Aantal posts waarop zij gereageerd hebben is 1.281. b = regressiecoëfficiënt. Significantieniveaus: *** $p < 0,001$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$.*

	Model 1 b	Model 2 b	Model 3 b
POSITIEVE REACTIE (v.s. niets doen)			
Eigen oordeel over de post	-0,60***		-0,02
Oordeel sociale omgeving over post		-0,82***	-0,80**
NEGATIEVE REACTIE (v.s. niets doen)			
Eigen oordeel over de post	0,96***		0,72***
Oordeel sociale omgeving over post		0,91***	0,35**
Nagelkerke R ²	0,28	0,26	0,30

Colofon

Auteurs: Koen Kros, Marcel Coenders, Maxime Yenga & Ilse van der Hoorn

Met medewerking van: Joline Verloove & Serena Does

Met dank aan: [Kieskompas](#)

Financiering: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

Eindredactie: Imre van den Dop

Vormgeving: Design Effects, Willem Plaisier

Afbeeldingen: 123RF

Uitgave: Kennisplatform Inclusief Samenleven

Giessenplein 59C

3522 KE Utrecht

T (030) 230 3260

De publicatie kan gedownload worden via de website van het Kennisplatform Inclusief Samenleven.

© Kennisplatform Inclusief Samenleven, Utrecht, 2025.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij Movisie. Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with Movisie. Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

Kennisplatform Inclusief Samenleven

Kennisplatform Inclusief Samenleven doet onderzoek, adviseert en biedt praktische tips en instrumenten over vraagstukken rond integratie, migratie en diversiteit. Daarnaast staat het platform open voor vragen, signalen en meningen en formuleert daar naar beste vermogen een antwoord op.

Deze kennisuitwisseling is bedoeld om een fundamentele bijdrage te leveren aan een pluriforme en stabiele samenleving. Blijf op de hoogte van alle projecten, vragen en antwoorden en andere kennisuitwisseling via www.kis.nl, de nieuwsbrief, Instagram en LinkedIn.

Kennisplatform Inclusief Samenleven is een programma van het Verwey-Jonker Instituut en Movisie.

T 030 230 32 60

E info@kis.nl

I www.kis.nl

